

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNDE SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ ROLÜ: İNSAN HAK VE
HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa SAMANCI

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Murat ALAKEL

HAZİRAN -2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ROLÜ: İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa SAMANCI (127207007)

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez ../06/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

☐ Kabul

☐ Red

☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

☐ Kabul

☐ Red

☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

☐ Kabul

☐ Red

☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa SAMANCI

.../.../2017

Önsöz

Afrika, önemli hammadde kaynaklarına, işgücü, turizm potansiyeline ve genç bir nüfus yapısına sahip olmasına rağmen gelişmişlik açısından 3. Dünya ülkelerinin oluşturduğu oldukça büyük ve geniş bir kıtadır. Bunun arkasında yüzyıllardır Afrika toplumlarının göz ardı edilmesi, Batılı ülkeler tarafından zenginleşmenin kaynağı olarak görülmeleri ve de Afrika toplumları arasında ciddi anlaşmazlıkların bulunması yer almaktadır. Hal böyle olunca ulus-aşırı sivil toplum kuruluşlarının dikkat çekmeye çalıştıkları ve genelde yardım fonlarının önemli bir kısmının kullanıldığı başlıca ülkeler Afrika ülkeleri olmuştur.

İnsanlık açısından ciddi dramların yaşandığı Afrika kıtası aynı zamanda önemli doğal kaynaklara sahip olduğundan ekonomik açıdan gelişme potansiyeline sahiptir. Diğer yandan bölgesel bir güç olma yolunda ilerleyen Türkiye yeni pazarlara ihtiyaç duyduğu gibi gelişen ekonomisine alternatif enerji kaynaklarını sağlamak durumundadır. Bu nedenle Türkiye için Afrika ülkeleri ile özellikle ekonomi ve enerji alanında yeni anlaşmalar yapmak elzem bir hal almaktadır.

Çalışmamızda ise sivil toplum kuruluşları (STK)'nın Türkiye ile Afrika arasında gelişmekte olan ilişkilere nasıl bir zemin hazırladığını incelemek ve STK'ların yeni çalışma alanlarının oluşturulmasında ve ilişkilerin yoğunlaştırılmasında nasıl bir öneme sahip olduğunu göstermek temel amacımız olacaktır.

Çalışmamızda yoğunlaşacağımız İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) insani yardım faaliyetleri ile Afrika'nın sorunlu bölgelerinde etkili olmaya çalışan ve ülkelerin kalkınmasını hedefleyen bir yardım kuruluşu olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de çalışmamızda icra edilen bu yardım faaliyetlerinin Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesinde ne gibi bir etkisinin olduğunu inceleyerek daha sağlıklı ilişkilerin oluşmasında sivil toplum kuruluşlarının dolaylı olarak üstlendikleri rolü değerlendirmeye çalışacağız.

Çalışmada desteğini ve bilgisini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Murat Alakel, çalışma esnasında yardımlarına başvurduğum Yrd. Doç. Dr. İskender Gümüş Hocam'a şükranlarımı sunarım.

Mustafa SAMANCI

Contents	
KISALTMALAR	VII
TABLolar/ŞEKİLLER.....	IX
ÖZET.....	X
SUMMARY	XI
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
Hipotez ve Değişkenler	4
Araştırmanın Yöntemi.....	5
I. BÖLÜM TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL, SİYASİ, EKONOMİK, SOSYAL ve İNSANİ BOYUTU	6
1.1.Türkiye-Afrika İlişkileri Tarihsel Boyut.....	6
1.1.1.Osmanlı Devleti Öncesi Dönemde Afrika’da Türkler	8
1.1.2. Osmanlı Devleti Dönemi’nde Afrika İle İlişkiler.....	9
1.1.2.1. Kuzey Afrika (Mağrip) Bölgesi	9
1.1.2.2.Doğu Afrika ve Sahra-Altı Afrika.....	10
1.1.3.Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türkiye-Afrika İlişkileri	12
1.1.4. 1998’den Günümüze ‘Afrika’ya Açılımı Eylem Planı’’ ve Sonrası.....	15
1.2. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Siyasi, Ekonomik ve Askeri Boyutu	17
1.2.2. Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri ve Ticari-İktisadi İlişkileri Geliştirme Çabaları.....	22
1.2.3. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Askeri ve Güvenlik Boyutu	27
2. BÖLÜM TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNDE İNSANİ DİPLOMASİ, DIŞ YARDIM VE KÜLTÜREL BOYUT.....	29
2.1.İnsani Diplomasi	29
2.2. Dış Yardım	30
2.3. Afrika’da Yardım Faaliyetleri Yapan Başlıca Ülkeler ve Yardım Faaliyetlerinin Politik Amaçları.....	31
2.4. Türkiye Cumhuriyeti Kamu Diplomasisi.....	34
2.5 Türkiye-Afrika İlişkilerinde Kurumların Rolü	39
2.5.1 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı	40
2.5.2.Türk Kızılayı	41
2.5.3. Diyanet İşleri Başkanlığı	42

2.5.4. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.....	44
2.4.5.Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı	44
2.5.6. Türkiye'nin Yurt Dışı Eğitim Politikası ve Türkiye Maarif Vakfı	46
2.5.7.Türk Hava Yolları	47
3. BÖLÜM TÜRKİYE AFRIKA İLİŞKİLERİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ	49
3.1. Sivil Toplum Kuruluşu Kavramı	49
3.2.Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaç ve İşlevleri	50
3.3.Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları.....	51
3.3.1 Vakıflar	54
3.3.2. Dernekler	55
3.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve Dış Politika	55
3.5. Afrika’da Faaliyet Gösteren Türkiye Merkezli Sivil Toplum Kuruluşları	58
3.6.Afrika’da STK’ların Başlıca Amaçları	61
3.7.STK’ların Afrika’da Faaliyet Sahaları	62
3.8.STK’ların Karşılaştığı Başlıca Sorunlar	63
3.9. Afrika’ya Yönelik Dış Yardımların Olumsuz Sonuçları	65
3.10.Türk STK’ların Afrika’da Geleceği	67
4. BÖLÜM İNSAN HAK VE HÜRRİYET İNSANİ YARDIM VAKFI	68
4.1. İHH’nın Faaliyet Alanları	68
4.1.1.İnsani Yardım	68
4.1.2. İnsan Hakları.....	70
4.1.3. İnsani Diplomasi	70
4.2. Türk Dış Politikası ve Türkiye’nin Yurt Dışı İmajında İHH’nın Katkısı	71
4.3. İHH Gelir Kaynakları.....	72
4.4.Afrika’da İHH’nın Faaliyetleri.....	73
4.5.Türkiye-Afrika İlişkilerin’de İHH’nın Yeri ve Önemi	76
4.6.İHH Yönetim Kurulu Başkanı Fehmi Bülent YILDIRIM ile Yapılan Mülakat..	77
4.7.İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Koordinatörü Dr. Ahmet Emin DAĞ ile Yapılan Mülakat	82
SONUÇ.....	87

ÖNERİLER	89
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFB	Afrika Birliği Örgütü
AFKB	Afrika Kalkınma Bankası
AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
AFRICOM	United States Africa Command
CSA	Moriyanya Gıda Güvenliği Kurumu
COJEP	Uluslararası Karma Kültür Gençlik Konseyi
DAC	Development Assistance Comimitte
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DSİ	Devlet Su İşleri
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
IDP	Yerlerinden Edilmiş İnsanlar
IMF	Internationa Monetary Fund
İHH	İnsan Hak ve Hürriyet İnsani Yardım Vakfı
NATO	Kuzey Atlantik Savunma Anlaşması
OAİB	Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri
OECD	Organisation for Economic Coperation and Development
ORDAF	Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
SETA	Siyaset, Ekonomi, ve Toplum Araştırmaları Vakfı

SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluğu
TASAM	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Miller Meclisi
THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UDEF	Uluslararası Öğrenci Derneği Federasyonu
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
UMKE	Ulusal Medikal ve Kurtarma Ekibi
USAK	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
VB.	Ve Benzeri
YTB	Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları

TABLolar/ŞEKİLLER

Tablo-1: Türkiye-Afrika Ticaret Hacmi (Bin Dolar)	23
Tablo-2: Türkiye-Afrika Ticaret Hacmi (Bin Dolar).....	23
Tablo-3:Türkiye'nin İhracat ve İthalatında Afrika Ülkelerinin Payı.....	24
Tablo-4: Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşmaları	25
Tablo-5: Türkiye-Afrika Arasında Ticaret ve Ekonomik Anlaşmalar	26
Tablo-6: 2014 Yılı Afrika'ya Yardım Sağlayan Başlıca DAC üyesi Üyeleri (USD Milyon Dolar)	33
Tablo 7: 2014 Yılı DAC Üyelerinden Yardım Alan Başlıca Afrika Ülkeleri (USD Milyon)	33
Tablo-8: 2015 Yılı En Fazla Uluslararası İnsani Yardım Yapan İlk 15 Ülke (Milyon USD).....	36
Tablo-9: 2015 Uluslararası İnsani Yardımın Gayri Safi Milli Hasıla Bakımından ilk 10 Ülke Sıralaması (%).....	37
Tablo-10: Yıllara Göre Türkiye Resmi Kalkınma Yardımları 2002-2014; milyon USD	38
Tablo 11: Türkiye'nin İki Taraflı Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı 2014; milyon USD.....	38
Tablo 12: Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarında en çok yararlanan EAGÜ'ler (2014; milyon ABD \$).	39
Tablo 13: Yıllara Göre Afrika Ülkelerinden Gelen Burslu Öğrenci Sayısı-İlk 10 Ülke	45
Tablo 14: Yıllara Göre Yeni Vakıf Sayısı	54
Tablo 15: Yıllara Göre Vakıf Gelirleri.....	54
Tablo 16: Türkiye'de Yıllara Göre Dernek ve Üye Sayısı.....	55
Tablo 17: İHH 2016-2015-2014 Yılları Gelir-Gider Tablosu (TL).....	72
Tablo 18: İHH Ülke Bazında Göz Taraması- Muayene ve Ameliyat.....	74
Tablo 19: 2011 İHH Somali Projeleri.....	74
Tablo 20: İHH 2016 Yılı Afrika Bütçesinin Ülkelere Göre Dağılımı	84

ÖZET

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Türkiye-Afrika İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı Örneği	
Tezin Yazarı: Mustafa SAMANCI Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat ALAKEL	
Kabul Tarihi	Sayfa sayısı: XI (ön kısmı) + 99
Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler	
Türkiye-Afrika ilişkileri tarihsel bakımdan uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Türk Sivil Toplum Kuruluşları (STK) bölgede faaliyette bulunurken tarihi mirastan yararlanmaktadır. İHH İnsani Yardım Vakfı bu STK'lar içerisinde önemli STK'lardan biridir. İHH hem Türk Kamuoyunun dikkatini bölgeye çekerken hem de Türk karar alıcıların bölge ile ilgili daha yapıcı politikalar içerisinde olmasına yönelik beklenti doğurmaktadır. Araştırmada öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Birçok tarihi kitap ve rapor incelenmiştir. Fakat Türkiye'de Afrika ile ilgili literatürün oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Özellikle STK'lar ile ilgili neredeyse basılı kitap dahi bulunmamaktadır. Bu nedenle STK'ların ve devlet kurumlarının resmi internet adresleri çalışmamızı yönlendiren asıl unsur olmuştur.	
Anahtar Kelimeler: Türkiye-Afrika ilişkileri, Sivil Toplum Kuruluşu, İHH	

SUMMARY

Yalova University, Graduate School of Social Sciences Master Program Thesis Summary

Thesis Title: The Role of Non Governmental Organizations in Turkey Africa Relations: Case Of IHH Humanitarian Relief Foundation	
Thesis Author: Mustafa SAMANCI Advisor: Yrd. Doç. Dr. Murat ALAKEL	
Date of Acceptance:	Total Number of Pages: XI (pre) + 99 (main)
Department:International Relations Field of Study: International Relations	
Relations with Africa constitutes one of the prime orientations of Turkish foreign policy. Turkish NGO's benefit from historial background while operateing in Africa. IHH Humanitarian Relief Foundation one of the most important NGO's.IHH not only inform people of Turkey about Africa but also influence decision makers regarding politicly towards Africa. In the study, firstly an extensive literature review's made. Altough a number of books and reports studied, There weren'tdirect sources which are about Turkey Africa Relations specially NGO's. As a result, official internet address's of NGO's and government agencies guideed the study.	
Key Words: Turkey-Africa Relations, Non-Governmental Organizations, IHH	

GİRİŞ

Afrika kıtası dünya topraklarını yüzde yirmi dördünü oluşturmaktadır. Büyük bir toprak parçası olmasına rağmen nüfus açısından o kadar yüksek verilere sahip değildir. Bununla birlikte Afrika ülkelerinin birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi nüfus artış oranları yüksektir (Hazar, 2003, s.12-13).

Dünya hammadde kaynaklarının önemli bir kısmını kıtanın çeşitli noktalarında barındıran Afrika, endüstriyel ve teknolojik kapasite yetersizliğinden dolayı birkaç istisna hariç geride kalmış ülkelerin oluşturduğu bir kıtadır. 16. ve 17. Yüzyıllarda denizci Avrupa ülkelerinin kendi çıkarları doğrultusunda Afrika topraklarını işgal etmeleri ve de 18. Yüzyılda gelişmekte olan sanayilerine Afrika'dan köle ticareti yaparak işgücü oluşturan Amerika'nın politikaları sonucunda Afrika kıtası genel olarak 3. dünya ülkelerinin oluşturduğu bir kıta haline gelmiştir (Hazar, 2003, s.13). Doğal kaynaklar bazında gelişme potansiyeline sahip olan Afrika, sermayenin ve teknolojik altyapının yetersiz olmasından dolayı endüstriyel bir kalkınma gerçekleştirememektedir. Türkiye ise Afrika ülkelerine nazaran teknoloji ve kalifiye işgücü açısından daha fazla imkânlarla sahip olan bir ülkedir. Bu nedenle kıta olarak Afrika ve bölgesel bir güç olan Türkiye arasında işbirliğinin gerçekleşmesi kuvvetli bir durumdur. Ayrıca Afrika ülkeleri ve Türkiye arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerden ziyade derin kültürel ve tarihsel ilişkilerin var olması bahsettiğimiz bu durumun önünü açan güçlü bir unsurdur.

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Türkiye-Afrika ilişkilerinde işbirliği ekonomik ve siyasi açıdan istenen seviyede olmamakla birlikte 2000'li yıllardan itibaren işbirliğini geliştirme adına önemli gelişmeler olduğu gözlemlenmiştir. STK'ların bu bakımdan Türkiye ve Afrika ülkeleri toplumlarının birbirlerini tanımada edindiği rol ön plana çıkmaktadır. STK'ların bağımsız, otonom hareket ederek Afrika'daki insani sorunları giderici doğrudan yardım programlarını organize etmeleri, bölgedeki ülkelerin kamuoylarını Türkiye-Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesinde dolaylı olarak çok önemli katkısı vardır. Bu nedenle Afrika'da STK'ların ve Devlet kurumlarının öncülüğünde Afrika'da insan yaşamı gözetilirken aynı

zamanda devletlerin de kendi arasında işbirliğinde geliştirici ve artırıcı politikaların uygulanması son derece önem arz etmektedir.

Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik izlediği politikanın teorik boyutunu bir kaç yaklaşımla ele almak mümkündür. Afrika ülkeleri, Afrika kıtasının batılı ülkeler tarafından uzun yıllar boyunca zenginleşmenin kaynağı olarak görülmesinden ötürü batılı ülkeler ile ilişkileri geliştirme noktasında zaman zaman aktif bir politika izlemekten kaçınmaktadırlar. Fakat Türkiye'nin kıtada sömürü geçmişinin olmamasının yanında Osmanlı Devletinden kalan miras ve son dönemde bölgenin kalkınmasına yönelik izlediği yapıcı faaliyetleri Afrika ülkeler tarafından olumlu karşılanmaktadır.

Araştırma Sorusu: Afrika ülkeleri neden Soğuk Savaş sonrası süreçte Türkiye ile ekonomik, siyasi, sosyal, teknik, kültürel ilişkileri geliştirmek istemektedir?

Afrika ülkeleri Türkiye'yi Avrupa ülkelerinde biri olarak nitelemekte ve teknolojik ve ekonomik bakımdan nispeten gelişmiş ülkelerden biri olarak görmektedirler. Bu nedenle Türkiye ile kurulacak her türlü ilişki kalkınmanın önünü açacaktır. Ayrıca yukarda değinildiği üzere Türkiye'nin Batılı ülkelerin aksine tarihsel açıdan olumsuz bir geçmişe sahip olmaması ve kazan-kazan mantığı ile bölgeye yaklaşması Afrika ülkeleri tarafından ilişkilerin geliştirilmesinde aktif politikalar izlemelerini beraberinde getirmiştir.

İkinci bir teori olarak sosyal inşaacılık çerçevesinde Türkiye; Tika, Kızılay, Yurtdışı Türkler Akraba Toplulukları Başkanlığı, Afet Acil Yardım Koordinasyon Başkanlığı gibi kurumlar vasıtasıyla ve özel sivil toplum kuruluşları ile işbirliği çerçevesinde bölgenin gelişimine yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Araştırma Sorusu: Türkiye'nin Afrika ülkelerine sağladığı kalkınma yardımları ve izlediği dış politika yalnızca reel politikanın bir ürünü olarak mı düşünülmelidir?

Türkiye kültürel, tarihsel, dini coğrafyanın bir sonucu olarak yakın çevresinde, akraba topluluklar olarak nitelendirdiği ülkelerde, Afrika kıtasında hatta bazı Güney Amerika ülkelerinde gerçekleştirdiği çalışmalarda hem bu bölgelerde varlık göstermek amacıyla ticari, siyasi işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır hem de Osmanlı mirasının bir getirisi olarak bu toplumların kültürel miraslarını korumaya özen göstermektedir.

Devletler arası ilişkilerde yumuşak gücün önemli bir unsuru haline gelen insani yardım genellikle yardım sağlayıcı ülke tarafından fayda/maliyet çerçevesinde yardıma ihtiyaç duyan alıcı devlete sunulmaktadır. Doğal afetlerde, çatışma veya savaş sonucu ortaya çıkan sorunların telafisinde, gıda, ilaç ve temel ihtiyaçlar sağlanmasında veya teknoloji transferinde, vb. olmak üzere birçok formatta insani yardım çalışmalarını veya kalkınma desteklerini görmek mümkündür. Yardımsal faaliyetler devletler nezdinde ve uluslararası örgütler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM), United Nations International Children's Emergency Fund (UNİCEF) veya ekonomi alanında International Monetary Fund (IMF) gibi örgütler uluslararası yardımları organize veya koordine etmektedirler. Örneğin IMF liberal ekonomik politikalar çerçevesinde ülkelere çeşitli kriterler çerçevesinde kredi desteği sağlamaktadır. Fakat bazı ülkelerde bu yardım etkin olarak kullanılamamaktadır. Nedenleri ise ülkenin kendine has ekonomik yapısı ile evrensel ekonomik yapılar arasında farklılıkların bulunması, kredinin ön şartlar nedeniyle yalnızca belirli alanlarda kullanılabilmesi veya kredinin ülkenin ihtiyaçlarından ziyade devlet yöneticileri öncelikleri doğrultusunda kullanılmasıdır.

Türkiye ise 2000'li yıllar itibariyle uluslararası ve münferit yardım programlarında aktif rol oynamaya başlamıştır. Özellikle Afrika kıtasını kapsayıcı bir şekilde bölge ülkelerinin ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yardımsal faaliyetler gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin insani yardım politikasını yukarıda bahsettiğimiz gibi yalnızca çıkar çerçevesinde değerlendirmek yanlış olacaktır. Türkiye insani yardımlarda doğrudan yardım sağladığı ülke yöneticilerine finansal destek sağlamaktan ziyade bölge insanın öncelikli ihtiyaçlarını giderecek şekilde aktif politika izlemektedir. Çalışma boyunca örneklerine sıklıkla rastlanacağı üzere Türkiye'nin; TİKA, Kızılay ve diğer kurumlar yanında sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sağlanan yardım faaliyetleri ve altyapının gelişmesine yönelik çalışmaları bu görüşü destekler niteliktedir.

Türkiye özellikle 2000'li yıllar itibariyle bir çok bölgede uluslararası ve bölgesel yardımsal faaliyetlere dahil olmaya veya bizzat yardımsal çalışmaları yürütmeye özen göstermektedir. Uluslararası ortamda çalışma boyunca da örneğinin sıklıkla görüleceği üzere insani yardım ile ulusla çıkar birbiriyle doğrudan ilgilidir. Fakat Türkiye'nin insani yardım ve geride

kalmış ülkelerin kalkınmasında göstermiş olduğu tutum yalnızca çıkar ile ilişkilendirilemez. Ortak din, kültür ve tarih Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarda doğrudan etkilidir. Örneğin Osmanlı devletinden kalma tarihi yapıların restore çalışmaları doğrudan fayda/maliyet değerlendirmesi sonucunda karar verdiği alt yapı çalışmaları olarak nitelendirilemez.

Sosyal inşaacılık çerçevesinde; Türkiye-Afrika ilişkilerinde; devlet kurumları, uluslararası ve bölgesel örgütler, STK'lar ve diğer alanlardan temsilcilerin dahil olduğu çok aktörlü ilişkiler açısından bahsetmek mümkündür. İlişkilerin gelişmesi kurumların, diplomatik temsilciliklerin ve örgütlerin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bu şekilde farklı resmi veya özel aktörlerin varlığı belli kuralların oluşmasını ve sağlam temeller üzerinde ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Türkiye gerçekleştirdiği yardımsal faaliyetleri kurumlar aracılığı ve özel STK'lar yoluyla Afrika kıtasının tüm ülkelerini içine alacak şekilde dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin her ülkede varlık göstermeye çalışmaktadır. Örneğin müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ve dünyanın zenginlik açısından en geride bulunan ülkelerinden Somali ve Nijer'de faaliyet gösterirken hristiyan nüfusun yoğun olduğu Etiyopya'da da çalışmalar gerçekleştirmektedir. Ayrıca Afrika ülkeleri ile ekonomik diplomatik, kültürel vb. ilişkileri geliştirmek amacıyla ülke ve örgüt düzeylerinde resmi temaslarda bulunmaktadır.

Hipotez ve Değişkenler

Çalışmamızda üzerinde durduğumuz öncelikli hipotezimizde, sivil toplum kuruluşlarının özellikle Afrika'da faaliyetleri ve etki sahalarının artırmalarıyla Türkiye-Afrika arasında ekonomik ve siyasi bakımdan ilişkilerin gelişiminin doğru orantılı olduğunu İnsan Hak ve Hürriyet İnsani Yardım Vakfı özelinde vurgulanmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak Türkiye-Afrika arasında tarihsel bakımdan ilişkilerin çok eskilere dayanması nedeniyle siyasi ilişkilerin geliştirilmesi için gerekli meşru zemin bulunmaktadır. Türkiye Osmanlı mirasının sunduğu imkanlar çerçevesinde ve sosyal inşaacılık teorisi kapsamında tanımlayabileceğimiz toplumların dil, din, etnik yapı veya yönetim şekilleri gibi farklılıklarda ayırım gözetmeksizin bölgesel veya ikili ilişkilerin geliştirilmesinde yardımsal

alışmaları fayda/maliyet analizinden ziyade doğrudan toplumların kalkınması için proaktif bir politika yoluyla uygulaması Türkiye- Afrika ilişkilerinin sağlam temeller üzerinde kurulmasında kilit bir öneme sahiptir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada sivil toplum kuruluşlarının Türkiye-Afrika ilişkilerinde rolü kapsamında Türkiye-Afrika ilişkilerinin genel boyutları ele alındı. Ayrıca Türkiye-Afrika ilişkilerinde tarihsel, siyasi başlıkların yanında ekonomik istatiksels verilere ve yıllık raporlara yer verildi. İHH yetkilileri ve Afrika kıtasında görev yapan devlet veya özel sektör çalışanları, diğer STK temsilcileri ve Afrika ülkelerinden devlet temsilcileri ile mülakatlar yapıldı. Bunun yanında bizzat bir kaç Afrika ülkesinde yarımsal faaliyetlere katılım gerçekleştirilerek bölge insanların ve otorite temsilcilerinin dış yardıma verdiği tepki yerinden incelenmeye çalışıldı.

Çalışmamızda tanımlayıcı, açıklayıcı ve örneklendirme yoluyla tarih, coğrafya, sosyoloji ve birçok farklı disiplin ve bilim dalı çerçevesinde konu işlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda 1. bölümde Türkiye ve Afrika kıtası arasında var olagelen tarihsel siyasi ve ekonomik ilişkiler ele alınacaktır. Özellikle çalışmamız boyunca ön planda tutmaya çalıştığımız uzun tarihsel birlikteliğin getirisi olan ortak değerlerin sağladığı meşru zemin sayesinde muhtemel işbirliği ve ekonomik çalışmalara yer verilmeye çalışılmıştır. 2. bölümde dış politikada insani yardım kavramı tanımlanmaya çalışılmış ve Afrika kıtasında diğer ülkelerin siyasi amaçları ve sağladıkları dış yardım arasındaki ilişki ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Türkiye-Afrika arasında kültürel değerlere değinmenin yanında ilişkilerin gelişmesinde önemli bir araç olan Türkiye'nin Afrika lkelerinde sağladığı resmi dış yardım çerçevesinde resmi kurumların Afrika kıtası genelinde gerçekleştirdikleri çalışmalara değinilmiştir. 3. Bölümde ilişkileri çok yönlü olarak ele alırken sivil toplum kuruluşlarının muhtemel işbirliği çerçevesinde üstlendiği vazifelere değinilerek Türkiye-Afrika ilişkilerinin geliştirilmesinde doğrudan ve dolaylı katkılarına değinilmiştir. 4. Bölümde ise Afrika kıtasında faaliyet gösteren en önemli STK'lerden biri olan İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) organizasyonunun Afrika kıtası genelinde gerçekleştirdiği yarımsal faaliyetler ve diğer çalışmalara değinilmeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM TÜRKİYE-AFRIKA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL, SİYASİ, EKONOMİK, SOSYAL ve İNSANİ BOYUTU

1.1.Türkiye-Afrika İlişkileri Tarihsel Boyut

Tarihsel ve kültürel açıdan derin bir geçmişe sahip olan Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişki olması gereken ilişki seviyesinin oldukça gerisindedir. Türk toplumu Afrika'yı son yıllara kadar sadece kıtlığın ve kuraklığın hüküm sürdüğü kara coğrafya olarak tezahür etmişken, Akademik çevrede de aynı bakış açısı 2000 yıllara kadar süregelmiştir. Afrika'da farklı şekilde olsa da olumlu bir Türkiye düşüncesinin olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Müslümanların yoğun olduğu Kuzey ve Kuzey Doğu Afrika'daki ülkeler (Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Etiyopya, Somali, Sudan, Cibuti) Türkiye'yi İslam'ın güçlü ülkesi olarak görürlerken, Türkiye'yi tarihsel açıdan kendilerine yakın bulmaktadırlar. Sahra Altı Afrika'daki ülkelerin ise Türkiye'nin kurtuluş mücadelesi verip bağımsızlığını kazanması Türkiye'yi model bir ülke olarak görmelerine neden olmuştur. Afrika'da özellikle Kemalizm'in ve laikliğin Siyah Afrika'nın ideolojisi olması gerektiğini düşünen yazarlar olmuştur (Hazar, 2000, s. 109).

Günümüzde uluslararası alanda STK'lar uluslararası politikanın etkin bir aktörüdürler. Ülkeler arası siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerin geliştirilmesinde devlet görevlilerin üzerlerine düşen sorumluluklarının yanında STK'lar da aynı oranda sorumluluk sahibidirler. STK'ların başlıca görevlerinden biri toplumlar arasında köprüler oluşturarak gelecekteki siyasi ve ekonomik ortaklıklara veya ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamaktır. Türkiye özelinde düşündüğümüz zaman Afrika Kıta'sında Türkiye merkezli birçok sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu STK'lar daha çok kuraklık, iç savaş, oterite boşluğu vb. sıkıntılar çekmekte olan veya temel ihtiyaçlara ulaşım noktasında imkânları olmayan topluluklara yardım maksadıyla kıta genelinde çalışmalar sürdürmektedirler. Bu yardımlar kimi bölgelere göre yoğunluk kazanmaktadır. Bu durumun nedeni bazı bölgelerde açlığın ve kuraklığın sürekli olması ve aynı zamanda ilişkilerin tarihsel geçmişinin daha eskilere dayanmasıdır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk Kızılayı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, İHH, ve daha birçok resmi kurum, dini dernek veya vakıf Afrika kıtası genelinde çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Bu çalışmalar örnek verecek olursak su kuyusu açımı, cami ve kuran kursu, yetimhane inşası,

bölge insanların sağlık ihtiyaçlarına yönelik hastane inşası veya doktor muayeneleri, ramazan ayında ve kurban bayramında yoğunlaşmak üzere çeşitli gıda yardımları ve kumanya dağıtımları şeklinde birçok farklı alanda yardımlar gönüllü veya STK bünyesinde görevli üyeler tarafından Afrika insanına sunulmaktadır. Anlık krizlere yönelik yardımların yanında STK'lar Afrika toplumlarını geliştirmeye yönelik birçok farklı alanda çalışmalar yapmaktadırlar; eğitim, tarım, altyapı, sağlık gibi ciddi tecrübe isteyen alanlarda STK'lar Afrika insanlarına teknik destek sağlamaktadır.

Türkiye diğer bölge dışı ülkelerden ziyade sahip olduğu kültürel, tarihsel ve dini bağlar sayesinde Afrika'ya ulaşmakta önemli avantajlara sahiptir. Bu avantajlar Türkiye'nin devlet eliyle yaptığı çalışmalarda (TİKA, AFAD, Kızılay, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) ve kimi zaman resmi kurumlar ile birlikte kimi zaman münferit çalışma gerçekleştiren STK'ların kıtada bulunmalarının meşruluğu tarihsel miras ve kültürel benzerlikler sayesinde mümkün olmaktadır (Özkan, 2014, s. 76-82).

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerin son zamanlarda yoğunlaşarak geliştiği gözlemlenmektedir. İlişkilerin geliştirilmesinde 1998 yılı Afrika açılımının kabul edilmesi ve arkasından 2000 yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) hükümetinin yeni dış politika tanımlamalarının etkisi bulunmaktadır. Özellikle Dış İşleri Bakanı olarak da görev yapan Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik isimli kitabında geçen "Çok Boyutlu Dış Politika" ve "komşularla sıfır problem" (Tepeciklioğlu, 2012, s. 85) politikası şeklinde tanımladığı yeni dış politika yaklaşımı, uluslararası ve küresel ilişkilerde daha etkin ve kapsayıcı bir ilişki ağına karşılık gelmekteydi (İpek, 2014, s. 424).

Türkiye uluslararası alanda tarihi ve kültürel coğrafyasında yer alan Afrika kıtası, dış politikanın öncelikli konularından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin yeni dış politika yönelimleri yanında STK'ların bölgeye yönelik çalışmaları ilişkilerin yoğunlaşmasında inkâr edilemeyecek bir paya sahiptir. Ak Parti Hükümetinin Afrika ülkeleri ile yeni anlaşmalar imzalaması diplomatik ilişkileri geliştirme çabası ve Afrika genelinde Büyükelçilikler açması, STK'ların Afrika'da daha etkin çalışabilmesi için gerekli zemini sağlamaktadır. Sonuç olarak bu çalışmalar Türkiye ile Afrika toplumları arasında tanınırlığın oluşmasında

önemli bir etki oluşturmaktadır.

Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkiler oldukça eski tarihlere gitmektedir. Tarihsel boyutu farklı dönemlere ayırmak ilişkilerin geçmişini anlamak açısından daha yerinde olacaktır. Dört dönemde ele alacağımız tarihsel boyutu; Osmanlı Devleti öncesi dönem, Osmanlı Devleti dönemi, 1923 Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Afrika açılımının başlangıç yılı olan 1998 yılları arasındaki dönem ve 1998 yılından itibaren günümüze kadar olan dönem şeklinde değerlendirmeye çalışacağız.

1.1.1.Osmanlı Devleti Öncesi Dönemde Afrika'da Türkler

İslamiyet'in kabulü ile Abbasiler bağlantısı yoluyla Mısır ile tanışan Türkler zamanla Afrika coğrafyasına yayılmaya başlamışlardır. Abbasiler döneminde İslamiyet'in Afrika'da yayılması ile birlikte o dönemlerde İslamiyetin askeri gücünü oluşturan Türkler, Afrika kıtası ile tanışmaya başlamışlardır. Bölgeye gelen Türkler kısa süre zarfında idareyi ele geçirerek Tolun Oğulları devletini kurmuşlardır (868-905) (Kavas, 2006, s.28). Tolun Oğulları ile birlikte Türk kültürünün etkisi Mısır'da kendisini göstermiştir. Nil nehri üzerine yapılan baraj ve bentler, bir takım camiler ve benzeri yapılar Türk kültürünün Mısır'da etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Tolun Oğulları'nın Mısır gelirlerini bölge içinde harcayarak halkın refahını artırmaya yönelik çabalar içerisine girmesi Mısır'da sonraki dönemlerde hâkim olan İhşidiler (Akşitler), Memlukler ve Osmanlı Devleti için bir miras niteliğinde olmuştur (Yazıcı, 2005, s.38).

Abbasi hâkimiyetinin tekrar Mısır'da etkili olması Tolun Oğulları'nın yıkılması ile sonuçlanmış yaklaşık 30 yıllık süreçte tekrar bölgede Abbasilerin atadığı Türk valiler görev almışlardır. Bu valilerden biri olan Muhammed B. Toğç (Togaç) Mısır'da yine bir Türk devleti olan İhşidiler (Akşitler 935-969) devletini kurmuştur (Yazıcı, 2005, s.29). Fakat bu devletin de ömrü kısa sürmüş ve Fatımiler tarafından yıkılmıştır. Fatımilerin Mısır'da etkinlik kurmasıyla birlikte bölgede bulunan Türkler Fatımilerin askeri gücünü oluşturur hale geldiler. Eyyubilerin Mısır'a ve Kuzey Afrika'nın bir kısmına hâkim olmasıyla birlikte Türkler yine daha çok Eyyubiler devletinin askeri teşkilatı içerisinde yer almışlardır. Bu dönemde askeri güç oluşturulmak üzere Kafkaslardan ve Maverâünnehir bölgesinden

getirilen Memlukler bir müddet sonra Eyyubiler devletinin yıkılması ile birlikte Kuzey Afrika ve Arap yarımadasına hâkim olmuşlardır (1250-1571) (Kavas, 2006, s.28).

1.1.2. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Afrika İle İlişkiler

Osmanlı Devleti'nin Afrika kıtası ile ilişkilerini değerlendirirken bölgeyi Kuzey Afrika ve Sahra-Altı Afrika olarak incelemek daha yerinde olacaktır.

1.1.2.1. Kuzey Afrika (Mağrip) Bölgesi

İlişkilerin yoğunlaştığı Kuzey Afrika bölgesi, Mağrip Bölgesi (Oliver ve Atmore, 2005, s.52) olarak da bilinmektedir. 1571 yılında Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in bölgede Memluk egemenliğine son vermesi ile birlikte Mısır, Doğu Afrika, Kuzey Afrika'nın bir kısmı ve Yemen Osmanlı hâkimiyetine girdi. Afrika'daki Osmanlı hâkimiyeti 1911-1912 yılında meydana gelen Osmanlı-İtalya savaşına kadar devam etmiştir (Kavas, 2006, s.29). Türkiye ile Afrika arasında tarihsel bağlar Osmanlı Devleti zamanında karşılıklı ilişkiler ile kurulmuştur. Mağrip Bölgesi direk Osmanlı Devletinin himayesi altında iken bu günkü bazı Sahra Altı Afrika ülkeleri (Eritre, Sudan, Etiyopya, Somali, Cibuti, Nijer, Çad) ise kısmen ya da tamamen Osmanlı etkisi altında bulunmaktaydı. Hatta Osmanlı Devleti 16. Yüzyılda bölgede etkinliğini sürdürmek ve o zamanlarda Afrika'nın Sahra-Altı bölgesinde Portekiz etkisini önlemek adına 16. Yüzyılda Nijerya'nın kuzey bölgeleri, Nijer ve Çad topraklarında hakimiyet süren Kanem-Bornu İmparatorluğu (Falola ve Heaton, 2008, s. 26,) ile anlaşmalar imzalamıştır (Özkan, works.bepres.com, Erişim Tarihi Ekim 2015). Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'da varlığı başlamıştır. Turgut Reis ve kardeşi Hüseyin (Barbaros) Reis'in Osmanlı Devleti hâkimiyetini tanımlarından sonra Cezayir (1530), Tunus (1534) ve Libya (1553), Osmanlı Devleti'ne bağlı eyaletler haline gelmiştir (Akkanlı, 2011, s. 31). Osmanlı'nın Kuzey Afrika'da varlığının güçlenmesi ile birlikte Avrupa'nın batısında yer alan İspanya ve Portekiz Devletleri ve ilerleyen yıllarda İtalya, Fransa gibi Akdeniz ülkeleri ile, Akdeniz ve Kuzey Afrika bölgesi bir çatışma sahası haline gelmiştir. 15. Yüzyılda Osmanlı imparatorluğu

Afrika'nın kuzeyinde egemenliğini tesis etmek için İspanya ve Portekiz ile mücadele etmişken 20. Yüzyılın başında Kuzey Afrika'da Osmanlı'nın son toprak parçası olan Libya'da İtalya ile mücadele etmiştir (Fırat, 2007, www.tasam.org, Erişim Tarihi Eylül 2015).

1.1.2.2.Doğu Afrika ve Sahra-Altı Afrika

Osmanlı İmparatorluğu bölgedeki Müslümanları korumak amacıyla ve ulusal çıkarları doğrultusunda Kızıl Deniz ve Hint okyanusu çevresinde Portekiz etkinliğini kırmak amacıyla Doğu Afrika (Bugün ki; Sudan, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Somali). 'da hâkim olmaya çalışmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölge halklarına karşı korumacı tavrı Afrika'nın bir kısmının Güney Amerika gibi asimile edilmesini önlemiş ve Avrupalı sömürgeci ülkelerin bu bölgelere girişlerini 400 yıl ertelemiştir (Karagül ve Arslan, 2013, s. 23).

Osmanlı Devleti sadece askeri ve siyasi amaçlarla bölgede varlık göstermemiş, bunun yanında Müslüman toplulukların kültürlerini ve dinlerini korumaları içinde çalışmalar yürütmüştür. Bunun en iyi örneği Güney Afrika'da Müslümanların dini ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla bölgeye gönderilen Ebubekir Efendi'nin Güney Afrika'da faaliyetlerde bulunmasıdır (Selim Argun, 2000, s. 4). Cava adasından Hollandalılar tarafından bölgeye getirilip iskan ettirilen Cavalı Müslümanlar zamanla kendi dillerini unuttuklarından yeni nesle İslam kurallarını öğretecek bir din görevlesine ihtiyaç duyduklarını İngiliz yönetimine beyan etmişlerdir.

“Bundan seksenbeş sene mukaddem Cava adalarından bazıları eski hükümetin eline geçtiğinden hepimizi esir ederek buraya getirdikleri ve burada çektiğimiz mihnet ve meşakkatler malumları oldukça, aradan çok vakit geçmeden, tabi olduğumuz yüce İngiliz Devleti kullarına önceki hükümetin esaretinden kurtararak cümlemize hürriyet ve serbesitiyet ihsan buyurduğu cihetle, adı geçen devletin bizlere olan şu inayet ve merhametine doğrusu teşekkür ve

gerektiğinde yolunda can ve baş feda eylemekliğimiz vazifemiz olduğundan tekrar teşekkür ederiz.

Mahumdur ki her millet kendi din ve mezhebini layıkıyla bilip icra eylemeye mecbur bulunduğundan bizim de meslek ve mezhebimiz üzere olmaklığımız tabiidir. Halbuki bizim asıl lisanımız olan Cava lisanını unuttupumuzdan ve elimizde bulunan kitap ve risaleler de Cava diliyle yazıldığından, onları da okuyup anlamak için bir muallime muhtaç olduğumuz bedihidir. Bu yüzden bizim talim ve tedrisimiz için Müslüman memleketlerden bir muallim getirilmesi ve hal-, pür melalimize eylemenizi rica ve niyaz eyleriz. İrade efendimizindir.”

16 Nisan 1862

(Yorulmaz, 2013, s. 27).

O dönemde Halifelik Osmanlı Devletinde bulunduğundan İngiliz yönetimi Osmanlı ile temasa geçmiş ve Osmanlı Devleti tarafından Ebubekir Efendi Güney Afrika'ya gönderilmiştir. 1863 yılında Güney Afrika'ya ayak basan Ebubekir Efendi 17 yıllık süre zarfında ölümüne kadar Güney Afrika'da bulunmuş ve bölge Müslümanlarının eğitilmesini ve İslamiyet çerçevesinde değerlendirilemeyecek yanlış uygulamaların ve ihtilafların ortadan kalkmasını sağlamıştır (Yorulmaz, 2013 s. 90-91). Ebubekir Efendi İlk olarak Osmanlı Teoloji Okulu isminde bir okul açarak genç neslin dini eğitim işleri ile uğraşmıştır. Süreç içerisinde Müslüman toplum arasında yanlış dini uygulamaların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Ebubekir Efendi'nin vefatıyla birlikte çocukları Güney Afrika'da Osmanlı kültürünü yaşatmaya çalışmışlardır (Gençoğlu, 2016, s. 32).

Osmanlı Devletinin diplomatik ilişkiler bakımından bir başka önemli husus ise uzun yıllar bölgede elçi bulundurmasıdır. Güney Afrika'da 1861 yılından itibaren PE De Roubaix fahri başkonsolos olarak Osmanlı devletini temsil etmiştir. İlk Türk diplomat Mehmet Remzi Bey ise 1914 ve 1916 yılları arasında görev yapmıştır (www.mfa.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015). Başka bir örnek ise; Osmanlı İmparatorluğu, bugün Nijerya sınırları içinde olan Lagos'ta 1894 yılında ilk caminin açılmasının akabinde Lagos'a elçi göndermiş ve o

dönemde Kuzey Nijerya Müslümanlar Komitesi'nin lideri olan Muammer Shitta'yı Devlet nişanı ile onure etmiştir. Nijerya'da Shitta ailesi hala devlet yönetiminde de etkisini devam ettirmektedir (Özkan, 2010, s. 97). Osmanlı'nın Hilafet sistemi doğal olarak bölgede Müslüman toplumların koruyucusu olmuş, sosyal ve kültürel ilişkilerin güçlenmesine olumlu etkisi olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'yı sadece siyasi çıkarlar ve güvenlik gibi unsurlardan öte dini ve insani açıdan kendini bu toprakların sorumlusu sayması toplumlar arasında kültürel açıdan sağlam temellerin atılmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun örneklerine bakılırsa 1912 yılında Trablusgarp savunmasında İtalya'ya karşı Osmanlı'nın verdiği mücadelede Güney Afrikalı Müslümanlar Osmanlı'ya destek olmak istemişlerdir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sürecinde Güney Afrika'da bulunan Müslümanlar Türkiye'ye maddi destek sağlamışlardır (Boztaş, 2011, s. 146).

Osmanlı Devleti'nin bölge insanını gözetken yaklaşımı ve hoşgörü ile Afrika topraklarını yönetmesi uzun yıllar bölgede kalıcı olan Türk kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Bu kültürel değerler günümüzde Türkiye'nin ve Türkiye merkezli Sivil Toplum Kuruluşlarının Afrika'ya yönelik çalışmalarını kolaylaştırmaktadır.

1.1.3.Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türkiye-Afrika İlişkileri

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye-Afrika ilişkilerinde 1998 yılında ilan edilen "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" bir bakıma ilişkilerin seyrinde dönüm noktası niteliğindedir. Bu nedenle eylem planı ve öncesi olarak Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türkiye-Afrika ilişkilerini değerlendirmek yerinde olacaktır.

1.1.3.1.Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türkiye-Afrika İlişkileri(1923-1998)

Türkiye'nin 1923 yılında bağımsızlığını henüz kazanmış olması nedeniyle bağımsızlık ve egemenlik daha ön planda yer almaktaydı. Afrika genelinde ise sömürge süreci devam etmekteydi. Karşılıklı yaşanan iç politikadaki sıkıntılar ve dönemin uluslararası konjonktürünün uygun olmaması ilişkilerin yok denecek kadar az olmasına neden olmuştur

(Özkan, 2012, s. 21). Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğundan beri dış politikada yönünü Batı'ya dönmüş, Batılı ülkelerin oluşturduğu örgütlere üye olmuş ve Soğuk Savaş sürecinde Süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile güvenlik kaygılarından dolayı ittifak halinde kalmayı başlıca dış politika gereği olarak görmüştür. Bu nedenle ikinci Dünya savaşı sonrasında henüz bağımsızlığını kazanan Afrika ülkeleri Türk Dış politikasında öncelikli olamamıştır. 1956 yılında Türkiye Lagos'ta ilk defa sürekli olarak konsolosluk açmıştır. 1957 yılında ise Türkiye Gana'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra bağımsızlığı tanıyan devletler arasında yer almış ve bu ülkeye temsilci atamıştır (Ozkan, 2012 s. 97). Her ne kadar Türkiye 1950 ve 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanma sürecindeki ülkeleri destekleyici tutum sergilese de kimi ülkelerin bağımsızlık sürecinde tarafsız olmayı yeğlemiştir. Sovyetler Birliği tehdidinden ötürü güvenliğe öncelik veren Türkiye, bağımsızlık savaşı veren Tunus ve Cezayir gibi ülkelerdeki sorunları Fransa'nın iç sorunu olarak yorumlanmıştır. "Afrika ve Biz" isimli makalesinde Ataöv, Türkiye'nin Afrika'ya yaklaşımını şu şekilde belirtmektedir,

1951 ve 1953 yıllarında, Birleşmiş Milletler (BM). Genel Kurulu'nda Fas'ın bağımsızlığı konusu gündeme geldiğinde, bu konunun ertelenmesi yönünde oy kullanan Türkiye; 1952'de Tunus'un bağımsızlığı söz konusu edildiğinde ise -ilerleyen yıllarda Cezayir'in bağımsızlığı söz konusu olduğunda tekrarlanacağı gibi- sorunun Fransa ile Tunus arasında bir "iç" sorun olduğunu belirtmiştir. Ataöv'ün de aktardığı üzere, gerek Ruanda ve Urundi'de BM'nin nezaretinde özgür bir seçim yapılması konusunda, gerekse Moritanya'nın bağımsızlığı oylanırken Türkiye çekimser kalmış, Türk yetkililere Angola konusunda "NATO müttefikleri" ile birlikte hareket edilmesi talimatı verilmiştir. Türkiye ayrıca, ülke sınırları içinde izlediği ırkçı politikadan dolayı Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Uluslararası Çalışma Örgütü'nden çıkarılmasına ilişkin öneriyi desteklememiştir. Güney Afrika ile ilgili BM'de yapılan ırkçı azınlık baskısını kınama kararı oylamasında Türkiye, genel havanın bu şekilde olmasından dolayı lehte oy vermiştir ancak, BM'deki Türkiye daimi temsilcisi yine de, Güney Afrika'ya bağımsızlık ve milli

egemenlik hakkının verilmesi ile ülkede serbest seçimler yapılması hükümlerinin Türk tarafınca aşırı bulunduğunu belirtmiştir. Ünlü Güney Afrikalı politikacı Nelson Mandela'nın özgürlüğüne kavuşturulmasına ilişkin olarak BM Genel Sekreterine sunulan mektubu imzalamaktan bile çekinen Türkiye, ancak 1967'de Güney Afrika'da ırk ayrımını kınayan BM kararında 89 ülkenin arasına katılabilmektedir (Tepeciklioğlu, 2012 s. 67).

Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile arasında mesafe oluşmasının bir başka sebebi ise Soğuk Savaş sürecinde Türkiye'nin gerek 3. Dünya ülkelerine gerekse Bağdat Paketi içinde yer alan Ortadoğu ülkelerine Batı bloğu ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmelerini tavsiye etmesidir. Örneğin 1955 yılında gerçekleşen Bandung Konferansı'nda öne çıktığı üzere çoğu bağımsızlıklarını yeni kazanmış bağlantısız ülkeler kutuplaşma yarışının dışında kalarak ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin üzerlerinde kurdukları baskıyı ortadan kaldırmak ve birlikteliği sağlamak amacıyla dayanışma içerisinde olmaya gayret göstermişlerdir (www.dunyabulteni.net, Erişim Tarihi Ekim 2015). Türkiye güvenlik kaygılarından dolayı ABD yanlısı bir politika izlediğinden bağlantısız ülkelere de kendi kurtuluş tarihi ile bağdaşmayacak şekilde Kuzey Atlantik Savunma Anlaşması (NATO) gibi kolektif savunma örgütlerine üye olunması yönünde tavsiyelerde bulunmuştur (Aydın, 2014, s. 7). Türkiye-Afrika ilişkilerinin olması gereken seviyeden uzak olmasının başka bir sebebi ise Türkiye'nin 1956 Süveyş krizindeki tutumudur. Londra konferansında Batı bloğunda yer alan ülkelerin arzu ettikleri gibi Türkiye'nin Süveyş Kanalı'nın uluslararası komisyon denetiminde olmasına dair yaklaşımı, Mısır lideri Nasır'ın Türkiye'yi Batının kolluk gücü olarak nitelendirmesine sebep olmuştur (Karagül, Arslan, 2013, s.25). Yunanistan'ın ise Londra konferansına katılmaması, Orta Doğu ve Afrika ülkelerini destekleyici bir tutum takınması, daha sonraki Türkiye-Yunanistan arasında vuku bulan Kıbrıs sorununda Türkiye'nin Birleşmiş Milletler düzeyinde yalnız kalmasına sebep olmuştur. Özetle Doğu-Batı rekabetinde Türkiye, Soğuk Savaş sürecinde Batı bloğu ve NATO üyesi olarak dış politikasını Batı ülkeleri ile uyumlu bir çizgide tutmak istemesi Türkiye'nin bölgedeki algısını olumsuz etkilemiştir.

Uluslararası alanda Kıbrıs konusunda yalnızlaşan Türkiye 1960 yılı ortasından itibaren bu tutumunu değiştirmek zorunda kaldı ve özellikle Kıbrıs konusunda kötü imajı ortadan kaldırmak ve giderek bağımsız ülke sayısı artan Afrika’da Kıbrıs konusunda kendi tezini anlatmak üzere 24 ülkeye ziyaret furyasını başlattı. Ziyaretler neticesinde Türkiye-Afrika arasında önemli bir gelişme yaşanmamış ve 2000’li yıllara kadar Türkiye-Afrika ilişkilerinde istenen seviye yakalanamamıştır (Fırat, 2007, www.tasam.org, Erişim Tarihi Eylül 2015). Genel olarak Türkiye’nin Afrika’ya yönelik dış politikası Soğuk Savaşın bitimine kadar Batı, güvenlik, kimlik ve kurumları içinde hareket etmiş; Soğuk Savaşın bitmesiyle de daha çok yakın çevresindeki krizlere, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu’ya yönelmiş ancak 1998’den sonra küreselleşmenin de belli bir ivme kazanması ve Türkiye’nin 1997 Lüksemburg zirvesiyle Avrupa Birliği (AB) süreci aday ülke olarak merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi AB üyelik aday sürecinden dışlanması Türkiye’yi yeni arayışlara yönlendirmiştir.

1.1.4. 1998’den Günümüze “Afrika’ya Açılımı Eylem Planı” ve Sonrası

Özellikle Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra ABD, Avrupa’nın başlıca ülkeleri ve Çin Halk Cumhuriyeti, Afrika ülkeleri ile ilişkiler noktasında ciddi atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Soğuk Savaşın baskısından kurtulan Türkiye ise geçmişten gelen dostane ilişkilerini de kullanarak Afrika ülkeleri ile işbirliğine yönelik yeni değerlendirmelerde bulunmuştur. Türkiye’nin gelişen ekonomisi gözönüne alındığında, Afrika ile ilişkilerde istenen seviyede olmayan işbirliğini artırmak amacıyla ilk defa detaylı ve tüm Afrika kıtasını kapsayan bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenlerden ötürü Afrika kıtası ile ilişkili olan birçok farklı sektörden temsilciler ve hükümet kanadının düzenlediği toplantılar neticesinde 1998 yılında Afrika’ya açılım planı oluşturulmuş ve Türkiye, Afrika’ya yönelik planlı şekilde ilişkileri geliştirmek amacıyla çalışmalara başlamıştır (www.orsam.org.tr Erişim Tarihi Eylül 2015).

Eylem Planı;

- Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında yüksek düzeyli ziyaretlerin gerçekleştirilmesi,
- Çeşitli uluslararası örgütler içinde kıta devletleri ile temasların artırılması,
- İnsani yardımların yapılması,
- Afrika'daki diplomatik temsilciliklerin sayısının artırılması,
- BM'nin kıtaya yaptığı ekonomik ve teknik yardım programlarına katkı sağlanması,
- Ekonomik, teknik-bilimsel ve ticari işbirliği anlaşmalarının imzalanması,
- Teknik düzeyde bakanların ve uzmanların Türkiye'ye davet edilmesi,
- Afrika Kalkınma Bankası'na bağışçı ülke olarak üye olunması,
- Afrika İthalat-İhracat Bankası'na üye olunması,
- Karşılıklı iş adamları ziyaretlerinin ve iş konseylerinin tertip edilmesi

İlkeleri kabul edildi (Karagül ve Arslan, 2013, s.21).

1999 depremi ve ekonomik kriz gibi sorunlar yüzünden eylem planı 2002 yılında Ak Parti'nin yönetime gelmesi ile birlikte uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde gelinen noktada eylem planı başarılı bir şekilde uygulanmış ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinden diplomatik ilişkilere, eğitimden savunmaya birçok alanda önemli işbirliği atılımları gerçekleştirilmiştir (www.mfa.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015). 2002 yılından sonra yeni bir dış politika yaklaşımıyla Afrika ülkeleri ile işbirliğini geliştirmeye çalışan Türkiye karar alıcıları, çok yönlü olarak Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi adına çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu kapsamda 2003 yılı Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Müsteşarlığı "*Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri Güçlendirme Stratejisi*"'ni

uygulamaya geçirmiştir (www.tasam.org, Erişim Tarihi Ekim 2015). Bununla birlikte hem hükümet yetkilileri hem de orta sınıf ve küçük işletmeciler kıta genelinde iş hacmini geliştirebilmek için kıtaya yönlendirilmiştir. Sonuç olarak orta sınıf ve küçük işletmeciler Afrika genelinde daha sağlam temellerde ticaret ve işbirliği yapabilmek ve Türkiye'nin dış politikasında bu bölgeyi öncelikli hale getirmek için Türkiye yönetimini etkilemeye çalışmıştır.

2002 Yılından 2005 yılına kadar Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerin kalıcı bir zemine oturabilmesi için bir hazırlık süreci yaşanmıştır. Hangi alanlarda çalışma yapılması gerektiğine yönelik araştırmaların yapıldığı ve alt düzeyde ziyaretlerin yapıldığı bu dönem Türkiye'de 2005 yılının Afrika yılı ilan edilmesiyle birlikte ilişkilerde yeni bir boyuta geçilmesine altyapı olmuştur (www.aljazeera.com.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015). Zira Türkiye'nin 2002 yılında Afrika kıtası ülkeleri tarafından "En Güçlü Dostlar" grubunda kabul edilmesi, 2005 yılında Afrika Birliği Örgütü'ne (AFB) (www.mfa.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015) gözlemci üye ülke yapılması ve 2008 yılında Türkiye ve Afrika'nın stratejik ortaklar olarak belirlenmesi bu sürecin en önemli getirileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Boztaş, 2011, s. 48). Yine 2008 Mayıs ayında Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası (AFKB) üyeliğine kabul edilmiştir (www.kdk.gov.tr ,Erişim Tarihi Ekim 2015). Türkiye ile Afrika arasında bu tür ilişki zeminlerinin oluşturulması ilişkilerin kurumsallaşmasına ve sağlıklı bir zemine oturmasının yolunu açan gelişmeler olmuştur.

1.2. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Siyasi, Ekonomik ve Askeri Boyutu

Türkiye-Afrika ilişkileri son yıllarda hızlı bir ivme kazanmasından ötürü siyasi, ekonomik ve askeri alanda çok yönlü gelişen ilişkiler açısından bahsetmek mümkündür. Özellikle Ak Parti iktidarının dış politikada dünyanın birçok bölgesinde siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirme çabası aktif politika izlenmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Afrika ülkeleri ise bu noktada daha fazla ön plana çıkmaktadır. Daha önce değinilen tarihsel bağlar, ortak dini ve kültürel değerler bu düşüncüyü kanıtlar niteliktedir.

1.2.1. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Siyasi Boyutu

İlişkilerinin boyutunun “*Stratejik Ortaklık*” seviyesine taşınmasından sonra Türkiye ile Afrika arasında ilişkilerin bulunduğu düzeyin daha üst noktalara taşınması ve yeni işbirliği alanlarının oluşturulması için bir yol haritası oluşturma çalışmaları kapsamında 2008 yılında 49 Afrika ülkesi ve Afrika Birliği örgütünün de bulunduğu 11 Bölgesel ve Uluslararası örgütlerin temsilcilerinin yer aldığı “*1. Türkiye-Afrika Zirvesi*” toplantısı İstanbul’da gerçekleştirilmiştir (www.mfa.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015). Zirveden sonra yayınlanan deklereasyonda Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında gelişen ilişkilerden duyulan memnuniyet vurgulanmış ve bir sonraki toplantının Afrika’da yapılmasına ve Türkiye-Afrika İşbirliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısının 5 yılda bir düzenlenmesine karar verilmiştir (www.tasam.org.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015), 2010 yılında ise “*Kıdemli Memurlar Toplantısı*” yapılmış “*Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planı*” kabul edilmiştir. Takip eden süreçte Etiyopya’nın başkenti Adisababa’da “*2. Kıdemli Memurlar Toplantısı*” düzenlenmiştir (www.mfa.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015). Bir başka toplantı ise Türkiye-Afrika ilişkilerinin yol haritasının çizilmesi ve Bakanlıklar düzeyinde çalışma alanlarının belirlenip program oluşturabilmesi adına 2011 yılında “*Türkiye-Afrika Ortaklığı Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı*” olmuştur. Bu konferans sonucunda taraflar ilişkilerin gelişmesindeki memnuniyetlerini belirtmişler ve 2013 yılında “*2. Türk-Afrika Zirvesi*”nin bir Afrika ülkesinde gerçekleştirilmesine dair karara varmışlardır (Özkan, 2012, s.667, www.setav.org, Erişim Tarihi Ekim 2015).

2014 yılında Ekvator Ginesi’de gerçekleştirilen “*2. Türkiye-Afrika Zirvesi*”ne yedisi Başkanlık seviyesinde olmak üzere 30 Afrika ülkesi temsilcileri ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu, bürokratlar ve 200 civarında işadama katılmıştır (Shinn, 2015, s.7).

“*Sürdürülebilir Kalkınmanın ve Bütünleşmenin Güçlendirilmesi için Yeni Bir Ortaklık Modeli*” temasıyla yapılan toplantıda üst düzey hükümet yöneticileri ilişkileri geliştirebilmek adına önemli görüşmelerde bulunmuşlardır. Toplantıda konuşma yapan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye’nin Afrika’ya her bakımdan önemsedğini vurgulayarak;

‘‘Afrika halklarını her zaman gönüldaşlerimiz ve kader arkadaşlarımız olarak gördük. İnsanlığın ortak birikimine eşsiz katkılar sağlamış olan Türkiye, Afrika kıtasına her zaman hürmet nazarıyla bakmıştır.’’

Şeklinde yaptığı açıklama ile Türkiye’nin Afrika ülkelerini ne denli önemseddiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel boyutunu dile getirerek

‘‘ Selçuklu Devleti, Asya kıtası üzerinde geniş bir coğrafyaya hükmetmiştir. Osmanlı Devleti ise Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere üç kıta üzerinde hüküm sürmüştür. Atalarımız, selefimiz olan bu iki büyük devlet de ne bölgelerindeki ülkelere ne de Afrika’ya asla ve asla ırkçı, köleleştirici ya da sömürgeci nazarla bakmadı. Biz Afrika halklarını her zaman gönüldaşlarımız, kader arkadaşlarımız olarak gördük. Dillerimiz, değerlerimiz, etnik kökenlerimiz ve harici görünümümüz farklı da olsa biz kendimizi Afrika ile aynı geminin yolcuları olarak hissettik. Afrika kıtasının kadim medeniyetine her zaman takdirle baktık. Afrika’nın yaşadığı acılara politik, stratejik, çıkar odaklı bakanlardan olmadık. Her zaman insani, vicdani nazarla yaklaştık. Aynı şekilde Afrika’nın sevincini, başarılarını da hep kendi sevincimiz, başarımız olarak gördük ve bununla da iftihar ettik’’

Diğer Türkiye’nin gözünde de Afrika ne ifade ettiğine vurgu yapmıştır. Konuşmasının devamında Cumhurbaşkanı Erdoğan;

‘‘2005 yılını Türkiye’de Afrika yılı ilan ettiğimizde yürüttüğümüz politikayı Afrika Açılım Politikası şeklinde tanımladık. 2009 yılında Türkiye’nin kıtada 12, Afrika ülkelerinin ise Ankara’da 10 büyükelçiliği bulunuyordu. Bugün itibariyle Afrika’da 39 büyükelçilik ve 4 başkonsolosluk ile temsil ediliyoruz. Aynı şekilde Afrika ülkelerinin Ankara’daki diplomatik temsilcilik sayısı da 32 ye yükseldi. Kalkınma ortaklığından siyasi diyalog mekanizmalarına, eğitim

kültür faaliyetlerinden ekonomik iş birliğine, ticaret hacminden yatırımlara, müteahhitlik hizmetlerinden ulaştırma alt yapılarına kadar birçok alanda birlikte büyük ilerlemeler sağladık. Böylece karşılıklı olarak açılım sürecini tamamlamış olduk. Artık eşit ortaklığa dayalı yeni ve daha ileri bir aşamaya geçmemizin gerekliliği olduğunu görüyoruz ‘’(2. Türk Afrika Zirvesi Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın konuşması. www.tccb.gov.tr, Erişim Tarihi Aralık 2015).

Şeklinde yaptığı açıklama ile hem geline noktanın üzerinde durmuş, hemde ilişkilerin bu aşamadan sonra hangi süreçlerden geçeceği ile ilgili bilgi paylaşımında bulunmuştur. Konuşmasında Türkiye-Afrika ilişkilerinde sadece karşılıklı çıkar ilişkilerine dayanan bir işbirliğinden ziyade, Türkiye ile Afrika toplumları arasında tarihsel ve kültürel bir bağın olduğuna yönelik yaptığı açıklamalar son derece önem arz etmektedir.Yapılan toplantılar neticesinde Türkiye-Afrika ilişkileri sistemsal ve program dahilinde bir yapı kazanmıştır. Ülke yöneticileri arasında bu seviyede gerçekleşen yakınlaşma ve işbirliğine olan iyi niyet Türkiye-Afrika toplumları arasında da ilişki düzeyine doğrudan etki etmiş ve Türkiye kaynaklı birçok Sivil Toplum Kuruluşu, iş adamları veya kurumsal şirketler Afrika’da çalışmalarını artırmış, etki alanlarını genişletmişlerdir.

1.2.1.1.Diplomatik Temsilcilikler Sayısının Artması

Karşılıklı ilişkilerin kalıcı olabilmesi için Büyükelçiliklerin açılması son derece önem arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye, Afrika genelinde varlığını sağlayabilmek için kıta genelinde Büyükelçilikler açmaya başlamıştır. Türkiye’nin 2002 yılından önce 12 Büyükelçiliği bulunmaktaydı. Türkiye’de ise 10 Afrika ülkesinin diplomatik temsilciği bulunmaktaydı. Son yıllarda Afrika’da Türk Büyükelçilik sayısı 39’ a ulaşmıştır. Afrika ülkelerinin ise Ankara’daki temsilcilik sayısı 32’ye ulaşmıştır (Sıradağ, 2014. s. 16.). Afrika’da Türk Büyükelçiliklerin bulunması Türkiye’nin Afrika ülkelerinde temsilcilik gücünün artmasını sağlamakla birlikte ithalat-ihracat yapan iş adamlarına, sivil toplum kuruluşlarına, yatırım gerçekleştiren firmalara, ihale alan inşaat firmalarına, ve Afrika’da

yaşayan Türk vatandaşlara destek sağlamaktadır. Afrika ülkelerinde yer alan diplomatik temsilciler tarafından rutin diplomatik faaliyetlerin yanında zaman zaman organize edilen Türk fuarları ülke bilinirliğine imkan tanırken ticari ilişkilerin gelişmesine de zemin hazırlamaktadır.

1.2.1.2. Karşılıklı Üst Düzey Ziyaretler Zirve Diplomasisi

Ortaçağ'dan bu yana diplomatik ilişkilerde “zirve”de diğer bir deyişle devlet ve hükümet başkanları düzeyinde gerçekleşen buluşmalar devletler arası ilişkilere direk etki etmektedir (İskit, 2015, s. 282). Türkiye'nin Afrika açılım politikası ile birlikte Afrika ve Türkiye arasında gerçekleşen üst düzey ziyaretlerin sayısında önemli bir artış gözlemlenmiştir. Türkiye tarafından Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde Afrika kıtası genelinde ziyaretlerde bulunulmaya çalışılmaktadır. Örneğin 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Afrika Boynuzu'nda yer alan bölge ülkelerine resmi ziyarette bulunmuştur.

2016 yılında gerçekleşen resmi ziyaretlere bakıldığında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Şili, Peru ve Ekvator'u kapsayan resmi ziyaretinden dönüş yolunda 05.02.2016 tarihinde Senegal'i ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında Senegal Devlet Başkanı Mack Sall ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan arasında görüşmeler gerçekleşmiştir. Daha sonra yapılan görüşme ile ilgili basın mensuplarına açıklamalar yapılmıştır (www.tccb.gov.tr, Erişim Tarihi Aralık 2016).

Son yıllarda, Afrika ülkelerinden Türkiye'ye yönelik resmi ziyaretlerde de üst düzey ziyaretlerin yoğunluk kazandığı gözlemlenmiştir. Bu ziyaretler devletler arasında ekonomik, ticari, siyasi veya askeri anlaşmaların imzalanmasına zemin hazırladığı gibi devletin en üst düzey karar alıcılarının ziyaret sürecindeki ilişkilerin gelişmesine dair talimatları bürokrasiyi harekete geçirmesi bakımından önemlidir. Ayrıca ziyaret heyetleri içerisinde iş adamlarının bulunması yeni iş imkanları doğurmakta, var olan promleblemlerin gündeme getirilmesine fırsat sunmaktadır. Kültürel ilişkilerin geliştirilmesi bakımından bir diğer önemli hususlardan biri ülkelerin ulusal günlerinde kutlamalardır. Buna bir örnek olarak 2015 yılında “Çanakkale Kara Savaşları'nın 100. Yıldönümü Anma Törenleri” etkinliklerine Afrika kıtasından 15 civarında üst düzey yöneticinin katılımı

gerçekleşmiştir (kdk.gov.tr, Erişim Tarihi: Aralık 2015). Çanakkale savaşında o dönemde sömürge güçlerinin idaresinde bulunan Afrika ülkelerinden de askerlerin yer alması aynen Avustralya'dan Anzaklar ile olan bir çeşit kültürel ilişkiye benzer bir ilişkinin oluşmasına olanak tanımaktadır.

Karşılıklı ziyaretlerin üst düzey ve yoğun olması Türkiye ile Afrika arasındaki anlaşmaların oluşturulmasında kilit bir öneme sahip olmaktadır. Ziyaretler neticesinde ülkeler arasında karşılıklı güven tazelenmekte ve ilişkilerin geliştirilmesinin önünde engel teşkil eden sorunlar daha hızlı ve kalıcı olarak çözümlenmektedir.

1.2.2. Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri ve Ticari-İktisadi İlişkileri Geliştirme Çabaları

Yakın zamana kadar Türkiye'nin Afrika ile ekonomik ilişkileri, hem yöneticiler hem de İşadamları açısından sadece Kuzey Afrika dâhilinde gerçekleşmekteydi. Günümüzde ise birçok Türk firması kıta genelinde ciddi ekonomik yatırımlar gerçekleştirmekte ve aynı zamanda ticarete yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır (Uchehara, 2008, s.56-57). Siyasi ve Diplomatik ilişkilerin seviyesi ekonomik ilişkilerin seviyesi ile doğrudan ilgili olduğundan Türkiye'nin Afrika'ya yönelik siyasi ve diplomatik ilişkileri geliştirmeye yönelik çabaları bölgeye Türk işadamlarının yatırım ve ticaret yapabilmeleri için önayak olurken, aynı zamanda iş adamlarının yeni pazarlara ulaşmak veya o bölgelerde sahip oldukları ekonomik kazanımları korumak ve geliştirmek için hükümeti teşvik edici yaklaşımları hem ekonomik ilişkileri geliştirmektedir hem de siyasi ve diplomatik ilişkilerin oluşturulmasını mecburi hale getirmektedir.

Afrika ile ticareti artırmaya yönelik çalışmalarda Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında çeşitli ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ekonominin önündeki engellerin kaldırılması ve karşılıklı yatırımların arttırılmasına yönelik amaçları taşımaktadır. Aynı zamanda ekonomik ilişkileri daha ileri seviyelere taşımak amacıyla iş konseyleri ve “*Karma Ekonomik Komisyon*” toplantıları gerçekleştirilmiştir

Özellikle “*Afrika ile Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi*” ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde en önemli adımlardan biri olmuştur. Bununla birlikte

Türkiye'nin bölgede diplomatik temsilcilik sayısında yaşanan artış, üst düzey ziyaretlerin yoğun olarak yapılması ve Türk Hava Yolları (THY)'nin Afrika kıtası genelinde Afrika ülkelerinin başkentlerine ve ticari, turizm merkezlerine direk uçuşlar gerçekleştirmeye başlaması, ekonomik ilişkilerin gelişmesini ve sürdürülebilir olmasını büyük ölçüde desteklemiştir.

Son dönemlerde ekonomik verilere bakıldığında Türkiye'nin Afrika kıtası ülkelere 2014 yılında ihracatı 13,7 milyar dolar, 2015 yılı ihracat verileri ise 12,4 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Afrika ülkelerinden ithalat ise 2014 yılında 5,9 milyar dolar, 2015 yılı ise 5.09 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (www.ekonomibakanligi.gov.tr Erişim Aralık 2015).

Tablo-1: Türkiye-Afrika Ticaret Hacmi (Bin Dolar)

İthalat	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam
2015	3.006.965,41 USD	2.092.386,13 USD	5.099.351,54 USD
2014	3.435.769,40 USD	2.502.191,86USD	5.937.961,25 USD
2013	3.508.479,16 USD	2.522.630,45 USD	6.031.109,60 USD
2012	3.308.343,23 USD	2.613.447,11 USD	5.921.790,34 USD
2011	3.342.054,72 USD	3.424.658,38 USD	6.766.713,10 USD
2010	3.098.091,42 USD	1.725.915,53 USD	4.824.006,94 USD
2009	2.237.692,89 USD	1.700.197,60 USD	3.937.890,50 USD
2008	3.535.989,79 USD	2.060.485,85 USD	5.596.475,65 USD
2007	2.285.434,39 USD	2.821.103,52 USD	5.106.537,91 USD
2006	1.676.694,02 USD	2.233.387,65 USD	3.910.081,66 USD

Tablo-2: Türkiye-Afrika Ticaret Hacmi (Bin Dolar)

İhracat	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam
2015	8.527.125,94 USD	3.921.797,66 USD	12.448.923,60 USD
2014	9.757.934,91 USD	3.996.463,05 USD	13.754.397,96 USD

2013	10.041.749,65 USD	4.103.793,61 USD	14.145.543,26 USD
2012	9.443.604,05 USD	3.913.246,49 USD	13.356.850,54 USD
2011	6.700.804,89 USD	3.633.016,36 USD	10.333.821,25 USD
2010	7.025.168,21 USD	2.257.897,52 USD	9.283.065,73 USD
2009	7.415.775,51 USD	2.738.866,32 USD	10.154.641,82 USD
2008	5.850.262,28 USD	3.212.340,90 USD	9.062.603,18 USD
2007	4.029.682,94 USD	1.946.660,73 USD	5.976.343,67 USD
2006	3.096.665,19 USD	1.469.126,60 USD	4.565.791,79 USD

Tablo-3:Türkiye'nin İhracat ve İthalatında Afrika Ülkelerinin Payı

Afrika'nın yıllık ihracat, toplam içindeki payı (%)	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam
2015	5,9	2,7	8,7
2014	6,2	2,5	8,7
2013	6,6	2,7	9,3
2012	6,2	2,6	8,8
2011	5,0	2,7	7,7
2010	6,2	2,0	8,2
2009	7,3	2,7	9,9
2008	4,4	2,4	6,9
2007	3,8	1,8	5,6
2006	3,6	1,7	5,3

Afrika'nın yıllık ithalat, toplam içindeki payı (%)	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam
2015	1,5	1,0	2,5
2014	1,4	1,0	2,5
2013	1,4	1,0	2,4
2012	1,4	1,1	2,5
2011	1,4	1,4	2,8
2010	1,7	0,9	2,6
2009	1,6	1,2	2,8
2008	1,8	1,0	2,8
2007	1,3	1,7	3,0
2006	1,2	1,6	2,8

Kaynak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Türkiye ve Afrika arasında ticaret verilerine bakıldığında; Afrika bölgesine yapılan ihracatın Türkiye ihracatı içerisindeki payı 2006 yılında yüzde 5,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu rakam 2015 yılında yüzde 8,7 seviyesine ulaşmıştır. İthalat açısından

incelendiğinde Afrika bölgesinden yapılan İthalatın Türkiye İthalat içerisindeki payı ise 2006-2015 yılları arasında değişikliğe uğramamıştır. Bu durum ticaret hacmini gelişmesinde daha çok ihracatın etkin olduğunu göstermektedir. Afrika ile yapılan ihracatın ithalata göre yüksek olması Türkiye açısından dış ticaret açığını kapatan bir unsurdur. 2012 yılından sonra 2015 yılına kadar olan dönemde Afrika'nın ihracat içerisindeki payında ciddi bir değişiklik olmamıştır. Belli seyirde devam eden ticaret hacmin son yıllarda 2002 yılından sonraki dönemde gerçekleşen artışlara nazaran durağan seyretmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler Türkiye'nin komşu ve çevre ülkelerde yaşanan iç savaşlar ve istikrarsızlıklar etkilidir. Afrika açısından bakıldığında ise 2014 yılı sonlarında Batı Afrika'da ortaya çıkan ve Afrika kıtasını etkileyen Ebola salgını, özellikle Nijerya, Çad, Kenya, Tunus, Mali gibi Müslüman nüfusun nispeten yoğun olduğu ülkelerde görülen terör olayları, Libya ve Mısır gibi büyük Afrika ülkelerinde yaşanan Arap Baharı olayları ve son yıllarda petrol fiyatlarında yaşanan önemli düşüşler Türkiye-Afrika ticaret hacminde istenilen seviyede artış olmasını engelleyen unsurlar olarak görülebilir.

Genel olarak Türkiye-Afrika arasında 2003 yılında günümüze kadar olan dönemde ticaret hacminin gelişmesindeki başlıca unsur Türkiye'nin Afrika açılım politikasının bir sonucudur.

Tablo-4: Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşmaları

Ülkeler		
Angola	Gana	Namibya
Benin	Gine	Nijer
Botsvana	Güney Afrika Cumhuriyeti	Nijerya
Burkina Faso	Kamerun	Orta Afrika Cumhuriyeti
Burundi	Kenya	Sao Tome&Principe
Cape Verde	Kongo Cumhuriyeti	Senegal
Cibuti	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Seyşeller

Çad	Lesotho	Sierra Leone
Eritre	Liberya	Somali
Etiyopya	Madagaskar	Tanzanya
Fildişi Sahili	Malavi	Uganda
Gabon	Mali	
Gambiya	Moritanya	

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Tablo-5: Türkiye-Afrika Arasında Ticaret ve Ekonomik Anlaşmalar

Yatırımların Teşviki ve Korunması Anlaşmaları	Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları	Serbest Ticaret anlaşmaları
Cezayir	Cezayir	Fas
Etiyopya	Etiyopya	Mısır
Etiyopya	Fas	Tunus
Fas	Güney Afrika Cumhuriyeti	
Kamerun	Mısır	
Libya	Sudan	
Mısır	Tunus	
Nijerya		
Senegal		
Sudan		
Tanzanya		
Tunus		

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Türk yatırımcılar birçok farklı sektörde ve Afrika'nın çeşitli ülkelerinde yatırımlar yapmaktadır. Bu ülkelerin başında Mısır gelmektedir. “*Yatırımların Teşviki ve Korunması Anlaşmaları*” ve “*Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları*” ile Kuzey Afrika ve Sahra-Altı Afrika’da

yatırımlar yapılmaktadır. Son dönemlerde Türkiye'nin Afrika Kıtası'na karşı ilgisinin artması ticaret ve sanayi odalarını, STK'ları, üniversiteleri harekete geçirmiş, Afrika kıtası ile işbirliğinin artırılması amacıyla toplantılar gerçekleştirilmiştir. 2008 yılında Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) öncülüğünde gerçekleşen “*Türkiye-Afrika İş Forumu*”nun sonunda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Afrika Ticaret, Sanayi, Ziraat ve Meslek Odaları Birliği arasında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla Türkiye-Afrika Ticaret Odası kurulmuştur. DEİK bünyesinde çeşitli Afrika ülkelerinin iş konseyi bulunmaktadır. Buna bağlı olarak Afrika ülkelerinde işbirliğini geliştirmek adına konferanslar düzenlenmektedir. Bu tür çalışmaların yanında Afrika'nın farklı ülkelerinde Türk fuarları ve sergileri düzenlenmekte ve böylece Türk ürünlerinin Afrika pazarında tanıtımları sağlanmaktadır (Tepebaş, 2013, s. 350-351). Özellikle inşaat, enerji, madencilik gibi farklı sektörlerden Türk işadamları Türkiye'nin üst düzey yöneticilerinin Afrika ülkelerinde gerçekleştirdikleri ziyaretlerde katile içerisinde yer almakta, bölgedeki muhatapları ile işbirliği ve yatırımlara yönelik görüşmeler yapmaktadır. Aynı zamanda Türk firmaları Afrika'da şirket alımları da gerçekleştirmektedir. Örneğin Arçelik 2011 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin beyaz eşya sektöründe faaliyet gösteren önemli şirketlerden biri olan DefyAppliances şirketini 324 milyon dolar karşılığında bünyesine katmıştır (Tepebaş, 2013. s. 353).

1.2.3. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Askeri ve Güvenlik Boyutu

2001 yılında ABD'de gerçekleşen 11 Eylül terör saldırısından sonra uluslararası politikada güvenlik üzerine yeni tanımlamalar yapılmış ve ülkeler ikili ilişkilerde özellikle terörizm noktasında daha yakın işbirliği kurmaya yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. ABD ve BM, AB gibi örgütler bir bakıma radikalist teröristlerin yaşam sahası haline gelmiş olan Somali ve Sahra Havzası'nı güvenlik bakımından daha fazla ilgi duyar hale gelmiştir. Türkiye ise Afrika ülkeleri ile askeri ve güvenlik alanında işbirliğini geliştirmeye yönelik politikalar geliştirmiştir. Türkiye hâlihazırda Afrika'nın birçok ülkesi ile teknik, bilimsel ve askeri eğitim çerçevesinde anlaşma imzalamıştır. Örneğin Türkiye ile Mali arasında 24597 sayı numarası ile Resmi Gazete yayımlanan “*Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması*” çerçevesinde askeri eğitim alanında iki ülke arasında ortaklaşa çalışmalar

yapılmaktadır (www.resmigazete.gov.tr, Erişim Tarihi Eylöl 2016). Bir başka anlaşma örneği ise Türkiye ile Burkina Faso arasında imzalanan 24603 sayılı resmi gazetede yayımlanan “*Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması*”dır (www.resmigazete.gov.tr, Erişim Tarihi Eylöl 2016).

Karşılıklı işbirliğini geliştirmeye yönelik çalışmaların yanında Afrika Türk savunma sanayisi için önemli bir pazar konumundadır. Özellikle Afrika ölkeleri savunma sanayisinde dışa bağımlı olmalarından ötürü ve Türkiye’de savunma sanayi sektöründe 200 civarında firmanın faaliyet göstermesi savunma sanayisinde işbirliğini önemli hale getirmektedir.

Bu gibii işbirliklerinin ve anlaşmaların yanında Türkiye-Afrika’da barış ve istikrarı sağlamak adına çalışmalar yapmaktadır. Örneğin Türk donanması Aden körfezinde ticaret yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla terörist eylemler gerçekleştiren korsanların oluşturduğu tehdidi bertaraf etme adına önemli bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak Afrika’nın kimi bölgelerinde iç karışıklıklardan ötürü BM barış güçleri güvenliği sağlamaya yönelik görev yapmaktadırlar. Bu kapsamda Türkiye; Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Liberya ve Fildişi Sahilleri’nde güvenlik personeli bulundurmaktadır (Sa’ad, 2014, s.86).

2. BÖLÜM TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNDE İNSANİ DİPLOMASİ, DIŞ YARDIM VE KÜLTÜREL BOYUT

Afrika açılımı ile birlikte Afrika'ya yönelik aktif bir dış politika izlenmeye başlayarak Afrika kıtasını yeniden keşfetme imkanı bulan Türkiye, bölge insanı ile doğrudan temas halinde olup bölgede insani diplomasi ve kamu diplomasisi çerçevesinde faaliyetler yürütmektedir. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik izlediği dış politika stratejilerinde bölge insanının temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve ülkelerin kalkınmasını sağlamak ön planan çıkan unsurlardır. Türkiye-Afrika ülkeleri ile geliştirdiği ilişkilerde bu ülkelerin iç işlerine, egemenliğine, bağımsızlıklarına, idari ya da siyasi yapısına yönelik askeri, siyasi ya da hegomenya çağrıştıracak bir müdahalede bulunmamaktadır. Türkiye esas olarak devlet kurumları ve devlet dışı özel ekonomik ya da sivil STK'lar bölge ülkelerine ekonomik, sosyal ve kültürel alanda teknik kalkınma yardımları yapmaktadır. Çalışmamızda teorik çerçevede öncelikle dış politikada insani diplomasi ve dış yardım üzerinde durulacaktır.

2.1.İnsani Diplomasi

Bir diplomasi aracı olarak insani yardım devletlerin dış politika amaçlarına hizmet eder. Doğal afet, çatışma, iç savaş, terörizm gibi dünya genelinde yaşanan kriz süreçlerinde devletlerin birbirlerine yardımcı olması ülkelerin bir araya gelmesinde önemli bir unsurdur. Bu çerçevede yapılan yardım faaliyetleri devletlerin izlediği dış politika sürecinde diplomasi aracı olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarının ve örgütlerin sorun yaşanan bölgede var olmasına da hizmet edebilmektedir.

İnsani diplomaside örneğin doğal afetlerde mağdur ülkelere yardım yapılırken bu faaliyetin bir nevi fayda/maliyet gözeterek yapılması, iç çatışmalarda çatışma yaşanan ülkenin izni dışında yardım gerçekleştirilmesinin meşruluğu ve yardım faaliyetlerinin yapılması sürecinde veya sonrasında ortaya çıkan durumun sonucunda yardım gerçekleştiren devlet, sivil toplum kuruluşu veya uluslararası kuruluşların itibar kaybetme ihtimali ön plana çıkan unsurlardır (İskit, 2015, s. 369-370). Genelde çatışma yaşanan bölgelerde çatışmayı önleme amacıyla gerçekleştirilen askeri müdahaleler, müdahalede bulunan ülkelerin çıkarları ile askeri müdahale arasında doğru orantı olduğunda gerçekleşmektedir (Baylis ve Smith ve Owens,

2008 s. 527). Bununla birlikte herhangi spesifik hedefin gözetilmediği insani yardımlarda gerçekleşmektedir. Örneğin 1999 yılında Yunanistan'ın Türkiye'ye yardım etmesi ve daha sonra Türkiye'nin Yunanistan'da yaşanan deprem sonucunda Yunanistan'a yardım etmesi, Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkilerin olumlu bir sürece girmesine ön ayak olmuştur (İskit, 2015, s. 372). Bir başka örnek ise Türkiye'nin Somali ve Sudan'da modern hastaneler inşa edip bölge insanlarına ücretsiz hizmet sunması (Mehmet Ozkan, 2014, s. 41), Türkiye'nin ulusal çıkarları çerçevesinde izlediği insani diplomasinin bir aracı olarak değerlendirilemez. Aksine bölge insanlarına benzeri yardım faaliyetleri gerçekleştirmek ülkeler ile Türkiye arasındaki ilişkileri derinleştirici bir katkı sağlamaktadır.

2.2. Dış Yardım

Dış yardım finansal veya ihtiyaç malzemelerinin sağlanması şeklinde, alıcı olarak tabir edilen dış yardıma ihtiyaç duyan ülkenin ekonomisini geliştirmek veya temel insani ihtiyaçları gidermek amacıyla donör ülke tarafından sağlanan yardımdır. Alıcı ülkenin gelişmesini sağlayacak dış yardımlardan bazıları insani, bazıları politik veya bazıları gelecekte donör ülkeye bir takım ekonomik imtiyazlar sağlayacağından dolayı farklı amaçlar ile yapılabilmektedir. Aynı zamanda dış yardım donör ülke ve alıcı ülke arasındaki siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin tesisine veya geliştirilmesine olanak sağlayan bir etkileşim aracıdır. Dış yardım alıcı ülkeyi etkilemek veya yönlendirmek amacıyla bir dış politika aracı olabileceği gibi, donör ülke ve alıcı ülkenin karşılıklı çıkar sağlayabileceği bir dayanışma ortamının oluşmasını da sağlayabilir (Goldstein ve Pevehouse, 2013-2014, s. 484). Örneğin 1980'li yıllarda Pakistan'nın nükleer gücünü geliştirme çabalarından dolayı ABD, Pakistan'a sağladığı dış yardımları durdurmuştur. Fakat daha sonra Pakistan, ABD'nin 2001 yılında Afganistan'a askeri müdahalesini desteklemiştir. Bu desteğin sonucunda ABD, Pakistan'a tekrar dış yardım yapmaya başlamıştır. 2004 yılında ABD dış yardım sürecinde bir takım düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemeler dış yardımın; yolsuzluğun kontrolü, hukuki kurallar, eğitim alanında yatırım yapılması gibi belli şartlar doğrultusunda yapılmasını içermekteydi. ABD'nin dış yardım imkanından yararlanmak isteyen ülkeler belirlenen bu kurallar çerçevesinde değerlendirildikten sonra yardım alabilecekti. Bu şekilde ABD dış yardımı daha

etkili kullanmayı ve fayda/maliyet dengesi gözetilerek dış yardımın sağlanmasını planlamıştır (Goldstein ve Pevehouse, 2013-2014, s. 489).

Dış yardımlar, İki devletin arasında gerçekleşen ikili (bilateral) yardımlar, Uluslararası örgütler bünyesinde gerçekleşen çok yanlı (multilateral) yardımlar ve özel (private) yardımlar şeklinde bir çok değişik formda yapılabilmektedir. İkili yardımlar çerçevesinde donör ülkeler alıcı ülkelere; teknik yardım sağlayabilmekte, hibe veya kredi olmak üzere mali olarak desteklemekte veya ürünleri doğrudan verebilmektedir. Çok yanlı yardımlarda Birleşmiş Milletler (BM), AB gibi uluslararası örgütlerin koordinesinde gerçekleştirilen yardımlardır. Bu yardımlar daha çok alıcı ülkelerin kalkınmasının sağlanması veya kalıtsal hale gelen sorunların çözülmesi amacıyla; teknoloji transferi, AIDS ve sıtma gibi bir çok kişiyi etkileyen hastalıklar ile mücadele, üretimin geliştirilmesi gibi çeşitli alanlarda teknik projeler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Özel yardımlar ise STK'ların ve hükümet dışı organizasyonların veya bireylerin alıcı ülkelerde yer alan insanlara sağladığı yardımlardır. Genelde daha küçük bütçe ile gerçekleştirilen bu yardımsal faaliyetler zaman zaman ciddi tutarlarda olabilmektedir. Örneğin 2008 yılında Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) bünyesinde yer alan Development Assistance Committee (DAC) ülkelerinden yapılan özel yardım miktarı yaklaşık 130 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam nerdeyse DAC bünyesinde ülkelerin gerçekleştirdiği resmi kalkınma yardımları kadar bir miktarı ifade etmektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2013-2014, s. 487).

2.3. Afrika'da Yardım Faaliyetleri Yapan Başlıca Ülkeler ve Yardım Faaliyetlerinin Politik Amaçları

Afrika kıtası genelinde ABD, Çin, AB ülkeleri, Brezilya, Hindistan, Rusya gibi küresel ve bölgesel güçler arasında kıtada etkili olmak amacıyla ciddi bir rekabet söz konusudur. Afrika kıtasında rekabetin boyutunu açıklamak amacıyla ülke bazında ne gibi çalışmalar yapıldığına değinmek yerinde olacaktır.

Çin Halk Cumhuriyeti yarım asırdan fazla bir süredir Afrika ülkeleri ile ilişki halindedir. Soğuk Savaşın ilk yıllarında Afrika ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye çalışan Çin Halk Cumhuriyeti'nin hedefi diplomatikti. Çin ve bazı Afrika ülkeleri arasında üst düzey diplomatik ziyaretlerin gerçekleştiği bu dönemde, bağımsızlıklarını yeni kazanmış ve

diplomatik bakımdan tanınmaya ihtiyaç duyan Afrika ülkeleri ve uluslararası arenada bir bakıma izole halde bulunan Çin için ilişkilerinin geliştirilmesi ciddi öneme sahiptir (Qingmin ve Wei, 2012, ias.asia/sites/default, Erişim Tarihi Aralık 2016). Tayvan'ın diplomatik ve fiili tanınmasını önlemek amacıyla Afrika ülkeleri yakınlaşan Çin, Afrika ülkelerinin altyapısını geliştirmek amacıyla uzun bir süre Afrika ülkelerine kalkınma yardımları sağlamıştır (Tepeciklioğlu, 2012, s. 60). Örneğin Çin Tanzanya'da tekstil fabrikası kurmuş, Mali'de sanayi alanında yatırımlar yapmıştır. Ayrıca Tanzanya ile Zanzibar arasında demiryolu inşa etmiştir. Fakat Çin'in bu yatırımları bölgenin doğrudan ihtiyaç duyduğu altyapı gereksinimlerinden uzak kaldığına yönelik görüşler de dile getirilmiştir. Bu görüşlere rağmen Çin, Nijerya ve Sudan'da önemli projeler üstlenmiştir (Hazar, 2000, s. 61). Son yıllarda süper güç olma arzusunda olan Çin, ticaretin geliştirilmesi amacıyla Afrika ülkelerini partner olarak görmekte ve enerji ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla petrol gibi doğal kaynak rezervlerinin bulunduğu ülkelere yatırım gerçekleştirmektedir (Tepeciklioğlu, 2012, s. 61). Afrika'da etkili olmaya çalışan bir başka küresel güç ise ABD'dir. Soğuk Savaş süresince ABD'nin Afrika politikası da daha çok Sovyetler Birliği'nin kıtadaki etkisini azaltmak olmuştur. Bu politika çerçevesinde ABD, Afrika ülkelerine maddi ve teknolojik yardımlarda bulunmuştur (Akkaya, 2012, s. 121). Özellikle Soğuk Savaş sonrasında Çin'in aksine Afrika ülkeleri ile ilişkileri geliştirme bakımından geç kalan ABD son dönemlerde uzun süre göz ardı ettiği bölgeye yönelik önemli atılımlar gerçekleştirmektedir. Örneğin 2008 yılında ABD Başkanı George W. Bush ABD ile müttefik olduğu bilinen ülkelere resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sürecinde kıta genelinde ciddi sorunlar olarak karşımıza çıkan AIDS ve sıtma gibi hastalıklara dair anlaşmalar imzalanmış olsa da asıl amaçların başında ABD'nin Afrika'da kurmayı planladığı Afrika gücü (AFRICOM: United States Africa Command) ile ilgilidir. Bununla birlikte Afrika'da nispeten güçlü olan Nijerya ve Güney Afrika gibi ülkeler AFRICOM yapılanmasına karşı çıkmaktadırlar (Tepeciklioğlu, 2012, s. 61). ABD'nin bölgede başlıca amaçları; öncelikle doğal kaynakların denetim altında tutulması, uluslararası terörizmle karşı savaşım ve Çin'in Afrika'da baş aktör olmasının önüne geçmek olarak özetlemek mümkündür (Akkaya, 2012, s. 129).

Daha önce değinildiği üzere Soğuk Savaş sürecinde Afrika, ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin arasında bir nevi rekabet sahası haline gelmiştir. Bu nedenle Sovyetler Birliği idolojik ve stratejik hedefleri çerçevesinde Afrika'da ülkeleri ve grupları desteklemiştir. Sovyetler Birliği özellikle Kruşçev döneminde bölgeye ekonomik yardımlar gerçekleştirmiştir. Fakat Sovyetler Birliği'nin mirasçısı Rusya Federasyonu'nun bölgede etkili olmadığı gözlemlenmiştir (Hazar, 2000, s. 57-60). Bölgenin sömürge geçmişinde baş aktörler olan Avrupa ülkeleri de AB kurumları vasıtasıyla ve sahip oldukları ilişkiler çerçevesinde Afrika kıtasındaki ülkelere yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedirler.

Afrika'ya yapılan yardımların %90'lık dilimi Developing Assistance Countries üyesi ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Afrika'ya 2014 yılında en fazla yardım gerçekleştiren ülke ABD olmuştur. AB kurumları ABD'yi takip etmiştir. En fazla yardım alan ilk iki ülke ise Etiyopya ve Mısır olmuştur.

Tablo 6: 2014 Yılı Afrika'ya Yardım Sağlayan Başlıca DAC Üyeleri (USD Milyon)

Donör Ülkeler/Örgütler	2014	%
ABD	9.338	16%
AB Kurumları	6.737	11%
Uluslararası Kalkınma Bankası	6.386	11%
Birleşik Krallık	4.346	9%
Birleşik Arap Emirlikleri	3.787	7%
Almanya	3.016	6%
Fransa	2.929	5%
Afrika Kalkınma Bankası	2.042	4%
Global Fund (www.theglobalfund.org/en/overview Erişim Tarihi Ekim 2016).	1.957	4%
Japonya	1.558	4%
Diğer Donörler	12.098	24%
Toplam	54.193	100%

Tablo 7: 2014 Yılı DAC Üyelerinden Yardım Alan Başlıca Afrika Ülkeleri (USD Milyon)

Alıcı Ülkeler	2014	%
Etiyopya	3.585	7%
Mısır	3.532	7%
Kenya	2.665	5%
Tanzanya	2.648	6%
Nijerya	2.476	5%
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	2.398	4%
Fas	2.247	4%
Mozambik	2.103	4%
Güney Sudan	1.964	4%
Uganda	1.633	3%
Diğer Ülkeler	28.941	53%
Toplam	54.193	100%

Kaynak:OECD(<https://www.oecd.org/dac/stats>Erişim Tarihi Aralık 2016).

2.4. Türkiye Cumhuriyeti Kamu Diplomasisi

1965 yılında Uluslararası İlişkiler literatürüne giren kamu diplomasisi kavramını Edmund Gullion şu şekilde ifade etmiştir;

“Halkların tutumunun, dış politikanın oluşumu ve yürütülmesine yaptığı etki ile ilişkilidir. Kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasi dışındaki alanlarını kapsamaktadır; hükümetler tarafından yabancı ülkelerde kamuoyu sağlanması, özel kuruluşlarının diğer ülkelerinkilerle etkileşimde bulunması, dış ilişkilerin aktarımı ve bunun politika üzerindeki etkisi diplomatlar ve yabancı meslektaşları arasında iletişim sağlanması ve kültürler arası iletişim süreci gibi.”

William Rugh’a göre ise kamu diplomasisi;

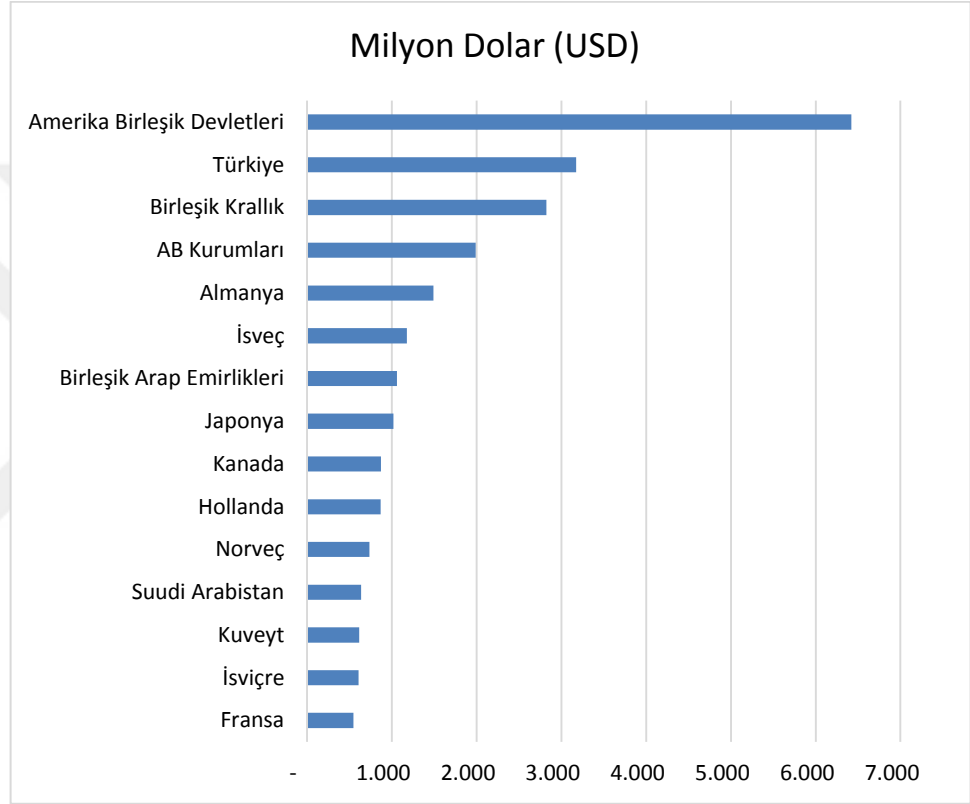
“bir ülkenin çıkarlarına destek sağlamak amacıyla yabancı halkların bilgilendirilmesi, dahil edilmesi ve etkilenmesidir.”

Kamu diplomasi aktörleri ise neredeyse toplumun tüm kesimlerini kapsamaktadır. Örneğin diplomatlar, sanatçılar, din adamları, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, bilim adamları vb. (Akçadağ, 2013, s. 62-63).

Kamu diplomasisi bir ülkenin sahip olduğu kültür, siyasi yapı ve dış politika gibi unsurlardan beslenmektedir. Türkiye ise Osmanlı'dan devraldığı kültürel mirasın etkisi ve dünyanın gelişmekte olan ülkeleri için model teşkil eden siyasi yapısı ile geniş bir coğrafyada etki alanına sahiptir. Kamu diplomasisinde diğer ülkelerde sürdürülen kültürel, siyasi ve ekonomik çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Son dönemlerde Türkiye dünyanın çoğu ülkesinde ülke bilinirliğini sağlamak amacıyla kamu diplomasisi çerçevesinde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler çerçevesinde aktif dış politikanın sonucu olarak Türkiye uluslararası yardım faaliyetlerinde önemli mesafeler kat etmiştir. 2014 yılında TİKA'nın verilerine göre Türkiye devlet kurumları ve özel STK'lar eliyle uluslararası dış yardımı neredeyse 6,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Devlet kurumları vasıtasıyla yapılan yardımların toplam miktarı 3,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında yalnızca 85 Milyon dolar olarak gerçekleşen resmi dış yardım miktarının 2014 yılında neredeyse 2002 yılına göre 42 kat artış ile gerçekleşmesi son yıllarda Türkiye'nin dış yardımda aktif bir politika izlediğini gösteren önemli bir unsurdur (kdk.gov.tr Erişim Tarihi Ekim 2016). Türkiye 2013 yılında 1,6 milyar dolar (USD) uluslararası acil insani yardım sağlayarak dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almış ve bu durum Türkiye'yi en fazla yardım sağlayan 3. ülke konumuna getirmiştir. Türkiye'nin acil insani yardımlarda bir önceki yıla göre 591 milyon dolar (USD) artış yapması Türkiye'yi %57 artışla 2013 yılında bir önceki yıla göre yüzdesel bakımından en fazla artış gerçekleştiren 3. ülke olması durumunu doğurmuştur (www.theguardian.com Erişim Tarihi Ocak 2017).

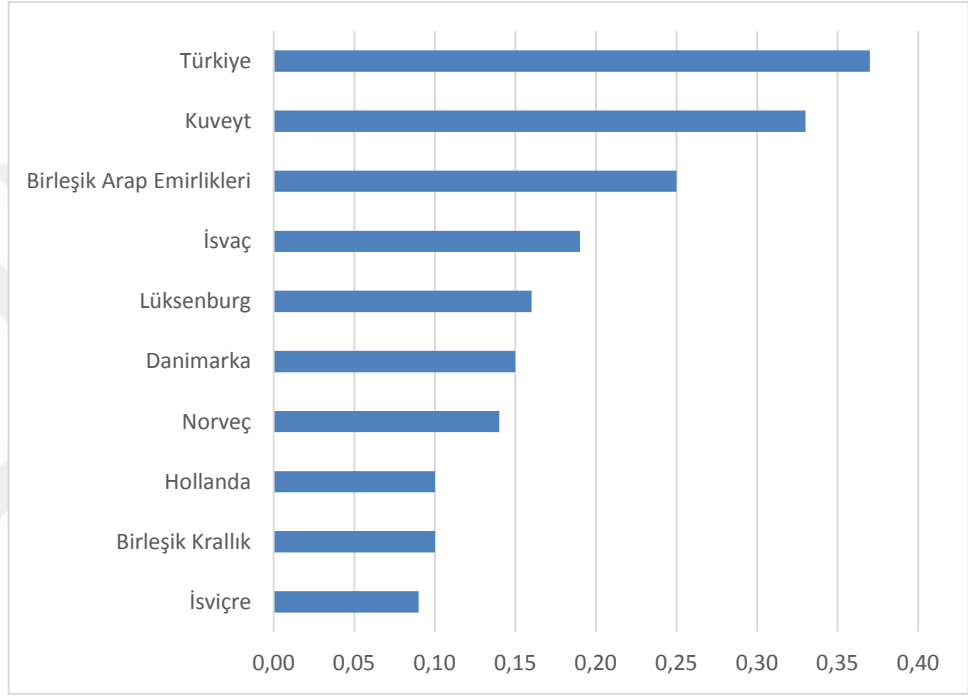
2015 yılında ise Türkiye, 6,4 Milyar USD insani yardım gerçekleştiren ABD'nin ardından 3,1 Milyar USD insani yardım ile en fazla insani yardım gerçekleştiren 2. ülke olmuştur. Sağladığı insani yardımın gayri safi milli hasıla içindeki oran bakımından değerlendirildiğinde 0,37 oranla en fazla yardım gerçekleştiren ülke olmuştur.

Tablo-8: 2015 Yılı En Fazla Uluslararası İnsani Yardım Yapan İlk 15 Ülke (Milyar ABD\$)

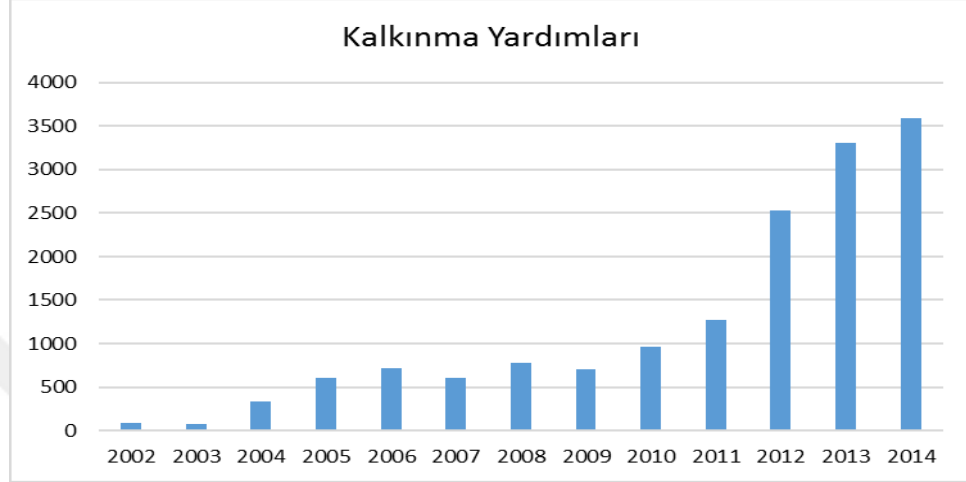
Kaynak:Global Humanitarian Assistance Report 2016, devinit.org internet adresinden derlenmiştir Erişim Tarihi Ocak 2017

Tablo-9: 2015 Uluslararası İnsani Yardımın Gayri Safi Milli Hasıla Bakımından ilk 10 Ülke Sıralaması (%)

Kaynak:Global Humanitarian Assistance Report 2016, devinit.org internet adresinden derlenmiştir(Erişim Tarihi Ocak 2017).

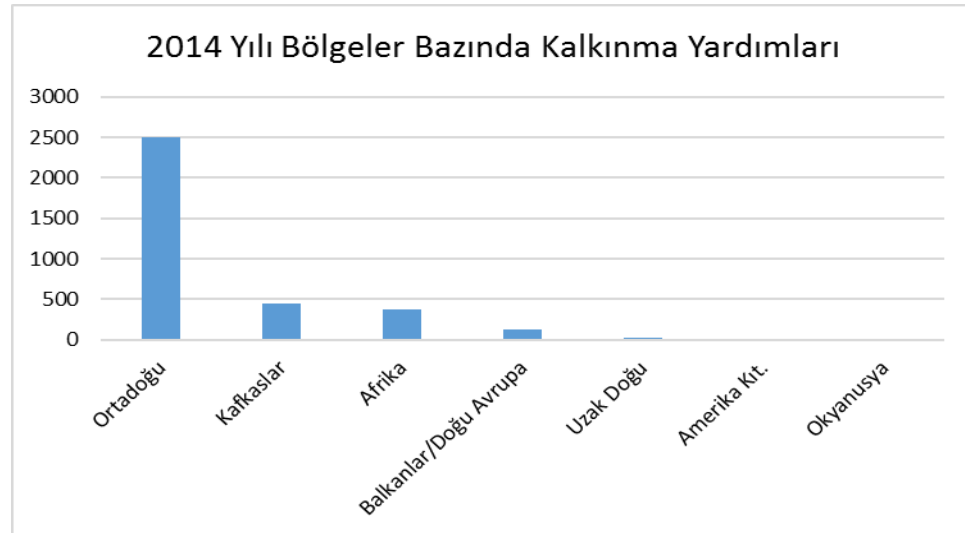
Tablo-10: Yıllara Göre Türkiye Resmi Kalkınma Yardımları 2002-2014; milyon USD

Kaynak: T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü

Kalkınma yardımlarının önemli bir kısmı Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelere yapılırken Afrika kıtası Türkiye'nin en fazla yardım gerçekleştirdiği 3. Bölge olmuştur.

Tablo 11: Türkiye'nin İki Taraflı Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı 2014; milyon USD

Kaynak: T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü

Türkiye en az gelişmiş ülkeler (EAGÜ)'e 2014 yılında 210 milyon dolar civarında acil durum ve kalkınma yardımı yapmıştır. Yardım yapılan EAGÜ kategorisinde yer alan ilk on üç ülkeden dokuzu Afrika ülkelerinden oluşmuştur.

Tablo 12: Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarında en çok yararlanan EAGÜ'ler (2014; milyon ABD \$). (kdk.gov.tr Erişim Tarihi Ekim 2016).

En Çok Yararlanan EAGÜ'ler (2014 milyon USD)		
1	Somali	74,35
2	Afganistan	65,23
3	Yemen	10,05
4	Sudan	9,36
5	Moritanya	4,48
6	Burkina Faso	4,14
7	Nijer	4,13
8	Mynmar (Burma).	4,12
9	Bangladeş	3,7
10	Etiyopya	3,65
11	Senegal	2,85
12	Uganda	2,02
13	Mali	1,53

Kaynak: T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü

2.5 Türkiye-Afrika İlişkilerinde Kurumların Rolü

Türkiye son yıllarda dış yardım açısından donör ülkelerden biri haline gelmiştir. İnsani yardımlar Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığına ve Bakanlıklarına bağlı olan kurumlar (TİKA, Kızılay, Diyanet İşleri Başkanlığı vs.) aracılığıyla bölge insanın temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına ve ülkelerin alt yapı imkanlarını geliştirebilmek amacıyla önemli faaliyetlerde bulunmaktadır.

Başlıca Kurum ve Şirketler;

2.5.1 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)'nın 2013 yılı faaliyet raporunda geçen tanımında;

Doğu Bloğu ve Sovyetler Birliği dağılmasından sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda 1992 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)Anayasa'da belirtilen tanımına ve çalışma alanlarına bakılacak olursa 4668 sayılı kanunun ilk maddesinde başta Türk dilinin konuşulduğu cumhuriyetler ve akraba toplulukları ile Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, kalkınma yolundaki ülkeler ve topluluklarla diğer ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülke ve topluluklar ile ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmek, yapılacak yardım ve işlemleri geliştirmek, üzere, Başbakanlığa bağlı ve tüzel kişiliği haiz Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ile teşkilat ve görevlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir

(Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, 2013 yılı Faaliyet Raporu, s. 10 , www.TİKA.gov.tr Erişim Tarihi Aralık 2016).

Şeklinde belirlenmiştir. Anayasa'da belirtilen alanlarda çeşitli ülkeler ile işbirliğini geliştirmeye çalışan TİKA'nın günümüzde Afrika'da 11 ülkede ofisi bulunmakla birlikte, 28 ülkede bölge insanının kalkınmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır (TİKA Afrika Raporu, www.TİKA.gov.tr). TİKA yukarda değinilmeye çalışılan alanlar yanında başlıca su kuyusu açma, tarım, hayvancılık, ve altyapı oluşturulması gibi birçok alanda bölge insanın yaşam standartını artıracak çalışmalar gerçekleştirmesinin yanında özellikle Osmanlı döneminden kalma tarihi eserlerin restorasyon çalışmalarını yaparak dünyada Türk kültürünü yaşatmaya çalışmaktadır.

TİKA, 2004 ve 2005 yıllarında Afrika kıtasına yönelik 72 civarında projeyi hayata geçirmiştir (TİKA Afrika Raporu ,s.2, www.TİKA.gov.tr Erişim Tarihi Eylül 2016). Bu projelere örnek verilecek olursa; TİKA, Süleyman Demirel Üniversitesi desteğiyle Libya Ulusal Radyo personeline teknik eğitim kursu verilmiştir. Batı Afrika’da yer alan Gana’da ise yapımı neredeyse 12 yıldır tamamlanamayan Gana Kasoa Orta Öğretim Okulu inşaatı TİKA’nın desteği ile birlikte kısa sürede tamamlanmış ve Gana’lı 500 öğrencinin modern sınıflarda eğitim almalarına olanak sağlanmıştır (Tepebaş, 2013, s. 367). Tarım ve Gıda sektörlerinin de geliştirilmesinde faaliyet gösteren TİKA, uzmanların yetiştirilmesine ön ayak olmaktadır. Örneğin veteriner yetiştirilmesi, farklı ülkelere uzmanlarla bilgi alış-verişi ve gıda güvenliğinin korunmasına ilişkin araştırmalar yapılması gibi birçok farklı alanda çalışmaya öncülük etmektedir (Tepebaş, 2013, s. 367). TİKA, Afrika’da 28 ülkedeyaklaşık 3 yılda 200 civarında projeye imza atmıştır. Altyapı geliştirilmesinde yönelik çalışmaların yanında bölge insanının mesleki yeterliliğini artıracak eğitimler de sağlanmaktadır. Bu gibi çalışmaların yanında TİKA bu ülkelere sağlık sektörünün geliştirilmesi için nitelikli teknik eleman yetiştirilmesi, hastane inşası veya var olan yapıların tadilatı ve işletimi, ilaç ve aşı yardımları olmak üzere sektörün her aşamasında ülkelerin gelişmesine katkı sağlamaktadır (TİKA. Afrika Raporu, www.TİKA.gov.tr Erişim Tarihi Eylül 2016).

TİKA bölgede faaliyet göstermek isteyen Sivil Toplum Kuruluşları ve Afrika ülkelerinin ilgili birimleri ile zaman zaman ortak projeler içerisinde çalışmalar yürütebilmektedir.

TİKA’nın hizmetleri hem bölgede Türkiye’nin yumuşak gücüne ön plana çıkarmakta, hem de bölge halkının bilgi birikim, gelişimini sağlamaktadır. Aynı zamanda Afrika’da tarihi eserlerine gerekli restorasyon çalışmalarını yerine getirerek ülkelerin tarihi eserlerinin sonraki nesillere ulaşmasında bir köprü vazifesi görmektedir.

2.5.2.Türk Kızılayı

Kızılay, 1868 yılında Osmanlı Ordusunun içinde askerlere yardım etmek amacıyla kurulmuştur. Herhangi bir kâr amacı gütmeyen Türk Kızılayı Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Topluluğu’nun temel ilkelerini paylaşmaktadır. Kuruluş amacı çerçevesinde

Afrika’da yardım faaliyetleri içerisinde olan kurumlardan biri de Türk Kızılayı’dır. Türk Kızılayı 2007 yılına kadar Afrika Bölgesinde toplam 11.894.771,47 USD ayni ve nakdi yardım gerçekleştirmiştir (Şahin, 2007, s. 16).

Türk Kızılayı Afrika’nın birçok ülkesinde çalışmalar yapmaktadır. Özellikle kıtlığın ve geri kalmışlığın daha yoğun olduğu Somali, Moritanya, Senegal, Nijer ve Sudan gibi ülkelerde yardımsal faaliyetler yoğunlaşmaktadır. Yardımların içeriği öncelikli olarak bölge insanının ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmektedir. Türk Kızılayı, Türkiye Cumhuriyeti resmi kurumları ve tüzel kişiliğe sahip kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde bölgedeki kuraklığı ve kıtlığın etkisini azaltarak Afrika insanın ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

2.5.3. Diyanet İşleri Başkanlığı

Türkiye-Afrika ilişkilerinde meşru bir zemin hazırlayan unsurlardan biri de dindir. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2000’li yıllara kadar daha çok Türkiye içinde dini ihtiyaçları gidermeye yönelik çalışmalar içinde bulunmuştur. 2002 yılından itibaren Afrika’ya yönelik kamu diplomasisinde devlet kurumlarının ve birimlerinin faaliyetlerini geliştirmeye başlamasıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bölgede Türkiye’nin yumuşak gücünü oluşturan başlıca kurumlardan biri haline gelmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı günümüzde uluslararası konferanslar düzenlemektedir. Afrika konferanslarının ilki 2006 yılında Diyanet tarafından organize edilen “*1. Afrika Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirvesi*” isimli konferans olmuştur (Özkan, 2014, s.80-81). Konferansa 22 Afrika ülkesinden katılım olmuş ve “*Küreselleşme Sürecinde Dinî Kimlik*”, “*Afrika İslâm Ülkeleri Arasında İşbirliği*”, “*Dinî Eğitim ve Öğretim Alanında Fırsatlar*” ve “*Kültürel Mirasın Korunmasındaki Temel Yaklaşım ve Tutumlar*” gibi farklı konular işlenmiştir. Afrika kıtasından katılımcıların ortak talepleri imam ve din görevlisi yetiştirilmesini ve ülkelerinde Türk mimari özelliğini taşıyan camilerin inşa edilmesi yönünde olmuştur (Özkan, 2011, s. 80, works.bepres.com Erişim Tarihi Eylül 2016). 2. *Afrika Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirvesi* ise 2011 yılında İstanbul ve Ankara’da gerçekleştirilmiştir. Konferansın sonucunda Afrika ülkelerinde barış ve huzuru sağlamak amacıyla sorunların çözülmesi ve bölgenin

ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Türkiye ile Afrika lkeleri arasında daha yakın işbirliği sağlanması adına kararlar alınmıştır (arsiv.diyantevakfi.org.tr Erişim Tarihi Eylül 2016).

Son yıllarda Türkiye'nin islam dünyasında etkili diplomasisi sonucunda Afrika, Balkanlar ve Orta Asya'da din adamlarının yetiştirilmesinde yeterli birikime ve altyapıya sahip olmayan ülkelerde, din adamları ihtiyaçlarını karşılamak için 17.08.2016 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında Uluslararası İmam Hatip Liseleri'nin açılmasına dair protokol imzalanmıştır (Koyuncu ve Birekul, 2014, s.173-174). Proje kapsamında 2006 yılından itibaren Kayseri, Konya ve İstanbul'da yer alan 3 adet Uluslararası İmam Hatip Lisesi açılmıştır. 2012 yılında yapılan bir araştırmada yukarda bahsedilen okullarda eğitim gören öğrencilerin %52'sini Afrika ülkelerinden gelen öğrenciler oluşturmuştur (Koyuncu ve Birekul, 2014, s.175). Yerinde eğitim faaliyetlerinde ise Somali ve Somaliland'da Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı İmam Hatip Liseleri bulunmaktadır (www.diyantevakfi.org.tr Erişim Tarihi Eylül 2016).

Diyanet İşleri Başkanlığı, eğitim ve ğretim faaliyetlerinin yanında Afrika kıtası insanın daha iyi şartlarda yaşam sürmesini sağlamak amacıyla bölgede alt yapı yatırımlarının ve giyecek ve gıda yardımının koordinesinin oluşturulması adına "kardeş şehir" projesini geliştirmiştir (arsiv.diyantevakfi.org.tr Erişim Tarihi. Eylül 2016). 2015 yılında Diyanet Vakfı; ad, Kamerun, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Somali'de doğal afet veya i çatışmalardan ötürü yaşanan krizler soncunda ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek amacıyla kampanyalar düzenleyerek bu ülkelerdeki insanlara yönelik hayri ve insani yardımlar organize etmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı 2015 Yılı Faaliyet Raporu, www.diyantevakfi.org.tr Erişim Tarihi Eylül 2016).

Kültürel açıdan din çerçevesinde ülkeler arasında ilişkilerin derinleşmesini sağlayan bu çalışmalar aynı zamanda bölgenin din görevlisi ihtiyacını karşılaması bakımından son derece önemlidir. Bölgede etkili olmaya çalışan diğer devletlerin aksine Türkiye ile Afrika lkelerinin sahip olduğu tarihi ve dini değerler Türkiye'yi avantajlı bir konuma getirmektedir. Ortak değerler aynı zamanda Afrika'da faaliyet gösteren veya yatırımları bulunan sivil toplum kuruluşları ve firmalar için gerekli zemini oluştırmada etkili unsurlardır. Türkiye diğer bölgesel ve küresel glerden farklı olarak postkolonyal ya da emperyal veya hegemonyal tepkilerden muaf görünmektedir.

2.5.4. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), afet acil durumlarda kriz bölgesinde faaliyet gösteren devletin yetkili kurumudur. AFAD'ın görev tanımına bakıldığında afet esnasında ve sonrasında mümkün olduğunca zararı azaltma, ilgili birimlerle koordineli çalışarak plan ve proje belirleyip uygulayan dinamik bir kurumdur. AFAD acil durumlarda yalnızca Türkiye sınırları içerisinde değil aynı zamanda yurt dışında yardıma ihtiyaç duyan ülkelere de gerekli yardım çalışmalarında bulunmaktadır. 2001 yılında Doğu Afrika ülkeleri özellikle Somali ciddi kıtlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye; AFAD, Genel Kurmay Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve Türk Kızılayı işbirliğinde Somali'ye insani yardım malzemelerinin ulaştırılması ve dağıtımını sağlamıştır. AFAD Somali de farklı projelerde rol almıştır. Örneğin “Somali Temiz İçme Suyuna Ulaşım Projesi” çerçevesinde araç gereçlerin bölgeye ulaştırılmasında lojistik desteği sağlamıştır (www.afad.gov.tr, Erişim Tarihi Eylül 2016). Bir başka örnekte ise 2014 Yılı Mart ayında Orta Afrika'da yaşanan çatışmalar nedeniyle AFAD, Orta Afrika Cumhuriyeti başta olmak üzere Çad ve Kamerun gibi çevre ülkelere sığınan Müslümanlara gerekli yardım malzemelerini bölgeye ulaştırmıştır (<https://www.afad.gov.tr> Erişim Tarihi. Eylül 2016).

AFAD'ın Afrika'da bir başka bölgede mültecilerin ihtiyaçlarına yönelik farklı bir projede rol üstlenmiştir. 2016 yılı ramazan ayında Çad'da mültecilere yönelik yardımsal faaliyetler çerçevesinde din ve mezhep farklılığı gözetmeksizin on bir bin aileye bir ay yetecek kadar yaşam ve gıda malzemesi ulaştırmıştır (www.afad.gov.tr Erişim Tarihi Eylül 2016).

Türkiye'nin insanlara en çok ihtiyaçları olduğu anda ulaşmaya çalışması devletler arası ilişkileri kuvvetlendirmesinin yanında toplumlar arasında diyalogu ve gönül bağı kurması bakımından son derece önemlidir.

2.4.5.Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

T.C. Başbakanlığına bağlı kamu kurumu olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)., tarihsel bakımdan ortak kültür ve değerlere sahip olunan soydaş ve akraba topluluklara ve yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yönelik

Çalışmaların koordinesini sağlamaktadır. Bununla birlikte YTB Yurt dışından öğrencilere burs imkânı sağlayarak Türkiye’de yabancı öğrencilerin eğitim almalarına imkân tanımak ve ülke tanıtımına katkı sağlamak amacıyla faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

2006-2013 yılları arasında Afrika’nın ilk 10 ülkesinden gelen burslu öğrencileri sayısında önemli bir artış olmuştur. 2016 yılında sadece 71 ğrenci burslu olarak Türkiye’de eğitim almışken 2013 yılında bu rakam 1091 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın yaşanmasında 1998 yılında Afrika’ya Açılım Eylem Planı doğrultusunda Türkiye’nin Afrika’ya yönelmesi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Özellikle Somali’den gelen burslu ğrenci sayısında 2011 yılında önemli bir artış yaşanmasında Türkiye dış politikasında Somali’nin önemli bir yere konumlandırılmasının ciddi bir etkisi söz konusudur (Kaya, 2014, s. 75).

Tablo 13: Yıllara Göre Afrika lkelerinden Gelen Burslu ğrenci Sayısı-İlk 10 lke

	ülkeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	lke Toplam
1	Somali	2	2	14	19	19	17	315	106	494
2	Mısır	2	6	21	25	31	30	35	85	236
3	Fas	3	-	7	11	21	71	26	57	196
4	Etiyopya	2	3	2	19	9	32	47	43	161
5	Tunus	1	3	3	5	21	27	32	47	144
6	Gana	-	-	1	5	10	21	48	52	142
7	Uganda	-	3	7	16	16	15	21	34	114
8	Demokratik Kongo C.	7	-	6	9	12	5	36	30	108
9	Kenya	-	2	1	11	14	15	26	35	108
10	Gine Bissau	2	1	4	18	31	20	15	14	105
	Afrika lkeleri Toplam	71	61	94	294	334	492	1062	1091	3581

Kaynak: YTB, Türkiye Bursları 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.5.6. Türkiye'nin Yurt Dışı Eğitim Politikası ve Türkiye Maarif Vakfı

Türkiye Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya, Afrika gibi bölgelerde hem resmi kurumlar hem de STK'lar aracılığıyla eğitim alanında çalışmalar gerçekleştirmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, TİKA, Diyanet Vakfı başlıca kurum veya vakıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 29756 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6721 sayılı Türkiye Maarif Vakfı kanunun 1. Maddesinde vakfın kuruluş esasları belirtilmiştir. Buna göre;

“Bu kanunun amacı: Yurt dışında insanlığın ortak birikim ve değerlerini esas alarak örgün ve yaygın eğitim hizmetleri vermek ve geliştirmek amacıyla okul öncesi eğitimden üniversite eğitime kadar tüm eğitim süreçlerinde burslar vermek, okullar, eğitim kurumları ve yurtlar gibi tesisler açmak, yurt içi de dahil omlak üzere bu kurumlarda görev alabilecek öğretmenleri yetiştirmek, bilimsel araştırmalar ve araştırma-geliştirme çalışmaları yapmak, yayınlar yapmak ve metodlar geliştirmek ve faaliyet gösterdiği ülkenin mevzuatına uygun diğer eğitim faaliyetlerini yürütmek için merkezi İstanbul'da olan Türkiye Maarif Vakfının kurulması ve işleyişine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.”

(www.resmigazete.gov.tr, Erişim Tarihi Aralık 2016).

Türkiye'nin yurt dışında eğitim alanında hedefleri kapsamında son derece öneme sahip olan bu vakıf yakın zamanda bir çok ülkede çalışmalara başlamıştır. Öncelikle Fettulahçı Terör Örgütünün (FETÖ) Türk halkından elde ettiği sermayeyi kullanarak ve Türk kültürünü bir araç olarak kullanıp yabancı ülkelerde faaliyetlerine meşruluk kazandırarak dünyanın birçok ülkesinde kurduğu okulların Türkiye Maarif Vakfı tarafından devralınması veya faaliyet gösterilecek ülkelerde FETÖ okullarının devralınmasının mümkün olmadığı durumlarda bu okullar ile rekabet edebilecek seviyede yeni okulların kurulması son derece önemlidir. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinde Fettulahçı Terör Örgütünün (FETÖ) başarısız darbe girişiminden (FETÖ Başarısız Darbe girişimi için bkz. Alkan, 216, s.253-272) sonra bu hedef çerçevesinde çalışmalar hızlanmış, Gabon'da bulunan FETÖ'ye ait okulların devralınmasına yönelik Gabon hükümet yetkilileri ve Türkiye Maarif Vakfı Yönetim Kurulu Başkan Vekili Dr. Yavuz arasında mutabakat zabtı imzalamıştır (<http://aa.com.tr>, Erişim Tarihi Aralık 2016) Benzer şekilde Çad ve Gine'de bulunan FETÖ okulları Türkiye Maarif Vakfı

tarafından devralınmıştır (<http://aa.com.tr>, Erişim Tarihi Aralık 2016). Diplomatik ilişkilerin yoğunlaşması ve FETÖ yapılanmasına yönelik bilgilendirmenin yapılması neticesinde diğer ülkelerde benzeri gelişmelerin yaşanması kuvvetli muhtemeldir. FETÖ yapılanmasının haricinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve özel STK'ların daha önce değinildiği üzere eğitim kurumları yurt dışında eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Birçok ülkede Türk Halkının sermayesi ile kurulan bu okulların öncelikli hedefleri devletin denetim ve kontrolünde dünya resmi standartlarında eğitim verilmesi amaçlanmakta her türlü bölgesel veya küresel güçlerin farklı etkiye, nüfuz ve siyasi amaçlarına alet olmadan sosyal, kültürel ve bilimsel eğitim ve kalkınma faaliyetlerine odaklanılmasıdır.

Devlet kurumları veya STK'lar tarafından eğitim alanında birbirinden uzak yaklaşımlar bazı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin eğitim alanında başlıca amaçlarından biri yurt dışı eğitim uygulamalarında bir standartın yakalanmasıdır.

Devlet kurumlarının ve STK'ların faaliyetleri örgün eğitim kurumlarıyla birçok ülkede eğitim çalışmalarının yapılmasının yanında devletlerin ve bireylerin gelişimleri için mesleki, teknik eğitimler, yetimhaneler ve burslu öğrenci programlarıyla faaliyet gerçekleştirilmektedir. Bu noktada değinilmesi gereken bir husus vakıf ve STK'ların çalışmaları ve toplumların kalkınmasına yönelik faaliyetleri Türk toplumundan sağladığı sermaye ile gerçekleştirebilmektedir.

2.5.7. Türk Hava Yolları

Son yıllarda önemli büyüme atılımlara gerçekleştiren Türk Hava Yolları (THY) Türkiye'nin bayrak taşıyıcı havayolu şirketi olarak ön plana çıkmaktadır. Marka değerlendirme şirketi Brand Finance tarafından 2015 yılı finansal verileri temel alınarak hazırlanan “TURKEY 100-Türkiye'nin En Değerli Markaları” isimli rapora göre THY 2.45 milyar dolar marka değeri ile “*Türkiye'nin En Değerli Markası*” olarak belirlenmiştir

(brandfinance.com, TURKEY 100-Türkiye'nin En Değerli Markaları s. 7 Erişim Tarihi Eylül 2016). Türkiye-Afrika ilişkileri açısından değerlendirildiğinde, THY, ülkelerin birbirlerini tanımada ve ulaşım noktasında doğrudan etkili olan bir aktördür. 1978 yılında Afrika'da ilk uçuş noktasını Libya'nın Tripoli şehri olarak belirleyen THY

(www.turkishairlines.com/tr-tr/kurumsal/tarihce, Erişim Tarihi Ekim 2016), 2016 yılı itibariyle Afrika'da 31 ülke 48 şehre sefer düzenlemektedir. THY önümüzdeki süreçte Afrika'da 7 yeni şehre daha sefer düzenlenmeyi planlamaktadır (investor.turkishairlines.com, Erişim Tarihi Ekim 2016).

THY Afrika'da ticari hedeflerinin yanında bölge insanın gelişmesine yönelik sosyal sorumluluk projeleri geliştirmektedir. 2014 yılında Nijer'in başkenti Niamey 'de gönüllü THY alışanlarının yer aldığı sosyal sorumluluk projesi kapsamında 610 adet keçi ailelere dağıtılmıştır. Ailelerin sonraki dönemde bu projede dağıtılan keçilerden gelir kaynağı oluşturulması planlanmıştır. Bununla birlikte THY, alışanları kanalıyla Afrika'nın çeşitli ülkelerinde ihtiyaç sahiplerine gıda maddeleri ve bazı ihtiyaç maddelerin yer aldığı paket dağıtımları gerçekleştirmektedir. Altyapı çalışmalarında ise THY, Burkina Faso'da iki yetimhaneyi restore etmiştir. Afrika'da uçuş gerçekleştirilen bazı ülkelerde ise temiz suya ihtiyaç duyan bölgelerde THY alışanları tarafından su kuyuları atırılmıştır.

3. BÖLÜM TÜRKİYE AFRIKA İLİŞKİLERİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Türkiye-Afrika ilişkilerinde STK'ların etkisine değinmeden önce sivil toplum kuruluşu kavramının üzerinde durmak yerinde olacaktır.

3.1. Sivil Toplum Kuruluşu Kavramı

Dünyada iletişimin her geçen gün gelişmesi ve yaygınlaşması, ulaşımın kıtalar arası seyahatlerde dahi hızlı ve erişilebilir olması ve internet, medya gibi kanallar vasıtasıyla toplumlara ulaşmanın geçmişe göre daha mümkün olması, örgütlenmenin kolaylaşması, devlete olan güvenin azalması ve bireyin geçmişe nazaran daha özgür olması gibi unsurlar sivil inisiyatifin güçlenmesi sonucunu doğurmuştur (Sağlam, 2015, s. 11). Herhangi bir ülkenin yönetim şekli, iç ve dış politika yönelimleri veya uluslararası alandaki konumu; o ülkedeki toplumun eğilimleri, sivil toplum kuruluşlarının yapısı, hükümet ve bireyler arasındaki ilişkinin nasıl olduğu gibi hususlar ele alınmadan değerlendirilemez. Benzer şekilde küresel hale gelen sivil toplum kavramı uluslararası politikadan soyutlanamaz (Willetts, 2008, s. 332). Bireylerin devletlerden bağımsız oluşturdukları toplumsal komiteler, farklı alanlarda kamuoyunun dikkatini çekmek, hükümetleri etkilemek veya üyelerinin ya da farklı insan topluluklarının menfaatlerine yönelik faaliyetlerde bulunmak amacıyla örgütlenme yoluyla kurumsal hale gelmişlerdir. Dünyanın küreselleşmesi sonucunda insanların, toplumların, toprakların ulus devlet sınırları ile birbirinden ayrılması imkânsız hale gelmiştir (Sağlam, 2015, s. 11). Örneğin Somali'de yaşanan insani bir kriz iletişim araçları yoluyla dünyanın farklı ülkelerinde medyaya taşınmakta buna ek olarak yaşanan soruna dikkat çekmeye çalışan sivil toplum kuruluşları insanlarda duyarlılık oluşturmakta ve bu duyarlılık ve tepkiler sonucunda hükümet ve karar alıcılar Somali'de yaşanan problemlere kayıtsız kalamamaktadır. Hatta devlet yöneticileri sorunun çözülmesine yönelik uluslararası konferanslar düzenleyebilmektedirler.

Sivil toplum Kuruluşlarının toplumda; gönüllü örgütler, düşünce kuruluşları, sendikalar, meslek odaları gibi örgütlenmelerle geniş bir yelpazede görmek mümkündür. Günümüzde sivil toplum dendiğinde akla gelen tanımlara bakılacak olursa;

“Sivil toplum, toplumsal sorunlara etkili ve uzun dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılan ve bu temelde de siyasi aktörleri bu çözümleri yaşama geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışan farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu ortak alanıdır.” (Şen, 2008, s. 35).

Yukarıdaki tanımlarda değinildiği gibi sivil toplum kuruluşları, ortak kaygı ve hedef çerçevesinde bireylerin kendi iradesiyle dâhil oldukları ve karar alıcıları etkilemeye ve yönlendirmeye çalışan örgütlerdir. Sivil toplum kuruluşları ileri demokrasinin var olduğu ülkelerde aktiftirler, demokrasinin gelişimi ile sivil toplum kuruluşlarının gelişimleri ve konumları doğru orantı gösterir. Demokrasinin olmadığı veya sınırlı olduğu ülkelerde sivil toplum örgütleri de zayıf durumdadır.

3.2.Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaç ve İşlevleri

Demokrasinin sonucu olarak Sivil Toplum Kuruluşları aynı düşünceleri paylaşan veya benzer amaçlar çerçevesinde bir araya gelen bireylerin sesini daha iyi duyurmak adına resmi zemin içerisinde faaliyet gösteren örgütlenmelerdir. Bunun yanında STK’lar devlet ve birey arasında köprü vazifesi görerek toplumun eğilimlerini ve karar alıcıların izlediği politikaları ortak noktada buluşturmada önemli mihenk taşlarından biridir. Bu bakımdan sivil toplum, devlet ile toplum arasında bir bakıma geçiş kanalı olarak vazife görür. Devlet açısından her bir bireyin talebini değerlendirip politika üretmek imkansız durumdadır. Benzer şekilde bireylerin tek başına yöneticileri karar alma sürecinde etkilemesi olanaksızdır.STK’lar bu aşamada devreye girerek toplum ve bireyleri buluşturur. STK’ların ikinci bir vazifesi ise karar alıcıların ülkeyi yönetirken aktif rol üstlenmedikleri veya konjonktürel koşullar nedeniyle etkilerinin sınırlı kaldığı durumlarda STK’lar etkili olabilmektedirler.Bu hususa örnek olarak gönüllü yardımsal faaliyetlerde etkin olan STK’ların yaptıkları çalışmalar verilebilir (www.std.org.tr, Erişim Tarihi Ekim 2016). Sivil toplum kuruluşları birçok farklı alanda örgütlenmeleri nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının amaç ve işlevlerini tek bir çatı altında toplamak tartışmalı bir konu olmuştur. Genel itibariyle ifade etmek gerekirse amaç ve işlevler dört başlıkta özetlenebilir;

1. *Kamuoyu oluşturarak bireylerin taleplerinin dile getirilmesine yardımcı olmak,*
2. *Çoğulcu toplum yapısının oluşumunu sağlamak suretiyle piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur olmak,*
3. *Kendi içlerinde oluşturdukları katılımcı ve çoğulcu bir kültürle beslenmiş ve aynı zamanda yönetim deneyimi de edinmiş bireylerin yetişmesini sağlamak,*
4. *Pilot projeler üretmek, bu projelere kaynak bulmak ya da bu projeleri uygulamaya geçirmek yoluyla eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına paralel ya da alternatif sorumluluklar alabilmek.*

(Güneş, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları, www.siviltoplumakademisi.org.tr, Erişim Tarihi Ağustos 2016).

3.3.Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

Osmanlı döneminde toplumun ihtiyaçlarını gidermek ve insan yararına topluma amme hizmeti sunmak dini açıdan da önemli olarak görülmüş bu nedenle sivil toplumun bir çeşiti olan vakıflaşmada kuvvetli bir sistem kurulmuştur. Türkiye’nin Kurtuluş Savaşı neticesinde bağımsızlığını kazanmasıyla yeni ve egemen devlet olmanın getirisi olan otoriter bürokrasinin baskın olması sivil toplumun gelişmesine pek fırsat tanımamıştır. Osmanlı’nın son dönemlerinde ayrılıkçı gruplarının faaliyetlerinden ötürü ve Cumhuriyet döneminde egemenliğin ön planda bulunmasından ötürü birey orijinli gelişmelere sürekli kuşku ile bakılmıştır. Devlet kanadı tarafından Bireylerin ortak çalışmalar sonucunda kurdukları sivil toplum oluşumları daima kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Benzer yaklaşım 1961 anayasasına kadar süregelmiştir 1961 anayasasında sivil toplum üzerindeki baskılar nispeten giderilmiştir. Fakat sonraki süreçte yaşanan toplumsal krizlerin sonucunda yaşanan darbe

sonrasında 1982 Anayasasında tekrar sivil toplum denetleme altında tutulmuştur (www.std.org.tr, Erişim Tarihi Ekim 2016).

Darbe öncesinde toplumu farklı ideolojik çizgiye çekmeye çalışan ve genellikle birbirleriyle çekişme içerisinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının çoğu kapatılmıştır. Bununla birlikte darbe sonrasında ekonomik alanda yapılan düzenlemeler bir burjuvazi sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İş adamları hareket alanı kazanmak ve önlerindeki sorunları aşmak için ulusal veya lokal bazda oluşumlara gitmişlerdir. 1990'lı yıllarda ise Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının da etkisiyle idolojik temelli örgütlenmeler zayıflamış, daha çok kimlik ön plana çıkan unsur olmuştur. Bu dönemlerde işadamlarının hareketliliği ve etkinliği artmaya başlamıştır. 1990'lı yıllardan sonra ülkenin yaşadığı değişimler sonucunda anayasada yer alan sınırlayıcı maddelerin değiştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. 2000'li yılların başında Ak Parti'nin yönetimi ele almasıyla sivil toplum alanında farklı bir hareketliliğin yaşandığı gözlemlenmiştir. Özellikle hayır ve yardım yapmak amacıyla faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları sayısında artış yaşanmıştır. Bu durumda dernekler kanununda yapılan değişiklikler (Gökalp, 2005, s. 2005) ve Ak Parti'nin görüşlerine sahip olan hayısever iş adamlarının etkin olmaya başlaması başlıca sebeplerdir (Doğan, 2015, s. 63).

Türk sivil toplumu artık değişim yaşamakta, dünyaya açılmak için fırsatları kollamaktadır. 1990'lı yıllarda sınırlı da olsa Bosna Hersek ve Çeçenistan gibi yerlerde yaşanan çatışmalar nedeniyle Türk kamuoyunun kendisine manevi bakımdan yakın hissettiği coğrafyalar olmasından ötürü yardım faaliyetleri gerçekleştiren Türk gönüllüler, artık Afrika'nın ücra köşelerinde dahi el uzatır hale gelmişlerdir. Türk STK'ların daha etkili ve aktif olmasında yatan sebeplere maddeler halinde bakılacak olursa;

- 1- 1990'lı yıllardan itibaren Sivil toplum kendisini sınırlayan anayasa maddelerine rağmen gelişim göstererek karar alıcıları artık daha fazla özgürlükçü olma noktasında zorlar hale gelmiştir. Ayrıca devlet sınırlamaların gelişimin önünde engel teşkil ettiğini görmüştür.
- 2- Türk toplumunun STK'lara olan bakış açısı değişimşidir. 1982 anayasası ile devlet birey ve topluma göre daha ön planda tutulmuştur. Fakat toplumun dönüşümüyle bireylerin sınırlandırılması zihinsel olarak değişim geçirmiştir. Hem sivil toplum

bireyi ön plana çıkarma çabasında olmaya başlamış hem de birey sivil toplumun gerekliliğini görmeye başlamıştır.

- 3- Sendikaların değişim neticesinde kendilerini yenileme ihtiyacı doğmuştur. Toplumun dönüşüm yaşaması ve sendika üyelerinin talepleri doğrultusunda Sendikalar da ihtiyaca cevap verir hale gelme durumunda kalmışlardır.
- 4- Ekonominin gelişmesi ile birlikte Türk şirketleri Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde daha etkili bir hale gelmişlerdir. Aynı zamanda STK'ların bu bölgelere yönelik çalışmaları Türkiye bilinirliğini sağlamıştır.
- 5- Gelişen teknoloji ile birlikte STK'ların bireye ulaşma noktasında daha etkili hale gelmesi, STK'ların ülke dışında işlerlik kazanmaları ve yardıma ihtiyaç duyan insanlara ulaşmaları ve bu çalışmalarını kamuoyuna duyurabilmeleri gelişimlerine hizmet etmiştir (www.std.org.tr, Erişim Tarihi Ekim 2016).

STK'ların gelişmişlik durumu teşkilatlanma ve örgütlenme ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye'de ise son dönemlerde STK'ların örgütlenmesi ve daha profesyonel çalışması bakımından önemli gelişmelerin olduğu görülmektedir (Sağlam, 2015, s. 21). 1980 yılından sonra STK'larda nicelik bakımından artış yaşanmış ve daha önce gündemde yer almayan kadın hakları, özgürlük, eşitlik, insan hakları, çevre, siyasal katılım vb. Konular siyasi ortamda sivil toplum çerçevesinde işlenen konular olarak ön plana çıkmıştır. STK'ların özellikle 2000'li yıllarla birlikte konjonktürün imkân tanınmasıyla modernleşmenin ve demokratikleşmenin gelişimi toplumsal sorunlara çözüm bulma çabasında iletişim ve müzakere alanı oluşması sonucunu doğurmuştur (Kurğa, 2015, s. 74). Bu bakımdan Türkiye'de STK'lar daha profesyonel olma şansını yakaladığı gibi ülkenin gelişimine olanak tanıma ve toplumun bu bakımdan duyarlılık kazanmasında önemli işlevlere sahip hale gelmiştir.

STK'lar farklı alanlarda etkinlik göstermek amacıyla vakıflar, sendikalar, meslek odaları ve dernekler şeklinde örgütlenmektedirler (Sağlam, 2015, s. 21).

3.3.1 Vakıflar

İslam dininde önemli bir konumda yer alan vakıflaşma Osmanlı döneminde ve Türkiye tarihinde STK adına önemli unsurlardan biri olmuştur.

1980 yılından itibaren vakıf sayılarında artış yaşanmıştır. Özellikle 1990 ve 2000 yılları arasında vakıf sayılarında artışın yaşanması geçmiş dönemlerde STK'ların hareket alanının kısıtlanmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Vakıf sayılarına nicelik bakımından artışın yaşandığı son yıllarda nitelik bakımından da artışın yaşandığı gözlemlenmiştir.

Tablo 14: Yıllara Göre Yeni Vakıf Sayısı

Yıllar	Yeni Vakıf Sayısı
2010	4.506
2011	4.564
2012	4.653
2013	4.748
2014	4.887
2015	5.013

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Resmi internet adresinden derlenmiştir(www.vgm.gov.tr. Erişim Tarihi Ekim 2016).

Nitelik bakımdan en önemli unsurlardan bir olan gelir unsuru açısından vakıfların sahip olduğu gelirlerde önemli artışların yaşandığı gözlemlenmiştir (Sağlam, 2015, s.24).

Tablo 15: Yıllara Göre Vakıf Gelirleri

Toplam Gelirler Milyon TL	Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Üye ödentileri	1.683	1.881	1.995	2.394	2.622	3.437
	Yurtdışından alınan yardımlar	32	45	209	116	219	213
	Kamu Kuruluşlarından Alınan Yardımlar	536	677	3.427	1.374	1.362	3.116
	Diğer Bağlı ve Yardımlar	1.344	4.047	2.492	3.955	5.368	5.835
	İktisadi İşletme Gelirleri	144	165	142	160	179	173
	Finansal Gelirler	2.421	1.806	2.055	2.039	2.223	2.541
	Diğer Gelirler	2.272	2.808	3.586	3.008	3.683	3.419

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı resmi internet adresinden derlenmiştir (www.vgm.gov.tr. Erişim Tarihi Ekim 2016).

3.3.2. Dernekler

Dernekler, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü resmi internet adresinde geçen tanıma göre; “*Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel bir kişiliğe sahip topluluklardır.*” (Kurt, 2014, s. 16). Osmanlı döneminde cemiyetler olarak bilinen dernekler Türkiye tarihinde darbelerden dolayı gelişim noktasında gerilemeler yaşamıştır. İlerleyen süreçte dernek sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Türkiye’de bulunan toplam dernek sayısı 261.019 olarak belirlenmiştir. Fakat bu dernek sayılarının yarısından daha az kısmı faal konumdadır.

Tablo 16: Türkiye’de Yıllara Göre Dernek ve Üye Sayısı

Yıllar	Dernek Sayısı	Dernek Üye Sayısı
2010	93.196	8.774.474
2011	96.338	9.390.371
2012	100.371	9.660.717
2013	105.417	9.867.874
2014	111.529	10.156.229
2015	115.548	10.974.104

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Resmi internet adresinden derlenmiştir (www.dernekler.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2016).

Almanya’da bulunan dernek sayısına bakıldığında bu rakam 600.000 civarındadır. Türkiye varolan dernek sayısı bakımından önemli bir konumda yer almasına rağmen gelişmiş bir Avrupa ülkesi olan Almanya’nın oldukça gerisinde kalmaktadır (Sağlam, 2015, s. 25).

3.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve Dış Politika

Soğuk savaş sürecinde ABD ve Soviyetler Birliği arasında var olan mücadele uluslararası gündemi domine etmiştir. Soğuk savaş nedeniyle devletlerin dış politikasında manevra alanının sınırlı olması farklı aktörlerin dış politika taleplerinin ve bir çok farklı meselenin uluslararası alanda gündeme gelmesinin önünde engel olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte takip eden 10 yıl (1990-2000) içerisinde küresel güçler arasında nispi bir barış sürecinin yaşanması daha önce ikinci plana atılan sorunların ve toplumun değişik

kesimlerinden gelen taleplerin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Örneğin ekonomik yapı, insan hakları, iklim değişikliği, ülkeler veya ülke içinde bulunan gruplar arasında meydana gelen çatışmalar, uluslararası örgütler, halk hareketleri, şirketler ve sivil toplum kuruluşları uluslararası gündemi şekillendiren unsurlar veya aktörler olmuştur (Baylis ve Smith ve Owens, 2008 s. 264).

STK'ların dış politikaya katılım biçimleri ise;

-STK'lar devleti tamamlayıcı bir biçimde dış politika belirleme süreçlerine dahil olurlar, ülke içerisinde devletin dış politikada tekeline ve izlediği politikadan memnun olmayan bazı kesimler kendi talepleri çerçevesinde dış politika oluşturulması amacıyla karar alıcıları etkilemeye çalışırlar.

-STK'ların dış politika sürecine katılım biçimlerinde bir başka durum ise; devletin dış politikada çok önemsemediği veya boş kalan alanlarda STK'lar inisiyatif kullanarak bu alanlarda etkin olmaya çalışmaktadırlar. Devletin rutin veya uzun vadeli dış politika konuları arasında kendisine yer bulamayan konularda veya dış işleri bakanlığının bürokratik yapı ve süreç nedeniyle gereken önemi göstermediği alanlarda STK'lar etkili olmaya çalışmakta ve kamuoyu dikkatini bu alanlara çekmeye çalışmaktadırlar.

-STK'lar dış politikada siyasal karar alıcılara sürekli destek sağlayabilirler, Bir süre sonra bu destek karar alıcıları nezdinde STK'ları danışman konumuna getirebilmektedir.

-STK'lar dış politikada etkili olmaya çalışırken farklı araçlar kullanabilmektedirler. Bazı STK'lar doğrudan siyasal karar alıcıları ve bürokrasiyi etkilemeye çalışırken bazı STK'lar ise dış politika odağında yer alan STK'lara, uluslararası kuruluşlara ve diğer hükümetlere yönelirler ve uluslararası politikada karar alma bakımından etkin olmaya çalışırlar.

STK'lar dış politikaya yönelik icra ettikleri çalışmalarla belli bir etkinlik sağlamayı hedeflemektedirler. Bununla birlikte bu etkinliğin ne derecede olduğunu belirlemek mümkün değildir. Bunun nedeni ise bu etkinlikte devletin içinde bulunduğu siyasal koşullar, uluslararası yapı, STK'nın potansiyeli, kullandıkları araçların ne olduğu ve daha bir çok farklı unsur STK'ların dış politikayı etkileme gücünü belirleyen etkenlerdir (Cerit ve Mazlum ve Doğan, 2006, s.16).

STK'ların dış politika belirleme sürecinde başka bir katılım kanalı ise görsel ve sosyal medyadır. Özellikle son dönemlerde akıllı telefonlar vasıtasıyla her an erişim sağlanabilinen internet yoluyla STK'lar toplumu bazı konularda etkilemeye çalışabilmektedirler. Örneğin, sosyal medya siteleri veya kendi resmi internet sitelerinde insanlarda bilinç oluşturmaya yönelik haber paylaşımları yapabilmektedirler. Aynı zamanda televizyon kanallarında ve caddelerde görebildiğimiz reklam panolarında STK'lar oluşturdukları kampanyalarda mali kaynak oluşturmaya yönelik reklam çalışmaları yaptıkları gibi insanları spesifik konularda bilinçlendirmeyi de hedeflemektedirler.

Batı bloğunda yer alan Türkiye'de ise sivil toplum ve dış politika 40 yıl kadar süren Soğuk Savaş ortamı ve iç piyasaya dönük ekonomik yapı nedeniyle etkileşim içinde olmamıştır. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Soğuk Savaşın son dönemlerine kadar Türkiye'de STK'ların etkinliği kısıtlı olmuştur. Fakat bu süreç içerisinde 1980'lerde ekonomik yapıda dışa dönük faaliyetler ve askeri yönetiminden sivil yönetime geçiş sürecinin yaşanmaya başlaması STK'lar için uygun bir zeminin oluşmasını sağlamıştır. Buna ek olarak siyasi partilerin kapatılması ve depolitizasyona yönelik çalışmalar parti kurma ve partilerin kurumsallaşmasını engellediği için bu alanda yaşanamayan dinamizm STK kanalına yönelmiştir (Akyüz, 2006, s. 209). Bununla birlikte Cumhuriyet ilanından sonra egemenliğin ön planda olması, sonraki süreçte İkinci Dünya Savaşı ve iki kutuplu sistemin sınırlandırıcı yapısı, isikrarsız hükümetler ve 1980 darbesinden sonra Milli Güvenlik Kurulu yoluyla askeri kanatın dış politikada etkili olan aktörlerden biri olması ve parlamentonun dış politikayı yönlendirmede sınırlı olması gibi unsurlar Türk dış politikasında STK'ların etkili olabilmesinde engel teşkil etmişlerdir.

Son yıllarda Türk dış politikasında bir dönüşüm yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu değişim içinde farklı aktörlerin etkisi olduğu gibi STK'ların da etkisi bulunmaktadır. Özellikle 2000'li yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde devletin açılım planları doğrultusunda işbirliğini geliştirme hedefleri ve çalışmaları paralelinde STK'lar da bu bölgelerde etkin olmaya başlamıştır. Bunun yanında STK'ların veya iş adamlarının talepleri çerçevesinde, Türk hükümeti Afrika ve Ortadoğu'da yer alan ülkelerle anlaşmalar imzalamıştır. Örneğin bazı ülkelerde vize uygulamaları nedeniyle sorunlar yaşayan

işadamları konuyu hükümetin gündemine taşıyarak bu ülkeler ile vize serbestisi anlaşmaları imzalanmasının önünü açmıştır (Doğan, 2015, s. 55).

STK'ların dış politikayı etkileme potansiyeli bakımından Mavi Marmara baskını örnek olay mahiyetindedir. İHH Gazze ablukasını kaldırmak ve Filistin halkına yardım malzemelerini ulaştırmak amacıyla uluslararası bir kampanya düzenleyerek Mavi Marmara isimli gemi ile yola çıkmıştır. İsrail askerleri tarafından uluslararası sularda Mavi Marmara gemisine baskın yapılmış ve baskında İsrail askerleri tarafından 9 gönüllü insanın hayatına son verilmiştir. Yaşanan bu olay, öncesinde iyi olmayan Türkiye-İsrail ilişkilerine aĝır bir darbe indirmiştir. Kamuoyunun da yaşanan olaya karşı tepki göstermesi Türk h k metini İsrail ile ilişkiler noktasında tekrar deĝerlendirmeye yapmaya sevk etmiştir (Doğan, 2015, s. 75).

Türk dış politikasında STK'ların etkinliĝi hissedilmekte ve karar alıcılardan kendi taleplerinin daha fazla dikkate alınmasını beklemektedirler, STK'ları bu taleplerini siyasi desteĝe dönüşümü bakımından ve genel itibariyle hükümetin dış politika stratejileri ile uyumlu olan STK faaliyetleri ve s ylmeleri, kısmen karar alıcıları hoşnut etmektedir. Bununla birlikte h k mete muhalif şekilde söylem geliştiren farklı grupların çalışmaları dış politika söz konusu olduĝunda hükümet veya bürokrasi tarafından dikkate alınmayabilmektedir.

3.5. Afrika'da Faaliyet Gösteren Türkiye Merkezli Sivil Toplum Kuruluşları

Afrika bölgesi uzun yıllar boyunca Türk STK'larının gözünde sürekli çatışmalardan, doĝal afetlerden ve kıtlıktan dolayı yardım ulaştırılması gereken bölgeler olarak deĝerlendirilmiř ve Türkiye içerisinde bu bölgelere yardım saĝlamak amacıyla gerekli olan maddi kaynaĝı oluşturuk n yukarda bahsedilen bölge insanın ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik Türk halkının desteĝine başvurulmuştur. Bunun yanında topluma ulaşma ve bilgilendirmenin güçlü bir kanalı olan medya ayaĝında, Afrika ile ilgili haberler sadece Afrika  lkelerinde meydana gelen krizlerde Türkiye'nin medya gündeminde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye ile Afrika arasında doĝrudan ve sürekli bilgi akışının olmayışı, Afrika'yı sadece Batılı haber ajanslarının haberlerini paylaşarak bölgeye batılıların yorumları çerçevesinde bakılması durumunu meydana getirmektedir. (Tepebaş, 2013, s. 360) Medyanın kıtlık, darbe, çatışma gibi sınırlı alanlarda haber yapması ve STK'ların yalnızca bu bölgelerde

insani yardım amaçlı olarak faaliyet göstermesi, Türk kamoyunun gözünde Afrika'nın sürekli istikrarsız ve çatışmaların hakim olduğu, insani dramların yaşandığı kıta olduğu imajını doğurmuştur. 1998 yılında Türkiye'nin Afrika'ya açılım eylem planıyla başlayan süreçle birlikte özellikle 2002 yılından sonra Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik atılan adımlarla, Türkiye'de bölgeye yönelik bakış açısında dönüşüm yaşanmıştır. Afrika ülkeleri devletleşme veya insani yardım noktasında desteklenmesi gereken ülke topluluklarından ziyade siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin tesis edilmesi ve güçlendirilmesi gereken ülkeler olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin dış politikasını yeniden yorumlama ihtiyacı doğmuştur. Tarihin yeniden yorumlanması, jeopolitiğin sunduğu imkanların etkili hale getirilmesi, devletler arası ilişkilerin geliştirilmesine yönelik aktif siyaseti gerekli kılan bu süreç; düşünce kuruluşlarının, STK'ların, uluslararası örgütlerin ve global şirketlerin dış politikaya dahil olması sonucunu doğurmuştur. Türk dış politikasında sivil inisiyatifin devreye girmesi, güvenlik çerçevesinde dış politika belirlemekten öte dış dünya ile entegre olunan ve ekonomik kaygıların ön plana çıktığı dış politika sürecinin başlamasını sağlamıştır (Akkaya, 2012, s. 81). Bosna Hersek ve Çeçenistan'da yaşanan çatışmalarda ve insanlık dramlarında Türk STK'ların tecrübe kazanması ile birlikte 2000'li yıllardan itibaren Afrika bölgesinde açlık ve kıtlık gibi insanların yaşadığı büyük sorunlarda Türk STK'lar yapıcı çalışmalar içinde bulunmaktadır. Devlet kurumlarının yanında vakıflar ve dernekler düzeyinde STK'lar da insani yardım ve kalkınma projeleri yoluyla Afrika'ya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Türkiye karar alıcılarının Afrika kıtasına ilgisi doğrultusunda Türk kamuoyu, iş adamları, akademisyenler kıtaya ilgi göstermeye başlamıştır.

STK'ların faaliyet gösterdiği alanlara bakılacak olursa örneğin Gönüllü Doktorlar ücretsiz olarak sağlık hizmetleri ile Afrika insanının ihtiyaçlarına çare olmaya çalışmaktadır. Birçok STK ise su sıkıntısı yaşanan bölgelerde su kuyuları açmakta, camiler inşa etmekte toplumların kalkınması için projeler gerçekleştirmektedirler. Hükümetin izlediği politika, STK'ların Afrika'ya ilgisi ve aynı zamanda kamuoyunun eğilimleri dış politikada çoğulcu ve demokratik bir yaklaşımın sergilendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Afrika’da faaliyet gösteren Türk STK’ların bölgede açlık, yoksulluk ve toplumların ihtiyaçların giderilmesine yönelik çalışmaları Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesinde ve derinleşmesinde önemli katkılar sağlamaktadır (Akkanlı, 2011, s. 80).

Bu STK’lara örnek verecek olursak İHH, Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, İsmail Ağa Cemati, Semerkand Vakfı, Yeryüzü Doktorları sayılabilir. Buna ek olarak daha önce kaynak araştırması yapılırken karşılaştığımız kaynaklarda da belirtildiği üzere 2. Bölüm içerisinde “*Türkiye’nin Yurt Dışı Eğitim Politikası ve Türkiye Maarif Vakfı*” başlığı altında değinmeye çalıştığımız FETÖ yapılanması ile ilişkili olan Kimse Yok mu Derneği de Afrika’da faaliyet gösteren yardım derneği olarak değerlendirilmekteydi ve dünyanın bir çok bölgesinden yardım maksadıyla insanlardan bağışlar toplamaktaydı. FETÖ yapılanmasının başarısız darbe girişiminden sonra örgütün bir terör örgütü olduğunun anlaşılması ile birlikte Kimse Yok mu Derneği tartışmalı bir konuma gelmiştir. Bu nedenle Kimse Yok mu Derneği FETÖ terör örgütünün faaliyetleri çerçevesinde çalışmalar yapan bir yapılanma olarak değerlendirilmektedir.

Gönüllülük esasına dayalı olarak yardımsal faaliyetler çerçevesinde Afrika insanının hayat şartlarının düzeltilmesi adına çalışmalar yapan STK’ların yanında 2000 yılların başından itibaren Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) 2003 yılında STK tüzel kişiliğinde bir “düşünce kuruluşu” olarak çalışmalarına başlamıştır. (Detaylı bilgi için bkz. www.tasam.org Erişim Ekim 2016) ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) ulusal ve uluslararası siyaset, ekonomi, hukuk, toplumsal bilimler ve güvenlik alanlarında disiplinler arası faaliyet gösteren bağımsız bir düşünce kuruluşudur. (Detaylı bilgi için Bkz. www.usak.org.tr Erişim Taihi Ekim 2016). Benzer şekilde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Siyaset, Ekonomi, ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ve Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF) gibi düşünce kuruluşlarını bu çerçevede zikredebiliriz. Düşünce kuruluşları Türkiye ve diğer bölgeler arasında işbirliğini tesis etmek ve ilerletmek amacıyla akademisyenler, devlet yetkilileri, gazeteciler ve şirketler gibi bir çok farklı sektörden temsilcilerin katılımıyla gerçekleşen toplantılar, konferanslar düzenlemektedirler (Fırat, 2007, www.tasam.org, Erişim Tarihi Eylül 2015).

Türkiye’de 2005 yılında TASAM’ın öncülüğünde, Devletin bazı kurumlarının temsilcileri ve Afrika’dan katılımcıların dahil olduğu “*Birinci Uluslararası Türk-Afrika Kongresi*”

sonuç belgesinde yer aldığı üzere kongrelerin amacı “*Türkiye ile Afrika kıtasıyla bir taraftan tarihî bağlarına vurgu yaparken diğer taraftan gelecekte yeni siyasî, ekonomik ve sosyo-kültürel imkanların oluşturulmasına katkı sağlamak*” olarak belirtilmiştir. Kongreye Türkiye ve Afrika ülkelerinden üst düzey hükümet görevlileri, akademisyenler, gazeteciler, diplomatik temsilciler olmak üzere birçok farklı çevreden katılımcı yer almıştır (1. Türk Afrika Kongresi Sonuç Raporu, S. 6, www.tasam.org, Erişim Tarihi Ekim 2016). 2005 yılı ile 2015 yılı arasında Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında 10 kez Uluslararası Türk- Afrika kongresi düzenlenmiştir. 2015 yılında ise Senegal’de düzenlenen “*10. Uluslararası Türk - Afrika Kongresi*”, yine farklı çevrelerin katılımlarıyla gerçekleşmiştir (10. Uluslararası 1. Türk Afrika Kongresi Sonuç Raporu, S. 3, www.tasam.org, Erişim Tarihi Ekim 2016). Kongrelerde Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında her türlü işbirliğini geliştirmeye yönelik kararlar alınmıştır. Yine kongreler üst düzey karar alıcıların ve sektör uzmanlarının spesifik konularda yoğunlaşması ilişkilerin daha sağlıklı ilerlemesinde kilit role sahiptirler.

3.6.Afrika’da STK’ların Başlıca Amaçları

Türkiye-Afrika ilişkilerinde STK’ların başlıca amacı ekonomik ve siyasi konularda ikili ve bölgesel düzeyde Türkiye’nin dış politikasını etkilemektir. Afrika genelinde faaliyet gösteren STK’lara baktığımızda bir önceki bölümde belirtildiği üzere iki farklı yaklaşım ile STK’ların bölgeyi ele aldıkları gözlemlenmektedir. Bunlardan birincisi Afrika bölgesinde kıtlık, sel vb. olağanüstü durumlarda insani yardım faaliyetleri ve bölge insanının hayat standartlarının yükseltilmesi adına projeler oluşturarak bölge ülkelerinin kalkınmasını sağlayacak faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yaklaşım ise TASAM, USAK, ORSAM, ORDAF ve SETA gibi düşünce kuruluşlarının Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında ilişkilerin geliştirilmesi için stratejik ve bilimsel önerilerde bulunarak karar alıcıları yönlendirmek olarak belirtilebilir.

3.7.STK'ların Afrika'da Faaliyet Sahaları

Afrika'da ihtiyaç sahibi bölgelerde hem kurumsal olarak hem de yerel bazda birçok dernek veya vakıf bölge insanın temel ihtiyaçlarını gidermek ve hayat standartlarını yükseltmek amacıyla yardımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu yardımsal faaliyetlerin çerçevesi ise değişik ihtiyaçlar doğrultusunda olmaktadır. Örneğin Sağlık alanında faaliyet gösteren Yeryüzü Doktorları isimli STK internet adresinde belirtilen vizyon ve misyonlarına bakıldığında;

“Yeryüzünde insanlar aynı imkân ve şartlara sahip değil. Bazıları refah ve varlık içinde yaşarken, bazıları yokluk ve çaresizlikle boğuşuyor. Afetler, iç karışıklıklar, savaşlar, yoksulluk, çaresizlik, açlık vb. Bu durumun yarattığı acıları yüreğinde hisseden bir grup gönüllünün 2000 yılında bir araya gelerek oluşturduğu Yeryüzü Doktorları (Doctors Worldwide)., bugün Türkiye, İngiltere, Pakistan, Somali, Kenya, Kongo DC ve Gazze ofisleriyle, 40'tan fazla ülkede faaliyet göstermiş bir uluslararası sağlık yardım kuruluşudur. Misyonumuz, daha sağlıklı bir yeryüzü için iyilik yolunda olmaktır. Yardım çalışmaları, gün geçtikçe, uzmanlıklar barındıran profesyonel bir alan haline gelmektedir. Sağlık alanı ise yardım çalışmalarında en temel ve teknik alanlardan biridir.Yeryüzü Doktorları, sağlık yardımına odaklanmış bir ihtisas kuruluşudur. Sağlık alanında, afet acil durumlar başta olmak üzere tedavi edici ve koruyucu sağlık projeleri yürütür, kapasite geliştirme projeleri gerçekleştirir. Vizyonumuz, sağlık yardımında öncü ve yetkin STK olmaktır.”(<https://www.yyd.org.tr/tr> Erişim Tarihi: Ekim 2016).

Şeklinde belirtilmiştir. Yeryüzü Doktorlarının bölge insanın temel sağlık ihtiyaçlarını gidermek amacıyla projeler gerçekleştirdiği görülmektedir. Örneğin Göz Nuru Projesi Katarakt isimli proje ile çeşitli ülkelerde 6 milyon insan muayene edilmiş 1 milyon insan katarakt ameliyatı olmuştur. Bir başka projede ise ilaç ve tıbbi malzeme yardımı ile bölge insanın sağlık alanında ihtiyaç duyduğu malzemelerinin teminine yönelik çalışmalar yapılmaktadır (<https://www.yyd.org.tr> Erişim Tarihi Ekim 2016). Bir başka örnekte ise

Türkiye Diyanet Vakfı, su kuyuları açarak bölge insanın temel ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla projeler geliştirmektedir. Bunun yanında ramazan ve kurban bayramı gibi Müslümanların önemli dini günlerinde bölge insanına yönelik giyecek, gıda ve kurban yardımı gerçekleştirmektedir (www.diyanetvakfi.org.tr Erişim Tarihi Ekim 2016).

Yurt dışında direk bölge insanların ihtiyaçlarını gidermekten ziyade Türkiye’de Afrika bölgesi için faaliyet gösteren STK’lar da mevcuttur. Örneğin 11 derneğin katkılarıyla kurulan Uluslararası Öğrenci Derneği Federasyonu (UDEF) Türkiye’de eğitim gören yabancı öğrencileri ortak bir çatı altında toplayarak öğrencilerin maddi ve manevi bakımdan desteklenmesini amaçlamaktadır (UDEF detaylı bilgi için bkz. www.udef.org.tr/hakkimizda.html, Erişim Tarihi Ekim 2016). UDEF çalışmalarının Türkiye-Afrika ilişkilerinin geliştirilmesi adına en önemli katkısı ise öğrenciler Türkiye’yi daha iyi tanıma şansı yakalamakta, eğitimlerinden sonrasında bu öğrencilerin kendi ülkelerinde Türk elçisi olmasına fırsat sunmasıdır.

Daha birçok örnek verilebilecek bu çalışmalarda birçok STK ve personel farklı alanlarda yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Türkiye’nin 2011-2014 BM kalkınma yardımlarında en fakir 45 ülkeyi ağırlaması Türkiye’nin bu yönüyle gerek uluslararası örgütler gerekse küresel anlamda uluslararası toplumda Türkiye’nin kalkınma yardımları konusunda öncülük ettiğini göstermektedir.

Son yıllarda Türkiye’nin yurt dışında STK’lar ve devlet kurumları aracılığı ile insani yardım çalışmalarının artırması bölgeler arasında ülke bilinirliğini sağlamakta ve toplumlar arasında kültürel yakınlığın oluşmasına imkan tanımaktadır. 2000’li yıllardan itibaren Türk toplumunda bu eğilimin görülmesi hem maddi bakımdan hem de yardım faaliyetleri içinde olan gönüllü veya çalışan personel sayısının STK ve devlet kurumları bünyesinde artışın olması sonucunu doğurmuştur.

3.8.STK’ların Karşılaştığı Başlıca Sorunlar

Afrika kıtasının en büyük sorunu barış ve güvenliği tehdit edici unsur olarak devlet otoritesinin zayıf olması nedeniyle devlet içinde farklı grupların etkin olması ve darbelerin sık sık yaşanmasıdır. Ayrıca devletler arasında toprak anlaşmazlıkları veya farklı

nedenlerden ötürü meydana gelen siyasi çekişmeler başka bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında ülkeler içinde radikal grupların şiddet içeren terör eylemler gerçekleştirmeleri istikrarın önündeki en büyük engellerden biridir. Afrika'da zayıf devletlerin varlığı dünya genelinde eylem kapasitesine sahip olan terör örgütlerinin bu ülkelerde etkili olma sonucunu doğurmaktadır. Özellikle Sudan ve Somali gibi ülkelerde terör örgütleri daha çok manevra alanı kazanmakta ve diğer ülkelerde terör eylemleri gerçekleştirebilmektedirler. Bu ülkelere ek olarak Güney Sudan devletinin bağımsızlığını kazanması ve iç çatışmaların devam ediyor olması, bu yeni devletin başarısız devlet görüntüsü vermesi bölgeyi istikrarsızlaştırmaktadır. El Kaide ve Eşşebap gibi terör örgütleri bulundukları ve eylem gerçekleştirdikleri ülkelerde istikrarı ve kalkınmayı engelleyen bununla birlikte radikalist bir tavırla etnik, kabilesel ve yöresel, mezhepsel farklılıkları kışkırtan faaliyetlerde bulunan başlıca terör örgütleridir (Davis, 2010, s. 143). Türk STK'lar yoğunluk bakımından daha çok ihtiyaç sahibi insanların daha fazla olması ve mültecilerin oranlarının yüksek olması nedeniyle zayıf ülkelerde faaliyet göstermektedirler. Yukarıda değinildiği üzere terör örgütlerinin bu ülkelerde varlık göstermeleri yardım faaliyetlerini imkânsız hale getiren en etkili unsurların başında gelmektedir.

Afrika'da hafif silahların kolayca temin edilebilmesi cinayetleri, soygunları ve silahlı çatışmaları artıran en önemli nedenlerden biridir (Erenal ve Caymaz, 2014, s. 128). Suç oranlarının yüksek olması ve bu tür hafif silahlara ulaşımın kolay olması özellikle Batı Afrika'da çetecilik faaliyetlerini yükseltmektedir. Türk STK'lar açısından bu durumun doğurduğu sonuç ise yardım malzemelerinin yağmalanmasına hatta rüşvet ve benzeri durumlar nedeniyle yardım malzemelerinin asıl ihtiyaç sahiplerinden ziyade bölgede çetelerin eline geçmesidir.

Türk STK'ların karşılaştığı bir diğer sorun ise ulaşılabilirliktir. Afrika kıtası ulaşım bakımından dünyanın diğer bölgelerine göre oldukça geri kalmış ülkelerden oluşmaktadır. Ülkelerin iç kesimlerine ulaşım çoğu zaman imkânsız halde olmakla birlikte mevcut ulaşım araçlarının güvenlik bakımından birçok problemlerinin olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte şehirler arasında yol güzergâhlarının oldukça kötü vaziyette bulunması ulaşım maliyetinin yükselmesi sonucunu doğurmaktadır (Teravaninthorn ve Raballand, 2009, s. 6).

Bu nedenle Türk STK'lar kısıtlı olarak Afrika'nın iç bölgelerine ulaşabilmekte ve bu durum sürdürülebilir olmamaktadır.

Türkiye'de STK'ların ortak sorunları olarak karşımıza çıkan bir husus vatandaşlardan sağlanan bağışlar vesilesi ile STK'ların bütçelerini oluşturabilmeleridir. Avrupa'da ise bir kamu sektörü haline gelen sivil toplum örgütleri devletten her yıl belli oranlarda finansal destek almaktadırlar (Kurt, 2014, s. 15). Bu nedenle Türk STK'larının diğer bölgelerde ve Afrika'da gerçekleştirdiği faaliyetler veya projeler süreklilik arz etmemekte, sürdürülebilirlik bakımından istikrarlı bir süreç kimi zaman mümkün olmamaktadır.

3.9. Afrika'ya Yönelik Dış Yardımların Olumsuz Sonuçları

Afrika tarihsel olarak kolonyalizme, çatışmalara, iç savaşlara, terörizme ve kıtlıklara sahne olmuş çok geniş bir coğrafyadır. Yıllar boyu yaşanagelen sorunlar birçok insanın mülteci konumuna düşmesine veya yaşadığı bölgeden başka bölgelere göç etmelerine sebep olmuştur. Sonuç olarak çok sayıda insan temel gereksinimlere ulaşamamaktadır. Bu nedenle dış yardıma en fazla ihtiyaç duyan ülkelerin yer aldığı Afrika kıtasına daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere önemli oranda dış yardım sağlanmaktadır. Bunun yanında insanların ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte dış yardımlar alıcı ülkede bir takım olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Afrika insanına sağlanan gıda yardımları her ne kadar kısa süreliğine insanların acil ihtiyaçlarını karşılasa da uzun dönemde kalkınmanın sağlanmasında en büyük engellerden biridir. Zira insanların kolay şekilde gıda yardımından yararlanması üretimi önünde engel teşkil etmektedir. Örneğin ABD'den sağlanan gıda yardımı maddelerinin yasalarca ABD topraklarında yetiştirilmesi ve ABD bandıralı gemilerle alıcı ülkelere ulaştırılması zorunludur. Dış yardım savunucuları bu maddenin değiştirilmesi ve gıda temiminin direk alıcı ülkenin iç piyasasından sağlanması ve yardımların ihtiyaç sahibi insanlara daha hızlı ulaştırılması gerektiği görüşündeydiler. Fakat gemicilik sektöründe faaliyet gösteren şirketler ve ABD hükümetine gıda maddelerini temin eden şirketler ve bazı hayır kurumlarının çıkarlarından dolayı gıda yardım maddeleri ABD'den doğrudan sağlanmaya devam etmiştir. Sonuç olarak yerel pazarlarda rekabetten ötürü gıda fiyatları düşmekte üretim azalmaktadır (Goldstein ve Pevehouse, 2013-2014, s. 489). Başka bir olumsuz durum ise özellikle bazı STK'lar veya ülkeler tamamen kendi

çıkarları doğrultusunda bölge insanına yardım sunmaktadır. Örneğin Angola, Sudan ve Etiyopya'da yaşanan çatışmalar esnasında insani yardımlar çatışan tüm taraflara sağlanmıştır. Bu nedenle insani yardım bir bakıma gizli silah olarak kullanılmakta, çatışan gruplara belli koşullar karşılığında yardım sağlanarak çıkarlar doğrultusunda bu çatışmacı gruplar yönlendirilebilmektedir (Federici, 2015, s. 163). Bu duruma ek olarak gıda yardımlarının belirli merkezlerden insanlara ulaştırılması insanların bu merkezlere yakın bölgelere göç etmelerine sebep olmaktadır (Federici, 2015, s. 163). İnsanların yaşadıkları yerleri terk etmeleri tarımsal üretimin önüne geçmektedir. Sonuç olarak üretimin azalması ülkelerin gittikçe fakirleşmesine sebep olmaktadır. Bu durum ise gerek bağımlılık teorisi gerek batıya karşı postkolonyal siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel şüpheciliği doğurarak bölgedeki reaktif, radikal akımların güçlenmesine, kaosun siyasal ve sosyal boyutta artarak Afrika ülkelerini başarısız devlet sürecine götürebilmektedir.

Başka bir olumsuz durum ise Afrika'nın kendine has coğrafi ve beşeri yapısına uygun olmayan dış yardımların kıta genelinde uygulanmaya çalışılmasıdır. Örneğin 1970'li yıllarda Norveç'in balıkçılığı geliştirmek amacıyla Kenya'da Turkana gölü çevresinde yaşayan sakinlere balıkçılık ile ilgili eğitim vermesi ve balıkçılık sektörü için gerekli soğuk hava depolarının ve yolların inşa edilmesidir. Proje bir sebepten başarılı olmamıştır. İlk olarak Turkana bölgesinde balıkçılık meslek olarak toplum içerisinde an alt seviye sayılan meslek grubunun başında gelmekteydi, İkinci dezavantaj soğuk hava depolarının Norveç ikliminin aksine iklimin çok sıcak olduğu Kenya'da maliyetinin çok yüksek olmasıydı, diğer bir dezavantaj ise Turkana gölünde zaman zaman görülebilen kuraklıktı. Örneğin 1984 ve 1985 yılında yaşanan kuraklık balıkçılığı öğrenmek için çeşitli bölgelerden getirilmiş yirmi bin kişinin insani yardıma muhtaç hale gelmesine sebep olmuştur (Goldstein ve Pevehouse, 2013-2014, s. 493). Dış yardımlar gerçekleştirilirken özellikle Afrika bölgesinde var olan coğrafi koşullar, toplumların sosyolojik yapısı, ülkelerin öncelikli geliştirilmesi gereken sektörleri, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ve yönetim şekilleri (kabileselciliğin güçlü olup/olmaması durumu) ve eklenebilecek daha bir çok değişkenler ile değerlendirildikten sonra yapılmalıdır. Bölge ülkelerinin çoğu gelişmemiş olsa da Afrika kıtasının kendisine has bir dengesi bulunmaktadır. Yukarda değinilen kriterler yardımsal faaliyetlerden önce değerlendirilmezse bahsedilen dengenin bozulması muhtemeldir.

Bu gibi sonuçların yanında Türkiye merkezli Afrika’da yardım gerçekleştiren dernek ve vakıf sayısının çok sayıda olması bir denetleme mekanizmasını da zorunlu kılmaktadır. Bağışların toplanması ve ihtiyaç sahibi insanlara ulaştırılması sürecinde bir kontrol mekanizmasının bulunmayışı bağışların amaçların dışında kullanılma ihtimalini doğurmaktadır. Bu durumun önlenebilmesi için bağış toplama ve yerinde harcama sürecinin kontrol edilmesi ciddi bir önem taşımaktadır.

3.10.Türk STK’ların Afrika’da Geleceği

1998 tarihinde kabul edilen Afrika Açılım Eylem Planı doğrultusunda Türkiye özellikle 2002 yılından itibaren bölgeye siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel bakımdan ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla önemli politikalar hayata geçirilmiştir. Hükümetin Afrika konusunda yoğun çalışma programı STK’lar tarafından önemli destek görmüş hatta TİKA, Kızılay vb. Devlet kurumları ile ortak projeler içerisinde bölgeye yardım eli uzatılmaktadır. Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere STK’ların Afrika kıtasında insani yardım noktasında faaliyet alanlarıdaha çok temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmaktadır. Son dönemlerde ise bölge insanının kalkınmasına yönelik projelerin geliştirilmesi ve direk bölge insanın kendi ayakları üzerinde durabilecek pozisyona getirilmesi üzerine çalışmalar yoğunlaşmaktadır.

4. BÖLÜM İNSAN HAK VE HÜRRİYET İNSANİ YARDIM VAKFI

1992 yılında Bosna savaşı sürecinde Türkiye’den gönüllü insanların savaş mağdurlarına yardım malzemeleri ulaştırması ile İHH’nın temellerini atılmıştır (Kurt, 2014, s. 74). Bosna Savaşı sürecinde bölge insanına yardım etmek ve yaşanan dramları dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla Türkiye’den bir grup kişi tarafından çalışmalar yapılmıştır (<https://www.ihh.org.tr/tarihce>, Erişim Tarihi Ekim 2016). İHH resmi kuruluşu ise 1995 yılında gerçekleşmiştir (Kurt, 2014, s. 75). Sonraki süreçte yine benzer çatışmaların yaşandığı Çeçenisatan, Filistin gibi veya doğal afet, deprem ve savaşların yaşandığı birçok bölgede meydana gelen insani krizlerin aşılmasında ve sonraki süreçte toplumsal düzenin tekrar tesis edilmesinde İHH önemli roller üstlenmiştir. Bu çalışmaların yanında gelişmişlik bakımından geride kalmış toplumların uluslararası sisteme entegre olması için eğitim, sağlık, tarım vb. sektörlerde ülkelerin ve toplumların gelişmesinin sağlanması amacıyla projeler çerçevesinde yurt içinde ve 138 farklı ülkede (<https://www.ihh.org.tr/hakkimizda>, Erişim Tarihi Ekim 2016). faaliyetler gerçekleştirmektedir.

4.1. İHH’nın Faaliyet Alanları

İHH faaliyet alanının temelinde insan unsuru yatmaktadır. Vakfın 3 ana çalışma alanı bulunmaktadır: insani yardım, insan hakları ve insani diplomasi. Bu nedenle İHH Dünyanın geniş bir coğrafyasında insanların maruz kaldıkları güçlükleri aşma ve hayatlarını refah içerisinde sürdürme bakımından her türlü yardımı ve desteği sağlamaya çalışan bir örgüt olarak değerlendirilebilir.

4.1.1.İnsani Yardım

İHH insani yardım çerçevesinde sahada yaptığı çalışmaları başlıklar halinde belirtecek olursak;

- Acil Yardım
- Sosyal Yardım
- Sağlık Yardımı

- Eğitim ve Kültür Yardımı

İHH öncelikli faaliyet alanı acil insani yardıma ihtiyaç duyan bölgelere yönelik yardımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir. İHH, ulaştırılmaya çalışılan acil yardımlar ve savaş sonrasında toplumların tekrar normal şartlar altında hayatlarını sürdürmek amacıyla eğitim-kültür, sağlık ve sosyal bakımdan destekler sağlanması İHH'nın şekillenmesinde ve gelişmesinde etkili olmuştur. İHH, dünyanın herhangi bir bölgesinde olağanüstü durumlarda arama-kurtarma, giyecek ve yiyecek, ilaç ve tıbbi malzeme ile ameliyat desteği gibi yardımsal faaliyetler ile insalara ilk etapta destek olmaya çalışır. Örneğin İHH 2015 yılında Suriye iç savaşı nedeniyle insanlara sunduğu acil yardım çalışmaları çerçevesinde inşa ettiği yaşam alanlarında 150.000 kişi yaşamaktadır (İHH 2015 Faaliyet Raporu).

İHH, geride kalmış bölgelerde acil insani yardımların yanında ihtiyaçlar dahilinde; okul, cami, yetimhane, hastane gibi tesislerin inşası, toplumların becerilerini geliştirmek amacıyla meslek edindirme eğitimleri ve farklı projeler ile sosyal anlamda insanlara destek sağlamaya çalışmaktadır. Bu çalışmalar aynı zamanda İHH'ya bağış yapan insanlar ile ihtiyaç sahiplerini bir araya getirmekte ve bir nevi kültürel alış verişin meydana gelmesini sağlamaktadır. Örneğin 2015 yılı Ramazan ayında 96 ülkede yaklaşık 300.000 kumanya dağıtımı gönüllü insanların da dahil olduğu çalışmalar ile insanlara dağıtılmıştır. Bir başka faaliyet alanı ise toplumların kalkınmalarına destek olmaya yönelik ülkelerin altyapı imkanlarını geliştirmeye çalışmakta ve insanlara teknik ve mesleki eğitimler sağlayarak toplumların kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamaktadır. 2015 yılı İHH faaliyet raporuna göre 2015 yılı itibariyle çeşitli bölgelerde 176 cami, 5205 su kuyusu, 32 yetimhane, 23 sağlık merkezi, 44 okul, 19 kültür merkezi olmak üzere kalıcı eserler ile insanların kalkınmasına ve toplumsal ihtiyaçların giderilmesine katkı sağlamıştır (İHH 2015 Faaliyet Raporu). Bu faaliyetler yukarda değindiğimiz üzere gönüllü olarak faaliyetlere katılan insanlar ile yardıma ihtiyaç duyan insanlar arasında manevi bir bağın oluşmasını sağlamaktadır.

4.1.2. İnsan Hakları

İHH insanların eşit ve adalet içerisinde yaşamasını önceleyen bir anlayışa sahiptir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde ve özellikle Orta Doğu’da insan hakları ihlallerine sıklıkla rastlanmaktadır. İHH bu hak ihlallerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalarının yanında dünya kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik çalışmalar da gerçekleştirmektedir. Bir önceki bölümde değinildiği üzere Mavi Marmara konvoyu Filistin’de abluka nedeniyle dış dünya ile bağlantısı olmayan Gazze bölgesinde insanlara yardım ulaştırma ve bu insanlara karşı uygulanan insan hakları ihlallerini çerçevesinde dünya kamuoyunun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi hedeflenmekteydi. İHH’nın buna benzer çalışmaları bir takım krizlerin yaşanmasına sebep olabilmekte ve sonuç olarak İHH’yı bazı ülke veya ülkeler tarafından istenmeyen bir örgüt konumuna getirebilmektedir.

4.1.3. İnsani Diplomasi

İHH’nın faaliyet gerçekleştirdiği bir başka alan insani diplomasıdır. Sorunların çözülmesi amacıyla diplomatik çalışmalar gerçekleştiren İHH öncelikle insani krizlerin oluşmasına sebep olan anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması ve çatışmasızlık ortamının oluşması, problemlerin diplomatik kanallar yoluyla çözülmesi öncelikli amaçlardandır. İHH bu çalışmaları uluslararası toplantılar düzenleyerek çatışan gruplar arasında arabuluculuk çalışmaları gerçekleştirmektedir. İnsani diplomasi çerçevesinde etnik, dini veya mezhepsel ayrım gözetmeksizin herhangi bir bölgede yaşanan insani dramların veya mağduriyetin giderilmesi amacıyla uluslararası diplomatik temaslar kurarak yerel otoriteler ve uluslararası örgütler nezdinde girişimlerde bulunmaktadır. Örneğin İHH Filipinler’de çatışmalardan sonra anlaşmaların uygulama sürecinde gözlem ve izleme amacıyla oluşturulan kaem heyetinde beş üyeden biri olmuştur (2015 İHH Faaliyet Raporu).

İHH dünya çapında yaşanan afetlere veya insani dramlarda gerçekleştirdiği faaliyetlere örnek verilecek olursa; 2010 yılında 250 bin insanın ölümüyle sonuçlanan Haiti’de meydana gelen depremden sonra acil surette bölgeye intikal etmiş ve yardımsal çalışmalarda bulunmuştur. Yine Pakistan’da yaşanan sel felaketlerinin sonucunda bölgeye intikal eden ilk STK’lardan biri İHH olmuştur. Bu şekilde doğal afetlerde yardıma muhtaç

insanların yanında olmaya gayret gösteren İHH, 2013 yılında Orta Afrika'da meydana gelen olayları kamuoyuna duyurabilmek amacıyla raporlar yayımlamıştır (Orta Afrika Cumhuriyeti Kriz Raporu, Hazırlayan Serhat Orakçı, Yayına Hazırlayan: İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,).

4.2. Türk Dış Politikası ve Türkiye'nin Yurt Dışı İmajında İHH'nın Katkısı

Ak Parti hükümeti ile birlikte Türk dış politikasında yaşanan değişim özellikle yurt dışında faaliyet gösteren STK'ların da yöntemlerinde ve vizyonlarında bir takım dönüşümlerin yaşanmasına sebep olmuş veya özellikle hayır ve yardımsal çalışmalar çerçevesinde faaliyet gösteren STK'ların daha aktif bir pozisyona geçmelerini sağlamıştır. Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere son dönemlerde Türkiye, özellikle kamu diplomasisinin de bir ürünü olarak insani yardım çalışmalarında daha aktif bir politika izlemektedir. STK'lar da bu politikalara benzer şekilde dünyanın çeşitli bölgelerinde birçok alanda insani yardım çalışmalarında bulunmaktadır. Bununla birlikte kimi zaman karar alıcıların izlediği politikalar ile STK'ların yöntemleri ve amaçları farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılaşmanın nedeni ise karar alıcılar izledikleri politikaların sonuçlarını realite bakımından değerlendirmek durumundadırlar. Örneğin çatışma yaşanan bir bölgede taraflardan birine insani yardımda bulunmak ikili ilişkileri olumsuz etkileme ihtimalini içinde barındırabilmektedir. Bununla birlikte STK'ların önceliği yaşanan insani dramlara acil surette müdahalede bulunmak olabilmektedir.

Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü bölgelerde ilişkileri geliştirme bakımından etkin politika izlemesi ve İHH'nın yine müslüman ülkelerin yoğun olduğu bölgelerde daha aktif halde bulunması ve dış politikada insani yardım çalışmaları gerçekleştirilirken hem devlet kurumlarının hem de İHH'nın mezhep, din, etnik yapı gibi hususlarda ayrım gözetmemeleri dış politikada bir örtüşmenin oluşmasını beraberinde getirmektedir. Bu durum Türkiye'nin hem resmi kanaldan hem de STK kanalından yöntemler farklı olsa da aynı hedefler çerçevesinde Afrika kıtasını ele alınması sonucunu doğurmaktadır.

Osmanlı mirası Türkiye'nin diplomatik, siyasi ve ekonomik varlığına hizmet ettiği gibi İHH gibi birçok STK'nın Afrika ülkelerinde faaliyetlerine meşruluk kazandıran önemli bir

unsurdur. İHH Türk insanını çalışmalarda bulunduğu bölgede temsil etmesinin yanında gönüllülerin Türk vatandaşlarından oluşması ve Osmanlı'nın mirasının taze tutulmasında üstlendiği rol Türkiye'nin imajına katkı sunması bakımından önemlidir (Kotan, 2010, s. 61-66).

4.3. İHH Gelir Kaynakları

Vakfın asıl gelir kaynağı yapılan bağışlardan sağlanan kaynaklardan oluşmaktadır. Bunun yanında konser, kermes vb. gelir getirici çalışmalar ile ve sahip olduğu mülki varlıklardan sağlanan gelirler ile kaynak sağlanmaktadır. Aşağıda tabloda İHH'nın son 3 yıl gelir ve giderleri tablo halinde verilmiştir. İHH gelirleri ve giderler bakımından önemli STK'lardan birtanesidir.

Tablo 17: İHH 2016-2015-2014 Yılları Gelir-Gider Tablosu (TL)

GİDER/GELİR	2016 YILI	2015 YILI	2014 YILI
FAALİYET GİDERLERİ (-)	469.736.224,13	369.610.456,82	372.789.352,44
A- Eğitim Amaçlı Giderler	18.537.077	12.170.896	8.837.451,02
B- Sağlık Amaçlı Giderler	18.191.712	8.335.346	15.834.802,71
C- Sosyal Amaçlı Giderler	358.050.956	302.676.064	298.901.706,39
E- Kültür Amaçlı Giderler	4.741.877	5.150.784	4.288.406,50
F- Faaliyet Giderleri	49.710.897	41.277.368	35.381.783,21
G- Diğer Giderler	3.066.752	3.530.811	1.477.021,56
1- Kambyo Zararları	2.820.583	106.973	1.432.830,83
2- Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar	246.169	3.423.839	44.190,73
H- Genel Yönetim Giderleri	17.436.952	14.528.061	8.068.181,05
DİĞER FAALİYETLERDEN ELDE EDİLEN GELİRLER (+)	535.159.763,87	423.702.638,50	411.400.938,01
A- Kira Gelirleri	618.740	680.810	258.772,88
B- Diğer Gelirler	4.054.268	11.501.261	772.104,37
C- Kambyo Gelirleri	5.516.303	9.096.309	1.948.049,36
D- Nema Gelirleri	2.003.282	1.042.513	925.419,50
1-Kanundan Doğan İndirimler	1.231.277	-	739.048,56
2-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar	2.822.990	1.362.439	33.055,81
E- Bağış Gelirleri	522.967.172	411.520.567	407.496.591,90
1- Şartsız Bağışlar	400.986.332	332.696.939	305.217.230,11
2- Şartlı Nakdi Bağışlar (Kampanya Bağışları)	9.552.918	48.636.680	2.790.654,72
3- Ayni Bağışlar	112.427.922	73.959.948	99.488.707,07

DÖNEM GELİR GİDER FARKI	65.423.537	36.033.309	38.611.585,57
A- Dönem Gelirleri Toplamı	535.159.764	423.702.639	411.400.938,01
B- Dönem Giderleri Toplamı	469.736.227	387.669.329	372.789.352,44
DÖNEM SONU DEVREDEN GELİR VEYA GİDER FAZLASI	65.423.537,11	36.033.309,23	38.611.585,57

Kaynak: İHH resmi internet sitesinden derlenmiştir.

4.4.Afrika’da İHH’nın Faaliyetleri

İHH Afrika’da faaliyet gösteren en önemli Türk STK’ların başında gelmektedir. İHH’nın kuruluş senedinde belirtildiği gibi yalnızca insani yardım çalışmalarını gerçekleştirmenin yanında, mazlum ve mağdur insanların haklarını savunma ilkesine de sahip olan İHH Afrika’da gerçekleştirdiği insani yardımların yanında bölge insanının sesi olmak için çalışmakta ve bölge insanının refahını artıracak projelere öncülük etmektedir.

Afrika’da ilk insani yardımını 1996 yılında Somali’de gerçekleştiren İHH 1999-2000 yıllarında Etiyopya’da insani yardım faaliyetlerinde bulunmuş ve ayrıca bu süreçte temiz suya ulaşımın sağlanması amacıyla Etiyopya’da su kuyuları açılması çalışmalarını gerçekleştirmiştir. İHH Afrika’da 2000-2008 yılları aralığında 1000 adet içme suyu kuyusu açmıştır. İHH 2006 yılında Türkiye-Afrika ekonomik ilişkilerini artırmak amacıyla Afrika’nın dinamik yapısını tanıtmak ve bölgeye gerçekleştirilecek insani yardım faaliyetlerine bütçe sağlamak amacıyla kampanyalar başlatmıştır. Kampanyalar sonucunda elde edilen gelirlerle 2005 yılında başlamak üzere ilk kez Somali’de gerçekleştirilen Katarakt Tedavisi projesi ile bir çok insana hizmet sağlamıştır (Gyamen, 2015, s. 62). Katarakt tedavisine yönelik çalışmalar kapsamında İHH’nın “*Siz görürseniz onlarda göreceksiniz*” sloganıyla başlattığı projede Afrika’da birçok insanın tedavi edilmesi planlanmıştır. Bu çerçevede proje katarakt probleminin yoğun olarak yaşandığı Afrika’da Sahra-altı Afrika ile Ekvator bölgesi arasında kalan 13 farklı ülkeyi kapsamıştır. Projenin % 40’lık kısmını oluşturan Sudan’da bir ameliyathane inşa edilmiştir. Bunun yanında Sudan’ın taşra bölgelerinde merkezi bölgelere ulaşım noktasında imkânı olmayan insanlara yönelik taşınabilir ekipmanlarla tedavi ve ameliyat imkânı sağlanmıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde

710.012 kişinin göz taraması yapılmış, 342.179 küşünün muayene ve tadevisi yapılmış ve 85.944 kişi ameliyat olmuştur (2015 İHH Faaliyet Raporu).

Tablo 18: İHH Ülke Bazında Göz Taraması- Muayene ve Ameliyat

Ülke	Saha Taraması	Muayene	Ameliyat
Togo	15.000	5.000	300
Benin	12.900	4.300	390
Nijerya	7.650	3.500	1.000
Gana	6.900	2.300	281
Çad	17.400	580	150
Uganda	5.700	4.470	1.000
Tanzanya	3.150	2.500	500
Sierra Leone	25.890	10.290	2.495
Nijer	8.930	10.760	3.565
Sudan	359.000	134.054	35.840
Etiyopya	145.000	106.516	24.592
Mozambik	2.000	1.100	500
Somali	116.262	56.80	13.300
Toplam	725.782	285.370	83.913

Kaynak: İHH 2014 Katarakt İsimli Faaliyet Raporundan Derlenmiştir.

İHH'nın Afrika'da önemli projelerinden bir başkası ise Afrika insanların temiz suya ulaşımın sağlanmasıdır. İHH, bugüne kadar çeşitli Afrika ülkelerinde 2636 su kuyusu açmıştır (<https://www.ihh.org.tr>, Erişim Tarihi Ekim 2016). Bu faaliyetlere ek olarak İHH yetim çocuklara yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir. İHH Afrika kıtasından da ülkelerin bulunduğu 51 ülkede yetim çocuklara yönelik desteklerde bulunmaktadır. “Yetim sponsorluk sistemi kapsamında” toplam yetim çocuk sayısı ise dünya genelinde 54 Bine ulaşmıştır (<https://www.ihh.org.tr> Erişim Tarihi Ekim 2016).

İHH'nın Afrika'da gerçekleştirdiği faaliyet bölgesi içerisinde en önemli ülkelerin başında Somali gelmektedir. Yıllar boyunca iç çatışmalardan, devlet otoritesi boşluğundan dolayı yoğunlaşan terör eylemlerinden ve kıtlıktan dolayı Somali ciddi sorunlar ile yüz yüze kalmıştır. Bu problemler neticesinde birçok insan mülteci konumuna düşmüş ayrıca birçok çocuk yetim kalmıştır. Bu sorunlara çözüm amacıyla İHH tarafından 400 yetim çocuğun ve 1400 öğrencinin konakladığı 10 Bin metre karelik bir alana yetimhane kurmuştur.İHH

Somali’de bu çalışmalarının yanında TİKA ile ortak çalışmalar gerçekleştirmektedir. Örneğin İHH ile TİKA işbirliğinde tarım alanında Somali’yi kalkındırmak amacıyla bir okul kurmuştur. Proje kapsamında Türkiye’den tarım uzmanları Somali’li öğrencilere eğitim vermişlerdir. Bu okulda ayrıca İHH’nın Somali’nin diğer bölgelerinden gelen 1000’i aşkın öğrenciye eğitim verilmiştir. Eğitimler sayesinde Somali’li öğrenciler tarım tekniklerinin öğrenerek yaşadıkları bölgelerin tarım alanında kalkınmaları için hizmet etmektedirler (Ozkan, 2014, s. 45-46). 2011 yılında İHH’nın Somali’de gerçekleştirdiği projeleri bakıldığında tarımın geliştirilmesi, yetimhane inşası, hastane tadilatı gibi kısa ve orta dönem olmak üzere birçok proje planlaması yapılmıştır.

Tablo 19: 2011 İHH Somali Projeleri

Proje	Birim Başı Proje Maliyeti (USD).
İhtiyaç sahibi aileye 1 adet büyükbaş hayvan dağıtımı projesi	370
Köylerde yaşayan ihtiyaç sahibi ailelere at arabası dağıtımı projesi	950
İhtiyaç sahibi ailelere mısır öğütme makinesi dağıtımı projesi	2.250
Çiftçiye 1 adet traktör dağıtımı projesi	25.000
Susam yağı sıkma makinesi satın alma projesi	3.000
İhtiyaç sahibi çiftçilere su motoru dağıtımı projesi	1.800
Sulama kanalı açma projesi (1km).	29.650
Derin su kuyusu açma projesi	60.000
Yüzey su kuyusu açma projesi	3.500
Sponsor Aile Sistemi projesi	1 yetim 70 TL
80 yatak kapasiteli ARAFAT Hastanesi’nin tadilatı ve tıbbi araç-gereç alımı	550.000
Yetimhane Kompleksi projesi	1.675.526
Konut Projesi (24 Konut).	380.400

Tarım Okulu Projesi	542.000
---------------------	---------

Kaynak: İHH Doğu Afrika Kuraklık Acil Yardım Çalışmaları Raporu Temmuz-Kasım 2011

Proje içeriklerine bakıldığında İHH, acil insani yardımların yanında bölgelerin kalkınması ve insanların temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve kendi ayakları üzerinde durmalarının sağlanması amacıyla bir çok farklı alanda çalışma yapılmaktadır.

4.5.Türkiye-Afrika İlişkilerin’de İHH’nın Yeri ve Önemi

İHH Türkiye ile Afrika arasında ilişkilerin geliştirilmesinde doğrudan birçok etkiye sahiptir. Bunlardan ilki İHH’nın Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesi sürecinde en önemli katkısı Türkiye kamuoyunda Afrika’nın bilinirliğini sağlamasıdır. Tarihsel bakımdan daha önceki bölümlerde değindiğimiz üzere Türkiye-Afrika arasında ortak bir geçmişin, kültürel benzerliklerin olduğu vurgulanmıştır. Buna rağmen 2000’li yıllara kadar ekonomik, siyasi ve kültürel bakımdan olması gereken ilişkiler düzeyinden oldukça uzakta kalmıştır. STK’ların özellikle İHH’nın Afrika’nın insani sorunlarına çözüm amacıyla Türkiye’de düzenlediği kampanyalar Türkiye’de Afrika ile ilgili bir eğilimin oluşmasına ortam hazırlamıştır (TASAM, 2007, s. 11). İHH, Afrika problemlerinin çözülmesindeki en önemli unsurun Afrika’nın insanların gündeminde merkezi bir konumda yer alabilmesi ile mümkün olacağı görüşünde olmuştur. Kampanyalar ile birlikte kamuoyunun dikkatini Afrika kıtasına çekmeyi başaran İHH aynı zamanda birçok vakıf, kurum, dernek ve STK’nın da bölgeye ilgi duymasına zemin hazırlamıştır. Türk toplumunun Afrika bölgesinde yaşanan sorunlara karşı duyarlı olması Türk dış politikasında Afrika ile ilgili konuların daha fazla ciddiye alınmasını sağlamıştır. Aynı zamanda karar alıcıların Türkiye ve Afrika arasında yakın ilişkiler kurulması adına işbirliğinin artırılmasının yolu açılmıştır (Özkan, Akgün, 2010, s. 542).

İkinci olarak İHH’nın bölgede edindiği tecrübe yalnızca Türk STK’lar için yol haritası olmakla kalmamış bununla birlikte Afrika ülkelerinde bulunan yerel STK’ların da kurumsallaşması ve şeffaflaşması bakımından gelişim sağlamalarına ön ayak olmuştur

(TASAM, 2007, s. 12). Karşı diyalog ortamını hazırlayan bu çalışmalar bölge insanlarının birbirlerini tanımalarına fırsat sağlamaktadır.

4.6.İHH Yönetim Kurulu Başkanı Fehmi Bülent YILDIRIM ile Yapılan Mülakat

1-Bilindiği üzere İHH dünyanın bir çok ülkesinde faaliyet gösteren bir yardım kuruluşu, bu denli geniş çaplı bir yardım örgütünün kuruluş sürecini ve kuruluşuna götüren nedenleri açıklayabilir misiniz?

Hepinizin bildiği gibi 1990'lı yılların başı tüm dünyada büyük değişimlere ve kırılma noktalarına şahit olmuştu. İdeolojik yapılara dayanan büyük güçler çökerken, Avrupa'da yeni devletler ortaya çıkmış ve bu yeni düzende Müslümanların rolü büyük oranda tartışılmaya başlanmıştı. Bu tartışmalar sırasında yapılan vurgu her zaman İslam'ın yeni bir tehdit olduğu yönündeydi. Komünist bloktan kopan her ülke derhal Batılı sisteme entegre oluyor ve bağımsızlıkları derhal tanınıyordu. Böylesi bir ortamda bağımsızlığını ilan eden Avrupa'nın tek Müslüman ülkesi Bosna-Hersek ise farklı bir algıyla karşılandı. Bosna'nın bağımsızlığını tam olarak kabul etmeyen bölgesel güçler, Sırp saldırıları üzerine sessiz kalmayı tercih etmişti. Yaşanan bağımsızlık süreci ve sonrasındaki haksızlıklar bizim gibi henüz üniversite yıllarındaki idealist gençler için bir yanda ümitleri yeşerten ama öbür yanda uluslararası bir iki yüzlülüğü görmemizi sağlayan etki uyandırdı. Bosna savaşı, Avrupa'nın ortasında büyük bir Müslüman katliamını beraberinde getirdi. Biz de böylesine bariz bir iki yüzlülük karşısında yapabileceğimiz bir şeyler olduğuna inanıyorduk. Birkaç arkadaş çevremizdeki esnafı ziyaret etmekle işe başladık. Onlardan gönüllü olarak topladığımız yardımları savaşın ortasındaki Müslüman Bosna halkına taşıdık. Böylece 1992 yılında gönüllü olarak başladığımız çalışmalar, bir süre sonra yükü taşıyamaz hale gelince 1995 yılında resmi olarak İHH kuruldu.

2-İHH kurulduktan sonra ve günümüze kadar geçen süreç içerisinde nasıl bir gelişme göstermiştir?

Başlangıçta devletin dışında “insani yardım kuruluşu” diye bir konseptin kabul ettirilmesi bile büyük bir sorun oldu. Siz kalkıp ülkenize mülteci olarak sığınmış olan insanlara mevcut mevzuat gereği yardım yapamıyordunuz. Yasal mevzuattan kaynaklı bu tür sıkıntılar bir yana, karşılaştığımız en

ciddi sıkıntı yurt dışına ve özellikle de Müslüman coğrafyalara açılımla ilgiliydi. Birçok bölgeye ilk defa ayak basıyorduk. Oradaki insanları tanımak, ihtiyaçlarını anlamak ve bir güven köprüsü kurmak çok zor oldu. Yakın coğrafyalar bu işin sağlanmasında kolaylaştırıcı oldu ama örneğin dünyanın öbür ucundaki Moro, Mozambik, Brezilya vb. Müslümanlarını yaşadıkları coğrafyada ziyaret etmek, onlarla kalıcı bağlar kurmak hem heyecan vericiydi hem de oldukça sıkıntılı bir süreç idi. Bizden sonra bu coğrafyalara birçok yapı ve kuruluş ayak bastı ama emin olun bu ziyaretlerin kolaylaştırılmasında İHH'nın rolü büyük oldu. Şimdi birçoğuna gitmek Türkiye'nin bir iline gitmek kadar kolay oldu. Eskiden kurulmuş ilişkiler sayesinde hemen her ülkede tanıdık güvenilir bir insan bulmak çok kolay. Başlangıçta yakın çevremizdeki kriz alanları ağırlık faaliyet konumuzu oluşturdu. Çeçenistan savaşı, Kosova savaşı gibi. 1999 yılında Adapazarı depremi bir anda dikkatleri kendi ülkemiz içindeki afetlere çevirince dış yardım önceliğinden içeriye yoğunlaştık. Sonrasında dengeli biçimde Afrika'dan uzak Asya'ya kadar her ülkeye ulaşmaya başladık. Şu an aktif olarak 140'a yakın ülkede çalışıyoruz. Endonezya'dan güney Amerika'ya kuzeyde Sibiry'a'dan en güneyde Güney Afrika'ya kadar uzanan geniş bir dünya coğrafyasında başta Müslümanlar olmak üzere ihtiyaç içindeki tüm mazlumlara ulaşmaya çalışıyoruz. Prensiplerimiz başlangıçta oldukça basitti: topladığın yardımı ne pahasına olursa olsun gitmesi gereken bölgeye ulaştırmak. Nasıl ve kimlerle gibi soruların yanıtını süreç içinde buluyorduk. Hedefe kilitlendiğinizde aradaki sorunlar gözünüzde küçülüyor. Yapılan hayır çalışmalarına halkımızın büyük ilgisi sayesinde İHH da büyüdü ve bugün sadece Türkiye'nin değil dünyanın en büyük kuruluşlarından biri oldu. Türkiye'de İHH'dan sonra onlarca yardım kuruluşu ortaya çıktı ve insanlarımızın hayır duygularının uluslararası alanda köprüsü oldular. Amacımız iyiliğin yeryüzüne yayılması idi ve bu yönde hamdolsun çalışanların sayısı arttı. Bu yönüyle amaçlarımızın önemli bir bölümüne ulaştığımızı söyleyebilirim.

3- Çalışmamızda irdelemeye çalıştığımız konulardan biri olan , Sivil Toplum Kuruluşları ve Dış politika kavramı arasında nasıl bir bağ olduğunu düşünmektesiniz?

Herşeyden önemlisi STK'lar oynadıkları rol itibarıyla bir baskı grubudur. Kuruluş amacına uygun olarak devletin politikalarını yönlendirmeye çalışarak en doğru bildiği faaliyetleri yürütür. Örneğin bir çevre örgütü kuruluş amacına uygun olarak bağlı bulunduğu ülkenin dış politikasının daha çevreci olması için faaliyetler yürütür. Biz de insani yardım kuruluşu olarak ülkemizin dış politikasını insani sorunlara daha duyarlı bir hale getirmek için çaba harcıyoruz. Öte yandan sivil toplum kuruluşları, devletlerin dış politikaları için adeta birer “yumuşak güç” unsurudur. Yani dış politika

her zaman diplomasi kulislerinde yürütülen pazarlıklardan ibaret değildir. Dış dünyada sivil halka da dokunan işler yapmanız ve ülkenizin imajını güçlü kılmanız gerekir. Bu noktada sivil toplum kuruluşları ait oldukları ülkenin adeta birer öncüsü gibi insani sorunların çözümü üzerinden hem yerel sorunların çözümüne katkıda bulunup hem de ait oldukları ülkeyle ilişkilerin güçlenmesini sağlar. Bununla bağlantılı olarak örneğin Türkiyeli bir STK, devletin resmi yüzü yerine Türkiye halkının sivil temsilini sağlayarak farklı ülkelerdeki halk ile irtibatın sağlanmasına yardımcı olur.

4-İHH olarak uluslararası örgütler nezdinde ve birçok farklı ülkelerde varlık gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalar ve ilişkileri geliştirme çabalarında esas amaçlar neledir?

Dünyanın farklı bölgelerinde insanların farklı mağduriyetleri ve ihtiyaçları bulunmaktadır. Dolayısıyla her bölge ile ilgili bir politikanızın bulunması gerekir. Bu çerçevede gerek uluslararası örgütler ve gerekse yerel kuruluşlarla ilişkimizin temel hedefi, insani faaliyetlerin daha kolay yapılmasını sağlamak, daha fazla ihtiyaç sahibine ulaşmaktır. Buna ilave olarak, bizim dışımızda da yardım kuruluşları olduğunu hesaba kattığımızda, her birinin aynı bölgelere gitme ihtimali bulunduğundan, yardımların tekrarını önlemek, yani yardım kirliliğini önlemek de amaçlarımız arasındadır. Bunun ötesinde uluslararası STK işbirliklerinin en temel amaçlarından biri kuşkusuz karşılıklı tecrübe aktarımını sağlayarak kaliteyi yükseltmektir. Bizim sahip olduğumuz bir tecrübeye örneğin Mısırlı bir STK sahip olmayabilir, yada tam tersi. Bu tür uluslararası ilişkiler tecrübe aktarımını ve mevzuat uyumunu geliştirmektedir. Bir de bizim son 25 yıllık tecrübemiz göstermiştir ki, bu tür uluslararası ve yerel kuruluşlarla ilişkiler her zaman yerel aktörleri güçlendirmiştir.

5-Son dönemde Türkiye'nin dış politikasında diğer ülke ve bölgelerle siyasi, ekonomik, kültürel vb. ilişkilerini geliştirmeye yönelik çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir(kamu diplomasi çalışmaları, elçilik açılması, üst düzey ziyaretler.). Değişen dış politika çerçevesinde İHH'nin nasıl bir konumda yer aldığından bahseder misiniz?

Aslında Türkiye'de örneğin Afrika ile açılım politikaları ilk defa 1998 yılından itibaren başladı. Oysa biz Türkiye'nin resmi girişimleri başladığı yıllarda dahi hali hazırda Afrika'da insani yardım faaliyetleri yürütmekte idik. Bu dönemde Ankara'daki bürokratik çevreler ile hep irtibat halinde olmaya çalışarak insani yönden Türkiye'nin yapabilecekleri konusunda görüşlerimizi hep paylaştık. Bu nedenle Türkiye'nin dünyaya açılımında uluslararası konjonktürün zorunlulukları olduğu kadar, İHH'nin bölgelerde yapmış olduğu insani faaliyetlerin kolaylaştırıcı bir rolü olmuştur diye

düşünüyoruz. Dolayısıyla İHH, Türkiye'nin insani anlamda dünyada sesini duyurmasında önemli aktörlerinden biridir diye düşünüyoruz. Türkiye'de uluslararası anlamda STK olarak ilk Afrika konferansını biz organize ederek, kimse konuşmaz iken Türkiye'nin gündemine Afrika'nın girmesinde rol oynadık. Ayrıca, sahadaki tecrübemizi diğer STK ve devlet kuruluşları ile paylaşarak, onların da bölgelerde gitmesinde cesaretlendirici rol oynadık. Bu anlamda Kamu-STK işbirliğinin önünü açtık. Örneğin İHH'nın bugün TİKA ile birlikte birçok ortak projesi bulunmaktadır.

6- Hükümetin dış politika uygulamaları, hedefleri ve stratejileri ile İHH'nın çalışma şekli ve öncelikleri arasında nasıl bir uyumluluk söz konusudur. Hükümet ile dış politika uyumluluk ve farklılık süreçleri hakkında bilgi verbilir misiniz?

Genel bir uyumdan bahsedilebilir. Ama bu her konuda uyum olacağı anlamına gelmiyor. Zira biri devlet diğeri STK olan iki farklı yapıdan bahsediyoruz ve bu iki yapının hem öncelikleri hem de yöntemleri farklıdır. Bu yönüyle Türkiye'nin dış politika uygulamaları birçok yerde bizim insani faaliyetlerimiz ile her hangi bir çelişki oluşturmuyor. Ancak örneğin Filistin konusunda, devletin ilişki biçimi ile bizim soruna yaklaşım biçimimiz farklıdır. Yine Suriye konusunda birçok konuda ortak düşünce bulunmakla birlikte insani yardım konusunda farklı düşündüğümüz açıktır.

7- Türkiye-Afrika İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının rolü düşünüldüğünde İHH'nın bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerin Türkiye-Afrika ilişkilerine nasıl bir katkı sağlamaktadır?

Yukarıda da belirttiğim gibi, Türkiye'de Afrika bilinmezken dahi İHH bölgede çalışmalar yürütüyordu. Bu nedenle, daha Türkiye sSTK'ları ve resmi kurumları Afrika'ya açılmadan önce İHH sayesinde Türkiye'nin Afrika'daki belirli kesimlerde olumlu bir imajı çoktan oluşmuştu. Bunun tam tersine düşündüğümüzde Türkiye kamuoyunda Afrika bilincinin oluşmasında da faydası oldu. Yapılan birçok program, kampanya ve yayın Afrika'yı Türkiye halkına iyi bir şekilde tanıttı. Bunun ötesinde, son yıllarda sayıları artan, Afrikalı öğrencilerle ilişkileri geleceğe taşıyacak kalıcı kurumlar oluşturuldu. Bugün onlarca öğrenci derneği kurularak başta Afrikalı öğrenciler olmak üzere birçok ülke halkı ile sivil ilişkiler güçlendirildi. Bugün Afrika'daki birçok ülkede, "Türkiye mezunları derneği" adıyla yerel dernekler kurulmasını sağladık. Türkiye'de okumuş ve ülkelerine dönmüş Afrika kökenli öğrenciler yerel dernekler kurarak orada hem bizimle ilişkilerini sürdürüyor hem de Türkiye'nin tanıtımına katkıda bulunuyor. Bununla beraber yardımlarımızın doğal bir

sonucu olarak, Afrika'nın birçok ülkesinde okul, hastane ve yetimhane açtığımızdan, bunlarda Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamaktadır.

8- Bölgede Osmanlı Devleti'nin etkin olması (Osmanlı mirasının ilişkilerde katkısı). İHH'nın Afrika'da varlığına ve çalışmalar gerçekleştirmesine katkısı hakkında bilgi verebilir misiniz?

Ecdadımız Osmanlı, genellikle kıtanın kuzeyinde siyasal varlık gösterdiği için Sahra altında fazla bir katkısı olduğu söylenemez. Bununla birlikte bu bölgelere gönderilmiş elçiler ve yardımlar sayesinde küçük de olsa bir Osmanlı esintisi hissetmeniz mümkün. Bu nedenle Sahra altı kuşağında Osmanlı mirasının katkısından bahsetmek zor. Bununla beraber, Kuzey Afrika ile ilgili olarak derin tarihi bağlar bulunmaktadır. İHH'nın bölgeye ulaşmasında Osmanlı'nın yapmış oldukları motivasyon sağladığı gibi, bizim yaptığımız insani çalışmalar da Afrika'da Osmanlı'nın yeniden hatırlanması adına güzel sonuçlar doğurmuştur.

9-İHH'nın Afrika'nın geleceğine nasıl katkılar sağlayacağını düşünümaktesiniz?

İHH'nın Afrika'ya yönelik faaliyetleri iki kategoride değerlendirilebilir: Birincisi acil insani yardımlar ikincisi de kalıcı kalkınma yardımları. İlk kategori genellikle tüm yardım kuruluşlarının yaptığı insani yardımları kapsamaktadır. Ama bizi diğerlerinden ayıran temel alan yapmış olduğumuz kalıcı kalkınma yardımlarıdır. Şu an kıta genelinde kurduğumuz Üniversite, okul, yetimhane, hastane ve camilerin sayısı yüzleri bulmaktadır. Bunun yanı sıra, meslek edindirme ve çiftçilere yönelik kalkındırıcı yardımlarımız önemli yer tutmaktadır. Bunların yanı sıra, yayınladığımız kitaplarla Afrika'da gençliğin bilinçlenmesine ve kendi ayakları üzerinde durmasına katkıda bulunuyoruz. Kurulmuş olan öğrenci dernekleri, Türkiye'den mezun olmuş öğrencilerin kendi aralarında işbirliğini güçlendirerek, kıtanın geleceğinde önemli rol oynayacaktır.

10- Yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere İHH'nın sürekli personelinin bulunması yanında gönüllü olarak çalışmalara katılan insanlarda bulunmaktadır. Sürekli çalışan personelin istihdam süreci ve gönüllü kişilerin çalışmalara katılma süreçleri hakkında bilgi paylaşır mısınız?

Şu an 700'den fazla personelimiz çalışmaktadır. Bunlara ilave olarak her faaliyetimizde ortak olduğumuz temsilciliklerimiz bulunmaktadır. Onlarla birlikte bu sayı üç katına çıkıyor. İlaveten İHH'ya gönül vermiş binlerce gönüllümüz her hangi bir karşılık beklemeden faaliyetlerimize katılarak destek vermektedir. Her bir gönüllü kardeşimizin yetenek, kabiliyet, eğitim durumu ve zamanının uygunluğuna göre çalışmalara katkısı bulunmaktadır.

11- İHH'nın başlıca gelir kaynakları ve giderleri hakkında bilgi paylaşır mısınız?

İHH her hangi bir cemaat yada gruba ait olmadığından gelirlerinin %90'ını gönüllülerin yapmış olduğu bağışlardan gelmektedir. Bunun yanı sıra, bir vakıf olmamız nedeniyle, İHH'nın vakfiye gelirleri bulunmaktadır. Dünya çapında çalışmalar yaptığımız için, farklı coğrafyalarda kardeş kuruluşlarla işbirliği yaptığımız için, bazen proje bazlı olarak bir projenin yarısını biz yarısını da yabancı donor kuruluşu karşılayarak yük paylaşımı yoluyla gerçekleştiriyoruz. Bunun yanı sıra, çok küçük bir oranda olmakla birlikte, bazı kamu kurumlarıyla işbirliği ve proje ortaklığı yapıyoruz. Örneğin TİKA ile Afrika'da belirli bir projeyi birlikte gerçekleştirebiliyoruz. Giderler ise, sosyal, sağlık, mülteci, yetim gibi kalemlere harcanmaktadır.

4.7.İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Koordinatörü Dr. Ahmet Emin DAĞ İle Yapılan Mülakat

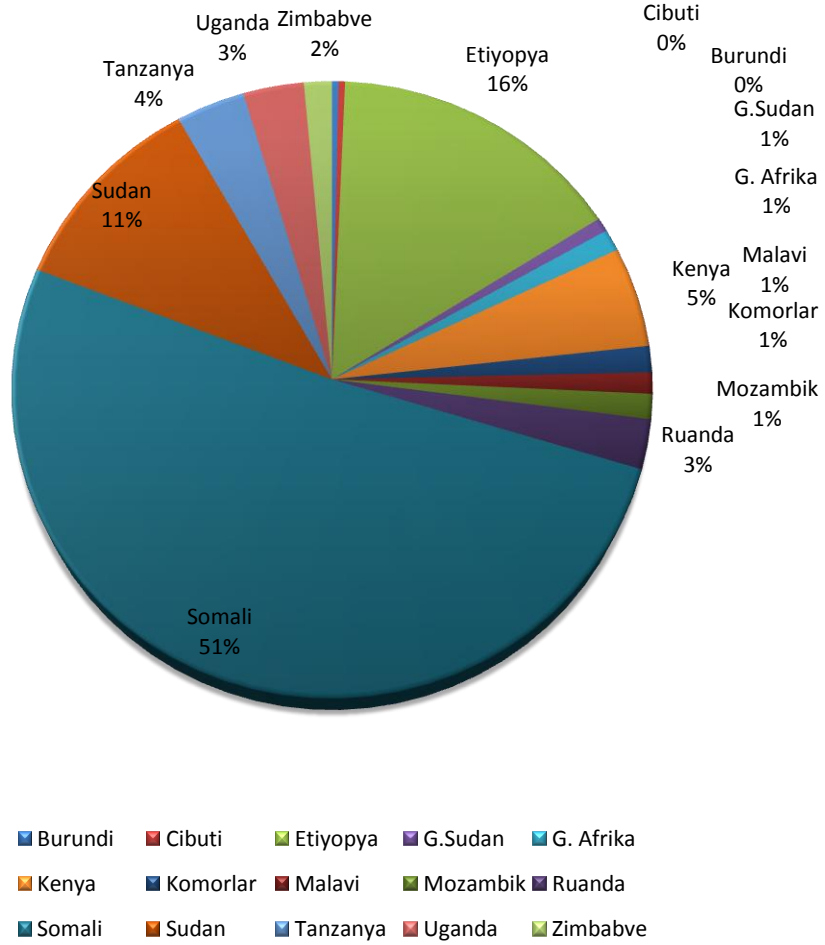
1-İHH neden Afrika'da faaliyet göstermektedir?

Her şeyden önce İHH bir yardım kuruluşudur ve Afrika'da insanların yardıma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle Afrika ülkelerinde faaliyet gösteriyoruz. Bunu yaparken her hangi bir ayırım gözetmeden ihtiyaç içinde olduğu sürece Müslüman ya da gayri Müslim herkes eşit muamele görmektedir. Bunun gibi insani gerekçenin yanı sıra, bizim için manevi motivasyonlardan biri olan ve inancımızın bize yüklemiş olduğu kardeşlik vizyonumuzun bir parçası olarak oradayız. Zira biz inanıyoruz ki, inancımız bize coğrafi bölgesi, derisinin rengi, mezhebi ne olursa olsun kardeşlerimizle bir ve beraber olmamız gerektiğini söylemektedir. Bir diğer neden olarak, bizler aslında Afrika insanı ile adeta aynı kaderi paylaşıyoruz. Hepimiz Batılı sömürgecilerin mağduru durumundayız ve bu sömürgecilere karşı ortaklık yapabilme imkanımız bulunmaktadır.

2- Daha önce bizzat yardımsal faaliyetlerde bulundunuz. Faaliyetlerin içeriği hakkında bilgi paylaşıyor mısınız ve çalışmalar bölgenin hangi ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmektedir?

Afrika'da her bir ülke ve bölgenin farklı ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlara göre değişen yardım kalemleri bulunmaktadır. Afrika'nın kuzey bölgeleri Müslüman ağırlıklı ülkelerden oluşmakta ve bu coğrafyadaki insani ihtiyaçlar daha çok gelir adaletsizliğinden kaynaklanan yoksullukla ilgili görünmektedir. İslam kültürünün etkisiyle yardımlaşma kültürü ve akrabalık ilişkileri birçok problemin çözümüne katkıda bulunmakta ve genellikle yardım kuruluşlarının dışarıdan desteğine çok aşırı koşullarda ihtiyaç hissedilmektedir. Buna karşın Sahra-Altı dediğimiz ülkelerde durum çok daha karmaşıktır. Bu bölgeler yeraltı zenginlikleri ve coğrafi koşullar itibarıyla oldukça elverişli olsalar da, fakirlik, geri kalmışlık, salgın hastalıklar ve kötü yönetimler bu bölgelerin insani krizlerinde temel nedenlerdir. Bu nedenlere bağlı olarak çözüm önerileri de farklılaşmaktadır. Örneğin Kamerun'daki fakirliğin nedeni daha çok zengin Hristiyan güney bölgeleri ile fakir Müslüman kuzey bölgeleri arasındaki gelir uçurumuna dayanırken, Orta Afrika'nın sorunu Müslüman azınlığın tamamen dini nedenlerle marjinalleştirilerek toplumdan dışlanmasıdır. Burkina Faso'da kötü ekonomik yönetim yoksulluğun temel nedeni olsa da, Angola'da sömürü düzeni en temel sebeptir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bir ülkede sorunun sebebine dayalı olarak çözüm üretmeye çalışıyoruz. Bir yerde okul inşa etmek çözüm iken, başka bir ülkede hastane kurmak, bir ülkede mesleki kurslar düzenlemek iken, başka bir ülkede cami açmak çözüm olmaktadır. Somut bazı projelerden bahsetmek gerekirse, örneğin sadece geçen yıl (2016). içersinde İHH, Afrika'da 30 ülke ve 3 bölgede 154 farklı projeyi gıda güvenliği, eğitim, koruma ve dini ve kültürel kategorilerinde hayata geçirmiştir. Bu projelerde bir yılda yaklaşık 5 milyon EURO bütçe kullanılmıştır. Ülkelerin bu yardımlardan aldığı payı gösteren grafiği sunmak istiyorum;

Tablo 20: İHH 2016 Yılı Afrika Bütçesinin Ülkelere Göre Dağılımı

3-İHH'nın Türkiye Afrika ilişkilerinde yeri ve öneminden bahser misiniz?

İHH bugüne kadar, parasal miktar olarak devletin yardımları ile karşılaştırılınca görece düşük görünen bir yardım yapsa da, bir sivil toplum kuruluşu olarak devletin göremediği unsurları görüp ulaştığı için çok daha efektif yardımlar yapmaktadır. İHH yardımları Afrika'da insanlara dokunan yardımlar olduğundan, ikili ilişkilerin gelişmesinde çok güçlü etkiler yapmaktadır. Türkiye, devlet olarak resmi düzeyde ilişkilere ağırlık verirken, İHH gibi kurumların yaptıkları halklar arasında sivil düzeyde ilişkileri güçlendiriyor. Yine benzer şekilde, eğitim ve kalkınma sorunlarını çözümünde destek olarak, toplumları birbirine yakınlaştırıyor.

4-Afrika'da faaliyetler gerçekleştirirken ülke yönetimlerinin/yerel otoritelerinin ve bölge insanın tepkisi nasıl olmaktadır?

Ülkeden ülkeye değişen siyasi tepkiler olabilmektedir. Kimi ülkeler, kendi halkının sorunlarının çözümünde yabancı bir yardım kuruluşunun desteğinden mutluluk duyarken, kimi ülkeler ise rahatsız olmaktadır. Bu ilgili ülkelerdeki siyasi rejimlerin niteliği, Türkiye'ye bakışları ile ilgili olduğu gibi, İHH hakkındaki olumsuz kanaate sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Zira, özellikle Mavi Marmara saldırısından sonra İsrail'in güdümündeki uluslararası Siyonist lobi, farklı ülkeler nezdinde girişimler yaparak İHH'yı terör listesine sokmak için elinden gelen gayreti göstermiştir. Bazı ülkeler, İsrail'in bu listesini ciddiye alıp bize karşı tavır takınabilmektedir. Bu tür resmi düzeydeki tepkiler bir yana, sivil düzeyde halk tabi ki memnun ve destek veriyor.

5- Afrika'da faaliyetler gerçekleştirirken karşılaşılan başlıca sorunlar nelerdir?

Yerel düzeyde yetişmiş insan bulmakta zorlanıyoruz

Zorlu bir coğrafya olduğu için, bazen ulaşım çok zor olmakta

Teknik yetersizlikler ve yerel düzeyde kalkınma sorunları birçok sorunları çözmemizi önüyor.

Güvenlik önemli bir risk alanı. Zira çalıştığımız birçok ülkede ya iç savaş ya kaos var.

Avrupa'nın bıraktığı kötü bir miras ve beyazlara güvensizlik de bizi olumsuz etkiliyor.

6- Sizce Afrika bölgesinde Afrika'nın geliştirilmesi ve kalkınması kapsamında yapılması gereken öncelikli çalışmalar ne olmalıdır?

Dışarıdan taşıma yardımlarla sorunlar çözümlenemeyeceği için öncelikle Afrika insanının kendi ayakları üzerinde durması gerekiyor. Bu da ancak eğitim yatırımları ve insan yetiştirmekten geçer. Bununla bağlantılı olarak, Batı hayranı kesimlerin bu ülkelere bir faydası olmadığı geçen 50/60 yılda ortaya çıktı. Bu mantalitenin değişmesi ve Batı sömürgesinin sona ermesi için insanları bilinçlendirmek gerekiyor. Kendi özgüvenlerini kazanmaları lazım. Bir diğer yapılması gereken temel iş kuşkusuz sağlık sorunlarının aşılmasıdır. Zira, binlerce Afrikalı çocuk sağlıksız koşullar nedeniyle hayatını kaybetmektedir.

7-Afrika'da farklı STK 'lar yardımsal faaliyetlerde bulunmaktadır, İHH'nın ve diğer STK 'ların faaliyetlerinin benzeştiği ve ayrıldığı hususlar nelerdir?

İnsani yardımlarda benzeşiyoruz. Bazı özel konularda ayrışıyoruz örneğin, bizim cami inşaatlarımız var, diğer birçok kurum bu işle uğraşmıyor. Bizim yetimhanelerimiz var, birçok kurum bunu yapmıyor. Kalkınma konusunda attığımız en önemli adımlardan biri, üniversite ve okullar kurmak. Örneğin, bizim tarım okullarımız var, diğer kurumların böyle bir çalışması yok.

8-Afrika’da birçok uluslararası örgüt ve farklı ülkelerden STK faaliyet gerçekleştirmektedir. Türkiye ve Türki menşeli STK ların faaliyetleri ile diğer ülkelerin ve STK’ların faaliyetlerini karşılaştırdığımızda ortaya nasıl bir durum çıkmaktadır?

Özellikle Arapları ve Avrupalıları görüyoruz. Arap kuruluşlarla işbirliği kolay ve zaman zaman bu işbirliğine giriyoruz. Avrupalılar farklı niyetlerle orada oldukları için onlarla anlaşmak çok kolay değil. Ancak bazı kurumlar var ki, ideolojik ya da dini amaçlarla orada olmadıkları için onlarla işbirliği yapabiliyoruz.

SONUÇ

Türkiye-Afrika ilişkileri tarihsel bakamından uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Kültürel açıdan ise benzerlikler bulunmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar Kuzey Afrika, Doğu Afrika bölgelerini doğrudan belirlediği valiler ile yönetmesi, Afrika'nın sahra bölgesinde ve Zanzibar Bölgesinde bulunan emirlikler ile ilişki halinde olması kültürel açıdan ortak birikimin oluşması sonucunu doğurtmuştur. Bununla birlikte Halifeliğin uzun yıllardır Osmanlı'da bulunması Afrika'da yaşayan Müslüman insanların dini bakımdan doğrudan İstanbul'a bağlı olması sonucunu doğurmuştur. Günümüzde birçok Afrika ülkesinde Osmanlı döneminden kalma eserleri görmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin varlığı bölgeyi uzun yıllar dış etkilerden korumuş, Afrika'nın neredeyse tamamına hakim olan sömürgecilik döneminin yaşanmasını geciktirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle Soğuk Savaş döneminde bloklaşma nedeniyle sınırlı dış politika izlemek zorunda kalan Türkiye, Afrika'yı batılı ülkelerin yaklaşımıyla ele almıştır. Kıbrıs çıkarması nedeniyle ABD ambargosuna maruz kalan Türkiye dış politikasını yeniden yorumlama durumunda kalarak Afrika ülkeleriyle ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Fakat uluslararası konjonktürden ötürü bu çaba başarılı olmamıştır. Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle uluslararası ortamda meydana gelen değişim sonucunda Türkiye dış politikada daha aktif politikalar üretmeye başlamıştır.

Enerji kaynakları bakımından bakir kaynaklara sahip Afrika'da işbirliğinin geliştirilmesi adına önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Hâlihazırda bölgede Çin, ABD ve AB ülkeleri yatırımlar yapmaktadır. Özellikle Çin enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik Afrika ülkeleri ile ticari anlaşmalar yapmakta bölgenin altyapısını geliştirmeye yönelik inşaat sektöründe yatırımlar yapmaktadır. 2000'li yıllara kadar bölge ile ticari ilişkileri sadece Kuzey Afrika ülkeleri ile sınırlı kalan Türkiye ise Afrika genelinde işbirliğini geliştirme yarışında diğer aktörlere nazaran geride kalmıştır. Son dönemlerde ise Türkiye'de Afrika bilinci her sektörde gelişmeye başladığı gözlemlenmiştir. Bu gelişime yol açan nedenlere bakıldığında; 1998 yılında ilan edilen Afrika Açılım Eylem Planı ile Afrika'ya yönelik ciddi çalışmalar başlatılmıştır. 2002 yılında Ak Parti Hükümetinin iktidara geldikten sonra bölgeyi öncelikli bölgelerden biri olarak ele alması Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesine ciddi katkı

sağlamıştır. Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi çalışmaları birçok karşılıklı ziyaretleri beraberinde getirmiştir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti karar alıcılarının Afrika ülkelerinde ziyaretlerinde kafile içerisinde sanatçıların, gazetecilerin ve iş adamlarının da yer alması Türkiye’de hem Afrika bilinirliğini sağlamış hem de iş adamları potansiyel iş imkanlarını değerlendirerek Türkiye-Afrika arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. İlişkilerin geliştirilmesinde diğer önemli bir husus ise Afrika’nın insani yardımlar çerçevesinde öncelikli ülkelere olması sonucunda kamu kurumları ve Türk STK’ların Afrika genelinde gerçekleştirdiği çalışmalardır. STK’lar gönüllüler vasıtasıyla Afrika’da insani yardımlar içerisinde bulunmakta aynı zamanda yardım faaliyeti gerçekleştiren ülkelere yerel STK’lar ile ortak çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Neticede ülkeler arasında karşılıklı bilinirliğin artması sağlanmakta ve ilişkilerin gelişmesi olumlu yönde seyretmektedir.

Kamu kurumlarının kamu diplomasisi ile yumuşak güç çerçevesinde değerlendirebilecek yardım faaliyetleri Türkiye’nin Afrika’yı ne denli önemseydiğini gösteren başka bir unsurdur. Ak Parti hükümeti ile birlikte Türkiye dış yardımlara önemli bir bütçe ayırmaktadır. Örneğin TİKA vasıtasıyla bölgede hastaneler inşa etmekte, bölge ülkelere teknik ve mesleki eğitimler sağlamakta, Osmanlı döneminden kalma tarihsel eserlere gerekli yenileme çalışmaları gerçekleştirerek Afrika’da Türk tarihine sahip çıkılmaktadır. Bir başka kurum olan YTB vasıtasıyla Afrika’dan lise, lisans ve yüksek lisans düzeylerinde öğrencilere burs vererek Türkiye’de eğitim almalarını sağlamaktadır. Kızılay ve AFAD ise bölgede yaşanan acil durumlarda veya afetlerde gerekli malzeme ve personel desteği sağlayarak insanların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan kurumlar arasında yer almaktadır.

Afrika yardımlarını ele almışken Somali’yi ayrı bir başlık altında değerlendirmek gerekmektedir. Yıllardır çatışmalardan, iç karışıklıklardan ve kuraklıktan ötürü ciddi sorunlar yaşayan Somali insani yardıma en fazla ihtiyaç duyan Afrika ülkesidir. Bu gibi sorunların yanında Afrika’da etkili olan El kaide terör örgütünün Somali’deki uzantısı Eşşebap örgütü ülkede istikrarsızlığın önündeki en büyük engellerden bir tanesidir. Türkiye dış politika ajandasında Somali ayrı bir yer tutmaktadır. Türkiye uluslararası ortamda Somali’de yaşanan krizlere dikkat çekmeye çalışarak bir nevi diğer ülkelerin dikkatini bu ülkeye yöneltmeye çalışmaktadır. Ayrıca Somali içerisinde yaşanan otorite mücadelesinde

arabuluculuk görevi üstlenerek Somali’de devlet otoritesinin tesis edilmesi için çaba sarf etmektedir.

Son yıllarda Afrika’nın insani yardımlarda ön plana çıkması Türk kamuoyunda Afrika’nın bilinirliği sağlayan en önemli unsurlardan birisidir. Bununla birlikte STK’lar Afrika’da faaliyette bulunurken finansal zorluklardan dolayı ve Afrika’nın kendine has yapısından ötürü çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların sonucunda Türk STK’larının Afrika’da gerçekleştirdiği faaliyetler veya projeler süreklilik arz etmemekte, sürdürülebilirlik bakımından istikrarlı bir süreç kimi zaman mümkün olmamaktadır.

Bölgede en etkili STK’lardan biri olan İHH ise dil, din, etnik yapı ayrımı gözetmeksizin Afrika’nın genelinde insani yardım faaliyetleri içerisinde bulunmaktadır. İHH’nın çalışmaları ve kampanyalar yoluyla Türk insanı bölgeyi tanımakta hem de diğer STK’ların bölgede gerçekleştireceği faaliyetlere zemin hazırlamaktadır.

ÖNERİLER

-Türk STK’larının Afrika’yı ele alırken yalnızca insani yardım ulaştırılması gereken ülke toplulukları olarak değerlendirmesi son derece yanlıştır. Enerji, ticaret ve tarım gibi sektörlerde STK’ların Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesine öncü olma potansiyeli bulunmaktadır.

-Türk STK lar ve Türkiye’nin sağladığı dış yardımlarda alıcı ülkenin karar alıcılarına direk finansal destek sağlamak yerine o ülke insanına direk fayda sağlayacak şekilde yardım sağlamak gerekmektedir. Bununla birlikte dış yardım çalışmamızda değindiğimiz üzere kimi zaman olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. (Dışardan gıda yardımının alıcı ülkede tarımsal faaliyetleri etkilemesi gibi) Bu nedenle dış yardım o ülkede ileriye dönük yapacağı katkı değerlendirilerek sağlanmalıdır.

-STK’lar bölgenin kalkınmasına direk etki eden projelere ön ayak olarak bölge insanına teknik ve mesleki eğitimler verip kalıcı faaliyetler gerçekleştirebilirler.

-Afrika’dan çeşitli ülkelerde öğrencilere daha geniş çaplı burs sağlanarak mühendislik, tıp, eczacılık ve veterinerlik gibi teknik alanlarda eğitim desteği sağlanabilir.

- İş adamları bölgede ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için ülke ziyaretlerinde bulunurken kafilede bilim adamlarının yer alması daha sağlam zeminde iş birliği oluşturma fırsatını doğurabilir.
- Afrika ülkelerinde içinde bulunduğumuz yüz yıl içerisinde alt yapı alanında ciddi yatırımların yapılacağı tahmin edilmektedir. Özellikle inşaat sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin bölgeyi daha kapsamlı ele alarak ileriye dönük yapılması planlanan yatırımların yakından takibi sağlanabilir.
- Türkiye ile bölge ülkeleri arasında ticaretin geliştirilmesinde çifte vergilendirme gibi var olan sınırlandırıcı unsurların ortadan kaldırılmasına yönelik ikili anlaşmaların kapsamı genişletilebilir.
- Savunma sanayinde bölge ülkelerinin ihtiyaçları doğrultusunda pazarlama faaliyetleri yapılarak bu sektördeki işbirliği geliştirebilir.
- Afrika ülkelerini ilgilendiren uluslararası konferanslara üst düzey katılımlar sağlanabilir.
- Afrika'yı tanımak amacıyla akademik alanda daha fazla çalışmalar yapılabilir. Türkiye'deki Üniversiteler Afrika kürsüleri açarak Afrika bilinci oluşturulabilir. Aynı şekilde Afrika ülkeleri Türkiye kürsüleri açarak etkileşim sağlanabilir.
- Afrika konusunda uzman yetiştirilmesi amacıyla Afrika'nın önemli üniversiteleri ile Türkiye'de başlıca üniversiteler arasında değişim programları yapılabilir.
- Periyodik düzenlenen Türk Afrika konferansları ve STK konferansları daha yapıcı hale dönüştürülebilir. Hâlihazırda yapılan toplantılarda ve konferanslarda durum tespiti yapılmakta fakat konu ile ilgili icraat noktasında gelişme sağlanamamaktadır.
- Bakanlıkların Afrika ile ilgili birimleri ilişkilerin geliştirilmesi noktasında mevcut prosedürün takibini sağlamaktan ziyade üniversiteler, STK'lar, sendikalar, belediyeler ile birlikte ortak projeler geliştirebilir.
- Afrika'da bulunan Büyükelçilikler Türkiye ve Afrika ülkeleri iş adamları arasında görüşmelerin olabileceği fuar, konferans gibi organizasyonlara öncü olarak ekonomi alanında işbirliğini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapabilir.
- Daha önce Afrika'da bulunmuş özellikle Osmanlı Devleti ile iletişim içinde bulunan veya bizzat Osmanlı tarafından Afrika'ya gönderilen ve toplumların tarihinde önemli yer tutan

şahsiyetlerin hayatları daha detaylı araştırılarak ve hayatları ile ilgili belgesel-film türü çalışmalar yapılarak kültürel etkileşimin inşası sağlanabilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKÇADAĞ, Emine, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler, "İki Kutuplu Sistem Sonrası Türk Dış Politikası" Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2013

AKYÜZ, Abdullah, Türk Amerikan İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Semra Cerit Mazlum ve Erhan Doğan, Sivil Toplum ve Dış Politika, Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler, Bağlam Yayınları, İstanbul 2006

BAYLIS, John, SMITH, Steve, OWENS, Patricia, The Globalization of World Politics, An introduction to international relations, Fourth edition, Oxford University Press, Newyork 2008

DOĞAN, Erhan, Türk Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları, 21. Yüzyılda Türk Dış Poltikasının Analizi, Derleyenler Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, Yayın koordinatörü Özgün Erler Bayır, Der Yayınları, İstanbul 2015

DAVIS, John, Terrorism in Africa Rowman Littlefield Publishers, , Plymouth 2010

FALOLA, Toyin M. HEATON, Matthew , A History of Nigeria, Cambridge University Press , 2008

FEDERICI ,Silvia, Savaş, Küreselleşme ve Yeniden Yapılanma, Yeni Yüzyılda Afrika, Güvenlik, Siyaset, Ekonomi, Editörler, Bülent Aras, Kenan Dağcı, Hasan Selçuk, Tasam Yayınları, Uluslararası İlişkiler Serisi 7, İstanbul 2015

GENÇOĞLU, Halim, Güney Afrika'da Osmanlı İzleri, Tezkire Yayıncılık, s. 33, 2016, İstanbul

GOLDSTEİN, Joshua ve S. PEVEHOUSE, John C., Internional Relations, 10. Edition, 2013-2014 Update, Editor in Chief Dickson Musslewhite

HAZAR, Numan, , Afrika Türkiye İlişkileri, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara 2003

İSKİT, Temel, Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık, 2015

KAVAS, Ahmet, Osmanlı Afrika İlişkileri, Bilge Matbaacılık, İstanbul 2006,

OTIMER, Roland, ATMORE, Antohny, The Opening up of Africa From the Maghrib”, Africa Since 1800, 5. Basım, 2005

SHINN, David, Turkey’s Engagement in Sub-Saharan Africa: Shifting Alliances and Strategic Diversification, Chatam House, The Royal Institute of International Affairs, Africa Programme

TERAVANINTHORN, Supee, Gael Raballand, Transport Pricesand Costs in Africa, The World Bank, s.6 Washington 2009

TEPEBAŞ, Ufuk, Ufuk Dönüşüm sürecindeki Sahra Altı Afrika Kalkınma, Güvenlik&Ortaklık. Ss. 367. Tasam Yayınları, Ekim-2013 İstanbul

WULLETS, Peter, Transnational Actors and International Organizations In Global Politics, The Globalization of World Politics, Oxford University Press, 2008 New York

YORULMAZ, Hüseyin, Ömer Lütfi Yüzyıl Önce Güney Afrika- Ümit Burnu Seyahatnamesi-, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2013 İstanbul

MAKALELER

ALKAN, Haluk, 15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar, Bilig Dergisi, ss. 253-272, Güz 2016 Sayı 79, “Afrika Ülkeleriyle Ekonomik ve Ticari İlişkilerimiz”, Ekonomik Sorunlar Dergisi, No. 17,

ARGUN, Selim, The Life and Contribution of The Osmanlı Scholar, Abu Bakr Efendi, Towards Islamic Thought and Culuture IN SOUTH AFRICA 2000.

AYDIN, Hakan, Sosyal İnşacı Değişim, Türkiye-Afrika İlişkileri, Kırklareli Üniversitesi Afrika Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Analiz No:4, ss. 7. Haziran 2014

BOZTAŞ, Asena, Türkiye’nin Afrika İle İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori Ve Uluslararası Toplum Teorisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 31, 2011

ERENAL, Fahri, CAYMAZ Ebru, Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Yeterliliği: Afrika Birliği Örneği, İGÜSBD , Cilt: 1 Sayı: 1, 2014

HAZAR, Numan, The Future of Turkish-African Relations, Foreign Policy, A Quarterly of the Foreign Policy Institute, Cilt 25 (2000).

GÖKALP, Şerafettin, Yeni Dernekler Kanunu, Türkiye Barolar Birliği(TBB). Dergisi, Sayı 58, 2005

IPEK Volkan, The 2011 Landing Of Turkey On Somalia,: The “State to People” Aspects of Turkish Foreign Policy Towards Sub-Saharan Africa, European European Scientific Journal , ISSN 1857- 7431, Mayıs 2014

KARAGÜL, Soner, ARSLAN İbrahim, Türkiye’nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi Cilt: 9, Sayı :35, 2015

KOYUNCU, Ahmet, BİREKUL Mehmet, Bir Model Arayışı Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 40, 2014

SIRADAĞ, Abdurrahim, Türkiye-Afrika İlişkilerinde Yeni Dönem: Stratejik Ortaklık, Ortadoğu Dergisi Mart-Nisan Cilt:7 Sayı: 67. 2014

UCHEHARA, Kieran E. “Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, No. 2-3, 2008

OZKAN, Mehmet, Turkey’s Involvement In Somalia, Assesment of a State-Building In Progress, SETA Publications 401 , Turkuaz Matbaacılık, 2014

OZKAN, Mehmet, Turkey’s Rising Role In Africa, Turkish Policy Quarterly, Cilt 9, Sayı 4, 2012

ÖZKAN, Mehmet, , Türkiye’nin Afrika’daki Dini ve Sosyo-Politik Varlığı, Çerçeve Dergisi, Sayı 63, 2014

ÖZKAN, Mehmet, Türkiye’nin Sahra altı Politikası, Türk Dış Politikası Yıllığı 2011, Editör Burhanettin Duran, Kemal İNAT, Ali Resul USUL, SETA Yayınları, 2012

ÖZKAN, Mehmet, Türkiye’nin Afrika’da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları, Ortadoğu Analiz Dergisi. cilt 4, sayı 46, 2012

TEPECİKLİOĞLU, Elem Eyice, Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Ankara 2012

YAZICI, Nesimi, Türk Medeniyet Tarihi, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, 2005

İNTERNET ADRESLERİ

Fırat, 2007, www.tasam.org, Erişim Tarihi Eylül 2015

Özkan, works.bepres.com, Erişim Tarihi Ekim 2015

www.mfa.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015

www.orsam.org.tr Erişim Tarihi Eylül 2015

www.aljazeera.com.tr, Erişim Tarihi Ekim 2015

Özkan, 2012, s.667, www.setav.org, Erişim Tarihi Ekim 2015

www.tccb.gov.tr, Erişim Tarihi Aralık 2015

www.ekonomibakanligi.gov.tr Erişim Aralık 2015

www.resmigazete.gov.tr, Erişim Tarihi Eylül 2016

www.theglobalfund.org/en/overview Erişim Tarihi Ekim 2016

<https://www.oecd.org/dac/stats>Erişim Tarihi Aralık 2016

kdk.gov.trErişim Tarihi Ekim 2016

www.theguardian.com Erişim Tarihi Ocak 2017

devinit.org Erişim Tarihi Ocak 2017

www.TİKA.gov.tr Erişim Tarihi Eylül 2016

www.diyantevakfi.org.tr Erişim Tarihi Eylül 2016

www.afad.gov.tr, Erişim Tarihi Eylül 2016

www.aa.com.tr, Erişim Tarihi Aralık 2016

brandfinance.com, TURKEY 100-Türkiye'nin En Değerli Markaları s. 7 Erişim Tarihi Eylül 2016

www.turkishairlines.com/tr-tr/kurumsal/tarihce, Erişim Tarihi Ekim 2016

investor.turkishairlines.com, Erişim Tarihi Ekim 2016

www.std.org.tr, Erişim Tarihi Ekim 2016

www.vgm.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2016

www.dernekler.gov.tr, Erişim Tarihi Ekim 2016

<https://www.yyd.org.tr/tr> Erişim Tarihi: Ekim 2016

www.udef.org.tr/hakkimizda.html, Erişim Tarihi Ekim 2016

<https://www.ihh.org.tr/tarihce>, Erişim Tarihi Ekim 2016

www.dunyabulteni.net, Erişim Tarihi Ekim 2015

www.setav.org, Erişim Tarihi Ekim 2015

www.siviltoplumakademisi.org.tr Erişim Tarihi Ekim 2015

YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

AKKANLI, Sezgin, Türk Dış Politikasında Afrika Açılım Stratejisi: Ekonomik, Kültürel Dinamikleri ile Türkiye'nin Mağrip Bölgesi Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Soner Karagül, Çanakkale 2011

AKKAYA, Adem, Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönem Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2012

GYAMENA, Lillian Yaa, Turkey's Foreign Policy in Africa: The Usage and Impact of Soft Powerin The Case of Ghana, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler(İNG). Bilim Dalı, İstanbul 2015

KAYA, Kemal, Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Stratejisinde Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Rolü, T.C. Başbakanlık Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Tez Yöneticisi Dr. Mehmet Özkan, 2014 Ankara

KURĞA, Ceren, Türkiye AB ilişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma Ajanslarının Rolü: TRA2 Bölgesi Örneği; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Mayıs 2015

KURT, Süleyman, Sivil Toplum Kuruluşlarında İnsan Kaynakları Yönetimi İHH İnsani Yardım Vakfı Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2014

KOTAN, Muhammed, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Küresel Bir Sivil Toplum Örgütü Örneği Olarak İHH, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Konya 2010

SAĞLAM, Muhammet Talha, Sivil toplum Kuruluşlarında Çalışan Gönüllüler Üzerine Sosyolojik bir Araştırma: İHH Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2015

ŞEN, Süniye, Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Aydın 2008

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa SAMANCI

Eğitim

2012- Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler- Yüksek Lisans

2007- 2011 Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler – Lisans

2002-2005 Kulu Lisesi, Konya

Kişisel

Doğum Tarihi 16.06.1987

Doğum Yeri Kulu/Konya

İletişim

mustafasamanci1987@gmail.com